

VICENTE RISCO

MITTEUROPA

IMPRESIÓS
D'UNHA VIAXE

NÓS - VOLUME XXXIX - SANTIAGO DE COMPOSTELA

MITTELEUROPA

ALLARIZ

OBRAS de VICENTE RISCO

Do caso que ll'aconteceu ó Dr. Alveiros, novela, 1919.

Teoría do Nacionalismo galego, divulgazón política, 1920.

O lobo da xente e A trabe d'ouro e a trabe d'alquitrán, lendas, 1925 (agotada).

A Coutada, novela, 1.ª edic., 1926 (agotada),
O Castro de Caldelas, monografía, Sep. dos
Arquivos do Seminario d'Estudos Gale-
gos, I (fóra de venda), 1928.

O Bufón d'el Rei, drama, 1928 NÓS A Cruña.

O Porco de Pé, novela, 1928 NÓS A Cruña.

Elementos de Metodología de la Historia,
1928 NÓS A Cruña.

El Problema Político de Galicia, 1930.

EN PREPARAZÓN

La Provincia de Orense na Geografía del Reino de Galicia, de la Casa Alberto Martín de Barcelona,

Apuntes de Historia Universal y de España, NÓS A Cruña.

EN PREPARAZÓN

- Os Europeos en Abrantes*, novela.
A dona do Lícornio, novela.
Aventuras do Dr. Alveiros no Brasil, no-
vela.
Antioquia, novela.
A Contada, novela, 2.ª edic. moi aumentada.
Kodolb, Marjolaine, Broceliande, contos e
prosas.
Un caso de lycantropía, disertazón acadé-
mica.
Mitoloxía popular galega, estudos folk-ló-
ricos.
Resumen d'Etnografía galega.
Resumen de Metodología histórica.
Prosas galegas, política.
Poemas arcaicos.
Estudos críticos.

R.2533

VICENTE RISCO

MITTEUROPA

(IMPRESIÓS D'UNHA VIAXE)

ALLARIZ

VOLUME XXXIX

EDITORIAL "NÓS" HORTAS, 20 - SANTIAGO

BIR
1903

c102.94104

MITTEUROPA

I.—A VIAXE

1. ULTRA-QUERENO.

Galiza e mais o día fugiron ja de diante dos ollos pol-a acción solidaria do tren e do tempo. Imos rubindo o porto de Brañuelas, millor dito, o tren vaino rubindo por nós. Puñéronlle unha máquina por retagarda que nos ven arrempuxando.

A máquina do tren de cote canta: unhas veces é muñeira; outras veces, outra cousa. Canta e fala; as verbas podemos nós pôr as que nos dea a gana. Mais non sempre; agora, rubindo o porto de Brañuelas, a máquina fala e canta, e canta unha estrofe infinita c'un verso de catro pés:

*Tatatara, tatatara, tatatara, tatatara,
tatatara, tatatara, tatatara tatatara...*

Crar'está qu'esto de *tatatara*, que sói erarísima e precisamente, non quer dicir ren,

coma non seña en trampitán; mais morreu quen nol-o podía espriear. E por non querer decir nada, resulta qu'a máquina vainos facendo a bulra, coma se soupera que dend'o maquinista qu'a maneja ao último viageiro, todos dependemos d'ela.

O *tatatara* vai despois trocando de tempo: andante, adagio, lento, andante, andantino, allegro, vivace, molto vivace, vivacissimo. Mais sempre é o mesmo: *tatatara*, *tatatara*, *tatatara*, *tatatara*... A locomotora non ten mais que nos decir. Ben é certo que nen d'iso tiña obrigación, e qu'afinda moitas veces agraderíamoslle que calara. Mais tamén pode que pr'algús seña un arrolo, pois hainos que já van deitados.

Pr'o que non dorme, o ir no tren e ir calado—e non com'unha señora navarra casada c'un galego, dos que di por certo que son os melhores maridos do mundo, e que vai pra Alsasua co-a sua nai, e que lle dá medo e tristura o ir soila no tren e non ter con quen falar, coma que quer falar con todos, e já a emprendeu c'outra señora de loito que viaja c'unha filla nova nen guapa nen fea, que se chama Gloria e c'un rapaz novo que coma non podia por menos, leva unha trinchera, ise uniforme da mocedade hespañola, qu'eu coido que ten unha influenza ruin na menta-

M I T T E L E U R O P A

lidade—e já qu'iste inciso me salu tan longo,
será millor que siga co'il: Rapaces de Galiza,
deixai as trincheras; vendeinas nas prendei-
rias pra que fagan entroidos, ou daillas à
criada pra que fregue os pisos ou lle saque
brillo à cera, e vós faceivos cada un seu gaban
da sua coor e do seu pano, se non queredes
mellor levar a zamarra com'os peisanos, ou
coma aconsellaba Adam Mickiewicz aos pelin-
grina polacos.

Ben. Dicía eu que pr'o que non dorme, o
ir no tren e ir calado, obriga a matinar en
moitas cousas, a divagar pol-o menos, diva-
gaciós e matinamentos qu'un non aproveita
despois pr'escribilos, e que cecais por iso mes-
mo aproveiten millor pra o enrequentamen-
to do espirito.

Tamén é certo que o pasar unha noite no
tren trastorna as horas de tal geito, que des-
poixas tanto ten madrugar coma non madru-
gar, sempre que despois nono volva a un collar
o vicio na sua casa.

Ao fin...

2. CAPUT CASTELLAE.

Desperto na Castela do Cid. «Honny soit
qui mal y pense»...

Chaira verde, por que é primaveira, e

moitos arbres, mais dos qu'eu pensaba qu'habería. Todos diferentes dos nosos. Todo está verde, d'outro verde, un verde novo, un pouco ordinario, un pouco primario, de mal pintor baixo do sol nacentes.

Non, non vaiades pensar que vou falar do romanceiro, nem xiquera de Menendez Pidal. Os arbres istes son arbres procesionarios: com'o *betula fidelis* do noso rotsiro lucense cara Teixido, van eiqui duas ringleiras de chopos en procesión ao longo das estradas. E todolos deinals arbres tamén están en ringleira, en formación, non sei se militar ou eclesiástica, ou as duas cousas. Están *en forma*, coma contan que din os sportistas, e com'aconsella ao home moderno o Conde Keyserling. Mais eiqui semella qu'a lei creba: estando com'están *en forma*, coma é que non logran conquerril-a peisage? Coma é que deixan que trunfe por riba de todo, e por pouco que se vexa arestora, a terra núa, crara, esbranechada e poeirenta, ferida de regueiros secos? En troques, os nosos arbres, andan cada un por onde pode, ou por ond'o deixan medrar, e así e todo, saben trunfar dos moitos nemigos que teñen: os donos dos predios colindantes, o Concello d'Ourense, etc., e apesar de todolos *despoiladores forestales* hoxe á orde do dia, impoñen á peisage o seu verde e a sua sombra.

M I T T E L E U R O P A

E eiquí, non. E mais, non sei s'eiquí nas vilas
layaráns'os veciños de qu'os arbres ll'enchen
de vermes as casas.

Pode que digades qu'aquela lei do mundo
moderno refirese aos homes, e os arbres non
son homes. Mail-os homes son arbres: o ho-
me, por afora estauta—supoño que ha pla-
cer o helenismo d'iste geito d'espresal-a natu-
reza humán—garda por adentro a esencia
vegetal no arbre da vida das veas e das arte-
rias. Segredo qu'arestora non pudo esplanar,
nen tan siquera as derivacíós éticas d'esta
verdade.

O qu'agora importa é qu'entrándome po-
l-os buratos do narís—unha das feestras do
pasillo do wagón vai aberta, convén decilo
pra que vos lembredes qu'ides comigo no
tren—iste airiño que non é da miña terra, o
prána de Castela, estimúlame, exáltame co-
m'unha infusión de vida. E'o airiño frio e fino
da amañecida, que ven de pegarse n'esta
terra dura e n-iste verde mozo e tenro. Em-
bebédame un pouco, e o curazón emprincipia
a bater un canto á Castela allea e estrana,
en moito nemiga, de cote rexia, mais dura que
forte, mais inteira que grande, anque sempre
grande e forte e imponente e soberbia. Com-
préndese ben qu'os homes d'esta terra dome-
ñaran... aos que nos deixamos domeñar.

V I C E N T E R I S C O

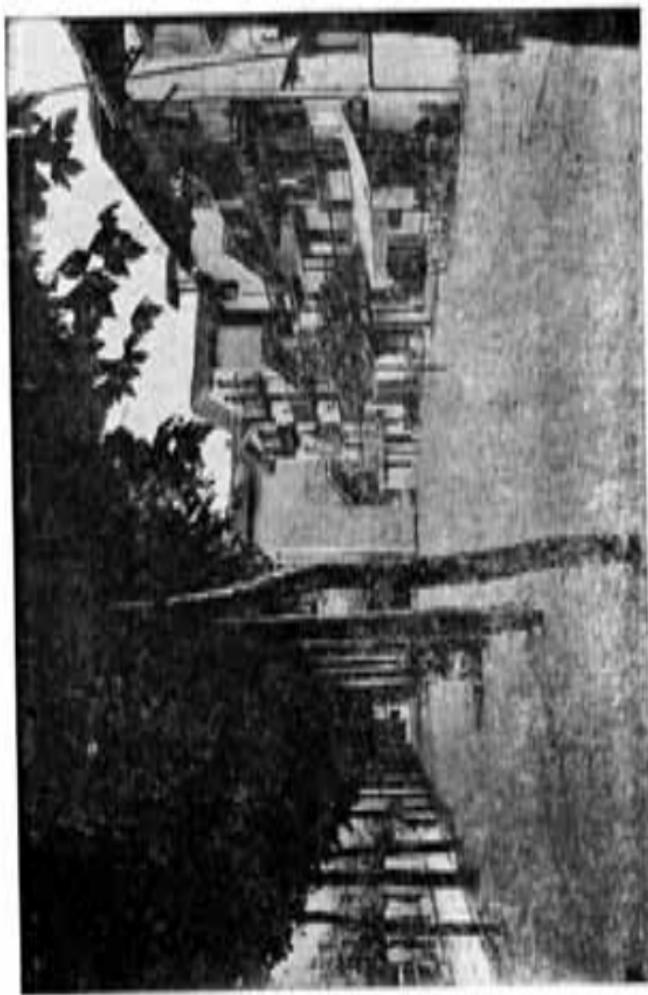
Já outra vez erguín eu un canto a Castela, aló en terras de Salamanca. Tiven ali enveja da austeridade rispita d'istes campos, e layéime, pol-o noso ben, de qu'a terra galega fora tan fermosa, e a gente tan doada pra os estranos. E lembrei ainda agora os versos de Llobet:

*«Castilla, madre Castilla,
á los extraños extraña...»*

E non Galiza que é pra quen garda o meirande agarimo. Castela, pechada en si mesma refractaria ao alleo, soupo por isto mesmo imporse a todos. Galiza, a todos aberta, somentes soupo ser domañada. Cando sabaremos tiralo enseño d'estas verdades?

Alguén anuncia Burgos. Já se ven de longe as agullas da Catredal, traspasadas de sol. Chegamos á estación, aparatoso e severa. Con singelas letras negras, di orgulosamente: *Burgos*. Orgulosamente, nen mais nen menos. Veleíqui ao menos a sensación que dan aquellas letras. Hai eiquí algo que s'impón, sen qu'un precise relembral-a historia,

Que s'a hsitoria relembramos, poida que nos diga cousas dinas de nota. Poida que nos diga que namentras foi Burgos *Caput Castellae*, esta Castela era a Castela fraterna, ge-

Algunos tipos de casas blancas modernas

V I C E N T E R I S C O

nerosa e libre, anovadora e europea que mo-
treu co-as Conumidades; e cando Valladoli e
Madri decapitaron a Castela, foi cand'esta
fixo calar toda voce que non fora a sua. Cas-
tela d'aquela rematou de criar, e somentes lle
quedou o espandirse; morreu a epopéa e nas-
ceu o imperialismo.

Ja vai desfilando Burgos diante dos ollos:
a ciblade, ollada dend'eiquil, nen nemella moi
grandes nem gran cousa. Chalets, hortas, ar-
boredos, o encaixe da Catredral.

E sigue iste outro mundo: eirejas romá-
nicas, meirandes, menos ricas d'escultura,
menos peisanas qu'as nossas. Nun arbre, mes-
mo ao pé da vía, aparécese sem exótica e ca-
ricatural unha enorme eigoña no seu niño; co
longo raro bico, raiña unha das zancas. Sau-
dei a esta heroina de fábulas, sen ter tempo
de lle perguntar por seus parentes os trans-
gos.

Panorbo é unha estampa d'essas das pou-
sadas, con montes de pantesia. E na estación
de Miranda, despídomo d'esta terra almorzan-
do café con leite.

3. O PAÍS BASCO.

En Vitoria vin as primeiras boinas. Os
bascos impuñeron ao mundo esta coberteira

M I T T E L E U R O P A

A boina é eiqui ond'está no seu sitio: fixose pra tapar estas testas bascas de carrolo alemany. Mais lévanse en Galiza, en Portugal, en Cataluña, en París, en Berlín. As mulleres lévana en todos lados, e estalles ben; dí moiito co vestido moderno, e ás rapazas novas d'andar solto e movido, estalles pintada.

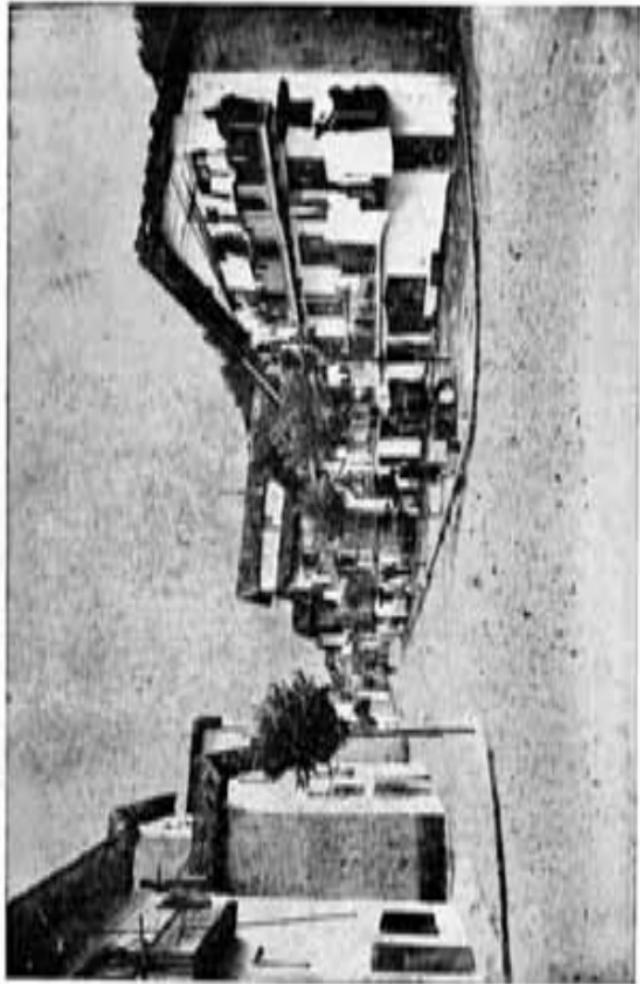
En Vitoria vin as primeiras casas bascas, misturadas con chalets e con palacetes barrocos ou de confitería. Eiqui encomenza Europa.

Entón, pra ensaial - o robinsonismo da gran cibdade—por que a gran cibdade é propriamente a *Jungle* con toda a sua fauna—fixen unha cousa heróica: fun ao común, e laveime co-aquela auga aceitosa e espesa do tren, que cheira a carbón de pedra e á química sospeitosa dos desenfeitantes e dos enjabóns líquidos metidos n-unha esfera de vidro. Esta vegada, o enjabón era granulado com'a magnesia das purgas, se non desfaguía ben nas maus, e deixaba n-elas unha sorte d'area farmacéutica sumamente estrana que rañaba a peleja do pescozo... E ainda tiven o valor de pôr o cuello e a cravata. Difizile práitica de *Hatha-Yoga* qu'eu tanto teño admirado n-ises señores que viajan de cuello almidonado, e ainda durmen co-il posto, aparecendo á maña c'unha raia negra pol-o borde, amalgá-

V I C E N T E R I S C O

ma de sudor e carbón. Esta ascética familiarizada co almidón pasmóume sempre, e faíme lembrai-los preceptos d'aquel japonés que almidonaba a camisa toda, e apertaba a non poder mais o cinto e mais os tirantes, pra estar de cote alerta pra o traballo. En serio: poída ser qu'iste tremento físeco seña bó pra manter esperta a concencia vigiante, e qu'a comodidade e floxedade da roupa favoreza pol-a contra a divagación e a dispersión da concencia. N-efeito: os pobos europeos, almidoados encinchados, entirantados, son activistas; nameras qu'os pobos orientais, de vestimentas folgadas e flotantes, son contemplativos. Os fakires da India, pra concentrar o pensamento, precuran posiciós forzadas do corpo, de verdadeiro contorsionismo. Compre que non esquezamos iste enseño.

Unha chaira con montes no fondo; nos monte Aralar, as Tres Hermanas, a frábica montes, neve; na chaira, eirejas. O bravo de cemento Cangrejo, Alsasua, pobo pequeno con casas bascas, onde baixan as navarras e fico só; Zumárraga; Ormaiztegui, un mique-Oria e a primeira casa cubista, que é a do Centro Navarro; Tolosa; Hernani... Por fin, Hendaya.

Típico de casas barcas antigua en Fustat (Egipto)

4. HENDAYA.

Un valado tecido de ferro divide o andén, precaución arancelaria. Pol-a parte d'afora, cos anteollos postos, o gabán posto, o paraguas no brazo—eiqui chove mais qu'en Galiza—agardábame Luis Temes, Cónsul d'España en Hendaya, galego, ourensán, e o que é mais ainda, da Praza do Ferro, ond'espertou o seu espírito ouvindo o gurgular da fonte barroca e cistercense sostida por tres sereias.

Na Alfândega, unha riola de portuguesas probes, comestos de saudade, hornes e mullores e nenos que veñen traballal'as leiras dos franceses que fuxen do campo, e aos que non podo por menos de falariles.

Poucos galegos se teñen decatado do que Portugal é pra nós. Portugal é a Galiza ceibe e criadora, que levou pol-o mundo adiante a nosa fala e o noso espírito, e inzou de nomes galegos o mapa do Mundo. Que precisión temos nós de galeguizar a Colón, en contra da sua expresa vontade, se témol-a epopéa lusitana? Com'imos facer qu'un genovés ou un xudeu seña mais noso que Fernando Poo e Tristán da Cunha?

Benito Vicetto—que é o Wells da historia de Galiza, coma Wells é o Vicetto da historia universal—atína algunas veces nas suas

M I T T E L E U R O P A

pantasias. El insiste de cote na idea das duas Galizas: a Galiza Lucense e a Galiza Bracarense. Embora se non poidan sinalar os lindeiros d'unha e da outra, o certo é que tal dualidade, non somentes existiu, senon que foi decisiva—e por certo pra mal—na nosa historia. N-efeito: namentral-a Galiza Lucense entregouse inerme e esquecida, os bracarenses souperon alongar Galiza deica o Algarbe, sostela independente, e criar novas Galizas na América, na África, na India, na China e na Malasia. Namentral-a historia da Galiza Lucense é un perpetuo fracaso politico, a de Portugal representa o trunfo da Galiza ideal, da Galiza galega, e ten que ser pra nós polo tanto un motivo d'orgullo e d'espranza. Portugal é algo sagrado pra nós, e por iso, a door de Portugal sintea o galego de sangue no mais intemo da y-alma.

D'equí a vergonza e a pena que me dá ver istes probes irmans nosos que deixan a sua terra os coitados, pra poder ganar eiqui uns poucos frances... Compre que Portugal s'erga e non sabedes ben, galegos, com'isto nos compre a nós...

Imonos no auto do Hotel. Hotel grande, tranquilo e cómodo, á antiga francesa. É d'unha señora rica, distinta e amábele, qu'o ten mais que nada por costume de telo. Non

ven a il mais que gente de certo tono. O comedor, grande e silandeiro, co-as cortinas d'encaixe botadas, está valeiro arestora. Servidos por Victorine, unha vella basca, grossa e fina, que sabe unha miiga d'hespañol, jantamos repousadamente cousas d'unha cocinha familiar fina e rica, encomenzando por un caldo algo semellante ao noso; fabas, patacas e verdura, somentes qu'en lugar d'unto, leva manteiga.

O Luis Temes ten as cousas preparadas. As suas ideias, moi francesas en moitas cousas, embora señan adequiridas já enantes d'il vir a Francia, eran ben merecentes de qu'eu as espuñera eiqui en lugar das miñas, posto qu'il, ben difrente dos que somos amantes e vítimas d'esa cousa tan soez e plebeia que se chama pubricidade, non-as ha dar ao público endejamais. Por iso cecais, o que fala coil, o que s'achecha ao seu criterio de coto atinado e justo, ten que deprender coil moitas cousas.

Hendaya é un pobo pequeno, anque esteso, con casas modernas, algunas d'estilo basco, e algumas tendas boas. Un núcleo antigo, unha playa que s'estende a douis kilómetros, e a estrada da estación, compoñen a vila. Na estrada da estación, vivín e a playa nona vin.

O núcleo antigo ten unha praza que lem-

Tipo de casa blanca moderna: Hotel Jauariqui, en Fronteriza

V I C E N T E R I S C O

bra Verin, con gran acera central, un kiosko pr'a música, arbres e tendas arredor. As ruas son de vila, con acerías estreitas, ruas mal empedradas; case todas son estradas. A igreja nova, con moito releve e pintura d'anjos imitando mosaico. Moita silla no chao e tres andares de tribuna de madeira, à que, com'en tod'o País Basco, van os homes. A dereita do arco trunfal está escrito o *Pater* en basco; à esquerda, en francés. Os cregos levan traje talar e babeiro. Padrican en basco e ás veces repiten en francés.

Do barrio da estación ao barrio antigo, pásase por unha ponte. No barrio da estación está nun curruncho d'un baixo, o Consulado de España. Ali amostráronme un antigo arcón de ferro onde teñen os papeis. Está reforzado de bandas de ferro cruzadas e pechado c'unha ingeniosa combinación de sólidos ferrollos. Obra d'arte popular que creín basea, ata que despois puiden comprobar qu'era germánica, ao velas igualiñas no Museo de Bonn, na Sammlung für deutsche Volkskunde da capital do Reich, e ainda na exposición do Vello Berlin.

Da gente que se vé pol-as ruas d'Hendaya, hai tres tipos d'homes: mozos bascos, anchos e colorados; empregados de tipo francés, con bijote, e tipos modernos rasurados. De mulle-

M I T T E L E U R O P A

res, vése moita cara basca, mais somentes lembro unha rapaza fermosa de certo, de tipo firme, loira coor de mel, e a cara d'un sonroñado difuso coma de luz interior. Non colle dúbida qu'a beleza das mulleres é un dos elementos constitutivos d'unha nacionalidade, e un feito no que pendan moitos outros; cecais a beleza das mulleres d'unha terra decida da estética nacional e do feitio nacional do amor. Non haberá n-Alemaña quen se teña preocupado d'iste probrema? Non existe se cadra unha relación antr'o barroquismo galego, poño por caso, e o feito de qu'en Galiza haxa tanta cara bunita e seña raro atopar un corpo ben feito? Non seguirán as columnas robustas de mais do noso barroco, o cánon das pernas das galegas?

Da fermosura ou fealdade dos homes, non digo, porque coido que non ten importancia na orde coleitiva, por mais que teña moita na orde individual e das relacions sociás. N-e feito; un home fermoso, pode ser pra os outros homes, por iste soilo feito, simpático ou antipático. Hai fermosuras masculinas que fan reacionar positivamente, e outras que fan reacionar negativamente. Non acontez o mesmo co-a fealdade, a qual pra producir bon efecto, ten qu'estar compensada por outras cousas. Ora ben, hai antre nós a tendenza a

dispecial-a fermosura masculina, e pra elo non hai razón; ás veces ten un valor pra o estrangeiro, e na vida individual, sole ser decisiva pr'as mulleres. Coido qu'os mais dos grandes homes que foron fermosos, houberan renunciado de millor gana ao seu talento qu'a sua beleza.

5. SAN SEBASTIÁN.

Ja eu decía qu'o Temes tiña as cousas ben preparadas. Despois de botar un pedazo no Consulado, botamos a andar da pé pra Irún, pol-a ponte internacional da Bidassoa feito pol-a Diputación de Guipúzcoa, que cobra unha cadela de pontádego a cada un que pasa.

Irún ten unha rua moi longa e moi moderna, con ledas e lujosas tendas. Na estación, collimos un tren eléctrico, millor qu'o Stadtbahn de Berlin, que c'unha velocidade europea, levounos por Rentería e Pasages, a San Sebastián.

Entramos por unha ponte parisién sobr'o río Urumea, e ollei a primeira perspectiva de gran cibdade, ao longo do río caalizado e con tres pontes moi mentais un tras do outro, co mar aberto no fondo. San Sebastián é unha vila de luxo, atendida costantemente c'un coi-

M I T T E L E U R O P A

dado miucioso. Ten algo de Gran Hotel, e pode qu'esta psicología domine n-unha parte grande dos vecíños.

N-unha tenda d'óptica moi boa, ouvín a primeira longa conversa en basco. Porqu'o óptico, ou o que fose, despois d'estar falando en francés c'un señor, e despois de me ter ensarillado a min en castelán un longo discurso inzado de camelos centífechos, de complicado tecnicismo helenizante, do que non puiden comprender unha soila verba, adiccu-se a suggestionar en basco, primeiro a un labrego, e despois a unhas señoras.

Despois de rubirmos ao monte Igueldo e ollarmol-o fermoso hourizonte de mar aberto e montes verdes deixa o cume, fixemos, passando por diante do Gran Casino, algunas consideraciós en col dos jardis urbáns. Mai-l-a teoria dos jardis non pode ser ergueita ata non-a compretar co estudoado no Trocadé-ro, no Tiergarten e en Sans-Souci. O Temes, ouservador miucioso e crítico agudo, vai me obrigando a me decatar de cada detalle: os jardis pra nenos; a escolleita de perspeitivas con fondo pr'as ruas, com'esta que ten no cabo unha eireja ojival; os letreiríños que din: «Cuidado, escuelas»; o arboredo nas ruas os chafarís; as caixas pra botal-os papeis; os istreiros en basco... E vaimo amostrando todo

V I C E N T E R I S C O

incorporados, asimilados n-sla, *acculturados*, e cand'esto acontez, ises elementos de cote trocan de senso.

O caso da Galiza é un caso ben estrano, por certo. Pertencendo dende logo á cultura oucidental, a sua posición de *fisterre* póna n-un estado d'incompreta asimilación. A historia amostra isto na serodia introdución do gótic—a arte mais propriamente oucidental—antre nós, e a nosa difizle comprension d'ise estilo, que se pods ouservar por exemplo, n-un sepulcro da nave da Epistola da Catedral d'Ourense, e ainda nos baldaquinos gólicos das eirejas de Xureñás, Serantes, e outras que non lembro da terra do Carballiño e do outo Ribeiro. Non coñeo d'abondo aos bascos, pra saber s'as cousas por eiquí andan ou non do mesmo geito; mais dende logo, no que toca á cultura moderna, & civilización, os bascos son europeos perfeitos: os cachivaches do progreso son pra iles causa familiar, que nen tan xiquera llea causan ise pasmo dos nosos peisanos cand'os atopan na América.

E convindo en qu'ai que civilizar Galiza, insisto en que compre proceder d'adentro pra fora, primeiro o espirto, primeiro a y-alma, primeiro a concencia galega. Somentes esperando a concencia galega poderemos faguer xurdir a arela de milloramento e o espirto de

M I T T E L E U R O P A

sacrifizo preciso pra criar e sostener todas esas indispensábeles pequenas cousas adjetivas, que necesitan o esforzo constante de todos, que semellan doadas e nono son, que son case impossíbeis n'un pobo sen concencia de seu, e que se dan de seu n'un pobo qu'a posee. Pensemos somentes no urbanismo, e ollaremos a

Perfil basco leptoprosopo

Perfil basco teutonoide

suma imensa de sacrificio, de desintrés, d'acatamiento á autoridade, de participación de todos nos probremas que pranteja, de cultura, de sabencia, d'esprito que compren pr'a realización d'unha cibdade moderna, e digádese a miñ s'isto pode ser ond'o patriotismo se non impón aos intereses particulares. Os bascos te-

ñen limpeza, cartos, istrución, erianza, belas cidades, teléfonos, estradas con asfalto; mais fixémonos ben en que teñen unha concencia nacional moi forte, unha soberbia de raza primigenia e un idioma que ninguén entendo non sendo iles... E ainda eiqui, non está fora de lugar unha *chirigota*, que poidera ser paradoxo, que poidera ser sentencia: Com'imos querer qu'o noso pobo se lave, s'ainda está deitado durmindo?

N-un comercio, ollamos unhas belas manchas de tinta do pintor Marín Ramos. E' ja un pouco pasado o gosto d'estas cousas. Marín Ramos, de quen vira eu unha exposición en Madrid, hai anos, co Castelao, vive eiqui agora. No Café da Marina vímolo pasar, gordo e barbudo.

Cando chegamos a Hendaya a cear, já todo estaba en silenzio, pouca luz e ninguén pol-a rua. Vida francesa: ás nove da noite, todos recollidos. Por frente, alén da Bidassoa, cintilaban en troques os milleiros de brillantes luces de Fuenterrabía,

6. CAMARA D'HOTEL.

Confeso que lle tenho lei ás pousadas, e qu'en calquera ond'estea, tendo a atoparue ben. Cecais sexa unha contradición do meu

M I T T E L E U R O P A

caraute. Prefiro—e isto si que non contradiz en nada a miña Weltanschauung—as pousadas aos hoteis, e nun hotel, canto mais s'asomelle a unha pousada, millor me parez.

Esta cámara onde me trouxeron é mais de pousada que d'hotel, no bon senso da verba; pôde se queredes de pousada fina, ou de pousada elegante, anque coido que millor sería de lle chamar *pensión*, nome que já se vai internacionalizando. Câmara coma pra morar nela un coengo, un magistrado, un señor raro, un home metódico, un modesto sibarita.

E'unha cámara grande, que ten douceis leitos co-as suas mesas de noite, imitación bambú, faguendo jogo c'unha mesa central cuberta con tapete, e c'un almario d'espello. Duas amplias feestras, dando a ruas diferentes, co-as suas cortinas d'encaize, deixan entrar á mañá toda a luz e toda a paz e todo o eriar dos paxaríños. Hai pra o inverno, unha chaminieira de mármore con espello enriba, a vella chaminieira francesa das novelas, a chaminieira que non sei porqué citan sempre Dumas, Sué e Ponson du Terrail. O lavabo é á antiga, de madeira, e ten enriba duas barreñas co-as suas jerras de pedra, con deseños azúes, as toallas moi ben dobladíñas, e no piso un cubo con tapa. Hai un gran colgador con moitos tornos de pau, e unha cortina de cretona por

diante. Cada lsito ten seu alfombrín, e cada mesa de noite sua palmatoria co-a sua vela, por si a luz elétrica fallara de noite. Aixiña inquirin s'había orinal na mesa de noite, porque me dixeran que nos Estados Unidos, ou seña no Norte, coma din os nosos peisanos nonos había, e tiven medo qu'iste fora un detalle de modernidade d'ises qu'impoñen a cotio ao home novos trómentos... Habiao: estaba en terra civilizada. Non sabería dicir canto me tranquilou o resultado d'iste inquérito, a intema satisfaizón que puxo na miña concencia, a seguranza e a calma que me deu. Hoberia que ver o estrangeiro que m'eu sentiría, o abandoado, o isolado, o desamparado, se non chego a atopal-o bacín no seu sitio. Hai que telo pasado, com'o estou pasando en Berlin—porqu'en Bonn habiao tamén—pra saber o qu'elo sinifica.

Por fin, ademais de duas cadeiras soltas, había un bó sillón de brazos, renchido e con apricación de crochet na cabeceira.

Durmin d'un pulo, e pra o outro dia erguinme cedo, abrin as duas feestras, ollei o sol nas casas e nos arbres e nos montes, lavei-me, e Victorine tróuxome café, leite, manteiga e pan pra o almorzo. Soilo e case espido, co-a bata e o camisón, no sillón de brazos, co almorzo na mesa central, ouvindo os paxaros

M I T T E L E U R O P A

e ollando o vrau, repousadamente almorzei e botei un pito, ali no sillón, veira da mesa. E sentínme ben, ata co gozo de non facer nada, no qu'está se cadra o senso mais fondo de tantos sensos coma ten a vida. E contemplai agradecido os mobles e as paredes, e o servizo valeiro, e a borralla do pito, e a luz, e o verde.

No fondo d'esto hai un evangeo qu'o home esquece e desatende, levado da megalomania: o evangeo renacentista do impresor Plantin, do *Beatus ille*, a poesía latina mais veces traducida ao galego, síntese pagao-cristián d'un ideal qu'está morrendo soterrado baixo dos cimentos da Torre de Babel.

Mais, ata cando vou seguir sendo escravo da literatura? Pra que matinar arrestora no porvir do mundo, e derramar d'iste xeito o istante iste qu'estou pasando, e que se cadra tarde virá outro, escais somentes cando volte á miña casa? Quis parvos son os homes, iba dicir—e craro que é certo— mais n'iste istante somentes debo dicir: que parvo eu son! Se m'houbera deixado vivir todo o tempo, lle non houbera roubado minutos ao estar ben, pra os derreter en fume de pensamentos que non han ao cabo de dar proveito a ninguén.

7. O POBO BASCO.

Ja vestido, fun buscar a Temes, e fúmolos doux ao Consulado. Están facendo un novo, moi boa casa n'estilo moderno, mais eiquón ond'está, se non revolve un. Hai duas mesas, almarios, mapas, libros: os códigos andan por riba das mesas, crar'está,

O inteligeante Canciller Lafón amostroume uns quadernos nos que ten apegados os retratos dos pasaportes: os mais, deixándose levar dos apelidos, son bascos, de xeito qu'eiquón podes'estudal-o tipo fisiognómico da raza. De xeito quis, empiricamente, sen lembrar ningún estudo antropolóxico qu'un teña feito, pódens'ousservar doux tipos diferentes: un teutonoide, co tramo medio da cara curto, e o narís tendendo á curva cóncava, tipo semellante ao de moitos alemás, e que sole coincidir coa constitución atlética, cadrada, de largo lombo, tipo muscular.—E outro leptoprosopo e aguileño, co tramo medio da cara moi longo, sen gran diámetro biegomástico, senon en geral de cara estreita, e coincidindo ben c'un tipo atlético, ben c'un tipo asténico. Os doux tipos teñen a decisiva e inconfundible expresión basca.

O que se non vé na coleizón de retratos de que falo, e que Lafón tidúa ambiciosamen-

M I T T E L E U R O P A

te *Libro de la Raza*, é o perfil basco: todolos retratos están de frente. E o perfil parécmese a miñ qu'é o mais carakteristico d'esta raza. É un perfil especial, tendente á verticalidade, e de pouco releve. N'il aparez un naris—no tipo leptoprosopo—longo, mais non longo d'adentro pra fora, senón d'enriba pr'embaxo, sen que destaque moito do perfil, sen que se marque moi sainte: é un naris contido e coma domeñado por unha forza interior do individuo. O frente sole ser estreito e un pouco botado pra trás, e a queixada, que de frente non ten importancia, no perfil aparez adian-tada e firme, signo inequívoco de caraute.

Lembro, crar'está, a admiración qu'o Lousada Diégues tiña polos bascos. Esta raza non sabemos cantas veces milenaria, enigma antropolóxico e histórico, com'a sua fala é un enigma lingüistico, leva en si un sinal d'eter-nidade. O pobo basco ten que vivir: sostén o seu con forza extraordinaria, e consigueu unha alianza nada chocante, senón pol-a contra, moi natural da tradizón co progreso; tan na-tural, que semella que tiña que ser así, e que non podía ser d'outro xeito, e ainda soupan facer de certos detalles de progreso, caraite-ristecas nacionais, ao menos dentro da Hespa-ña, e que chaman a atención de todolos via-geiros. No fondal da y-alma así e todo, cecaia

os bascos seipan ou sintan qu'o progreso en realidade non é nada fundamental, senón accesorio, un meio, un instrumento, unha arma pra defendel-a tradizón, e que s'aquil mata esta, d'aquela já non sirve de nada, já perdeu il mesmo tod'o valor que podía ter.

E' certo tamén qu'hai en Basconia, com'en Galiza, moitos desligados. Eiquí com'acól, hai tamén moitos homes—e a gente pensa qu'os melhores—desenreigados do basquismo e totalmente incorporados á vida e á cultura castelán: Unamuno, Baroja, Maeztu, etc. Concedamos por un istante qu'istes señan os melhores—cousa qu'en Galiza non acontez—cal non será a força d'esta raza, cando así e todo, por riba d'ises esponentes aliseiros, logra impôr os engebres valores colectivos da caste! Compre, no caso dos bascos, conceder toda a importancia que teña a dous elementos superiores de cohesión social: un é a raza, e o outro é a religión. Dixérase qu'eiquí o sangue, a seiva sagra do carballo troncal, do arbre dos antergos, é tan forte, leva disolta tal cantidade de vida nova, moza e puxante, é tan bermella e tan quente a pesar dos séculos, vai tan oxigenada, tan carregada de *prána* vital, que o seu fervente bulir púrgase de seu dos escarrios perigosos da inteligencia, e mantén o ritmo da saúde no pulso do país. El

M I T T E L E U R O P A

com a fixo iste pobo pra mantel-o seu sangue tan puro? Nono sei, mais si sei qu' unha das suas caraiteristecas é a castidade. Ramiro de Maeztu escribeu unha vez, e débeo saber sendo d'allí, qu' os mais dos rapaces bascos íñan virges ao casamento. Compre ver eiqui un dos meios mais importantes de preservación da raza, non somentes no fisico, senon no espiritual, porqu' isto indica un pouco d' inocencia primigenia.

O outro elemento é a religión. Crar' está qu' os hai relajados, mais en conjunto, isto pobo sôupose manter perto de Deus, na mais estreita comunión da Eireja Católica; foron fieis ao estandarte de Cristo, e lles non fallou a sua ajuda. A vida dos homes prêmiase ou castigase principalmente no outro mundo; a dos pobos é n-iste onde recibe o pago que merez. Os teósofos falan non descamiñadamente do *karma* nacional; o individuo pode desviar o karma de si, e pra elo sirve a penitenza; mail-os pobos non poden. E quen fala dos pobos, fala tamén, n-iste respeito, de todal-as coleitividades humáns. A teoria do pecado colectivo, do pecado social, indiqueina eu n-A *Coutada*. Pra desenrolala compr'estudar na Sagrada Escritura, onde s'atopa tod'o que ao home lle compre saber. Dioibo, confusión de lingoas, cautividade de Babilonia, etc, son

sanciós impostas a pecados d'esta clás. O que non colle dúbida, e ainda postos no puramente humán, é qu'a religión é unha das grandes forzas d'efeitividade histórica dos bascos.

E ainda hai a fala, tan escrusiva, e d'un intres tan universal coma probrema, qu'ademas négase a entregal-o seu segredo. E' moi ta a gente que non fala mais que baseo; siquif mesmo, na fonda, hai unha criada hespañola que nen sabe francés nem hespañol. Acontez amíúdo qu'entre dous hespañois (un baseo e outro castelán) teña que servir d'intérprete un francés, ou entre dous franceses no mesmo caso, un hespañol. Tedol-os bascos teñen o orgullo do seu idioma. O acento é un pouco áspero e duro, com'o castelán, e a maneira de falar moi súpeta e cortada.

8. FUENTERRABIA.

Despois de jantar, voltamos ao Consulado, eнд'estiveron traballando un pouco, e despois collimos un tranvía pra Irún. Na ponte internacional, tivemos que baixar pra pasar pola Alfândega, entrar por unha porta e surtir por outra. En Irún collimos outro carro eléctrico pra Fuenterrabia.

Poi-o camiño, vimos moitas casas bascas, e letreiros en basco. En todos istos pobos, señan

M I T T E L E U R O P A

de Francia señan d'España, os letreiros todos: nomes de ruas, avisos nas estacíós, etc. están en basco e na lingoa oficial: basco e francés ou basco e hespañol. Moita boina. En Irún seguian as riolas de portugueses: os seus chapeus e os seus bigotes amóstranos aixiña.

Fuenterrabía é unha vila preciosa. A parte antiga é d'un tipismo sorprendente: casas de moitos pisos, con corredores de pau en case todos illas, especialmente nos de mais enriba. Saedizos de pau nos tellados, con trabes primorosamente traballadas. Soberbos pazos con enormes escudos, todos, illas artistecos. A casa típica ten principalmente un frente de palla-barro antre duas paredes de pedra, que d'andar en andar, venen cortadas en ondas de méncola ou calzorro de barbacana, coma n-unha que hai na rua aquela d'Ourense qu'a erudición municipal do século pasado fixo chamar de Lepanto, e que moita gente sigue chamando do Tecelán. D'este grito, cada un dos andares, d'embaixo enriba, voa un pouco mais qu'o inferior. Ademais do baixo, solen ter dous ou tres andares, ás veces catro. Moitas veces en cada andar, tres ocos: balcón no meio, voadou ou non, e duas feestras aos lados, con poyal de madeira. A madeira domiña nos frentes, e coma hai moitas adornadas con tallas, hainas que semellan obras d'ebanistería.

V I C E N T E R I S C O

A Pampinot Calea é a rua que resulta mais interesante n-iste respeito, das qu'eu vin.

As casas modernas imitan con gran variedade e pantesia iste tipo, e hai edifizos verdadeiramente fermosos en toda a parte nova de Fuenterrabia, que é a da playa, toda de casas de luxo, c'unha manífeica mirada riba do mar, e o mesmo refinamento de sábea urbanización qu'en todal-as vilas do País Basco.

Tamén é interesante a rua da Mariña, bairro dos pescantis, con toda unha banda de casas vellas, co-ás suas portas de cristais nas tendas e os seus visillos d'encaixe nas fechas.

A eireja ojival, n-unha rua en costa moi pina, con pazos e casas antigas, pol-a que ruben duas inglesas vellas, namentres baixa unha pesca berrando:

—Anchu...iii...

Que seica son sardiñas. Vendo as inglesas, o Temes di:

—Mira estas duas maletas; velas ehi van, veñen eiqui e non s'enteran de nada.

N-efecto, as duas yellonas británicas semellaban indiferentes a canto vian. Viajaban por costume, por mimetismo, com'a maior parte dos turistas. A esplotación do turista é unha das cousas mais justificadas que hai; o turista foi criado pra isto, pra tirarill'os

M I T T E _ L E U R O P A

cartos. Ja qu'o aturamos, compre que pague. Porque o turista é o becho que derrama todos os panoramas, e qu'emporce todos os lugares históricos. Un turista ond'un moimento é com' o produto d'unha defecación riba d'un sofá. O turismo é fundamentalmente, profanación; tivo que nacer no tempo en qu'o home se deu a brincar con todal-as cousas sagradas e con todos os misterios, e foi a consagración da impiedade. Que diríamos d'un home que fixera unha exposición pública de todal-as lembranzas íntimas dos seus pais difuntos, de todos os segredos da sua vida reservada, de todos os misterios do fogar en que naceu, e cobrara a entrada? Pois cand'un pobo eso fai, ademirá-molo, e precurramos de lle seguir o exemplo. E non embargante, o turismo é o mais inmoral dos negocios; é o que mais s'assemella á prostitución. Compre ver ben o que significa de perda de pudor e de vergoña. Cand'un moimento s'abre aos turistas, compre lembrar aquello de que se non deben botar margaritas aos porcos, porqu'o turista é por esencia a incapacidade de comprender, já non digo a d'amar. O turismo é un negocio inmoral, mais, posto que é negocio, haberá que facelo, ja qu'estamos no tempo: mais lembremos de que é un pecado de simonía, de comercio co-as cousas santas, un pecado social,

V I C E N T E R I S C O

dos que falei non hai moito, e de que tarde ou cedo, haberá que pagalo, haberá qu'atural-os seus resultados kármicos, cando menor l-o pensemos.

A eireja ten enriba un friso góticu moi fermoso, e vidreiras de coores nos ventanás. Non vimol-a sancristia, qu'encerra un tesouro, asegún rezan os afiches que hai na porta.

O castelo ten cousas intresantes adentro da sua mole prismática. Nas ruiñas ojivais cheas d'esa vegetación das ruiñas que tanta compañía fai na soedado, hai antre moitas balas, cachorrillos, etc, recollidos n-ousequio do turista, uns cacharros con plantas que deben ser de cerámica indígena, con adornos en oco de losangos e espirais. O qu'aquello dá gana é d'ir ali ás tardes a leer, ou a meditar, ou singelamente a estar; digo leer e meditar, porque hai pouca gente capaz do terceiro. Ora qu'onde millor se vé a inutilidade da leitura é precisamente onde s'está ben: mais tamén é certo qu'estar ben n-unhas ruiñas, antr'ortigas, amentas e canafrechas, é cousa que se cadra eisige ter leido moito.

Enriba hai estanzas con vouta, desertas, n-unha doua caña pequenos, do século pasado, nas suas cureñas, cos seus escobillós e atacadores, n-outra un altar vello, n-outra un taller de carpinteiro, ond'estaban facendo

unha talla basca. Enriba a terraza á que se vai n-un ascensor. Dend'ali vese abaxo Fuenterrabía, co-as suas ruas en costa, típicas, aló Irún, as tres Hendayas, a punta tras da que está Biarritz; acó o cabo Higuer, ao que se vai por unha estrada feita atergo.

Despoixas, no bairro novo, sentados por frente ao mar aberto, diante de nós beilban na y-auga movida as barquiñas de coores, cada unha c'outra pequena enriba, com'unha nai co seu fillo, e aló longe, atrás dos penedos que chaman *les deux Jumeaux*, asomaba unha punta, e n-ela o faro de Biarritz.

9. LE MAIRE DE SOASAIN.

A mañá seguinte ocurreu un sucedido. Estaba eu escribindo na miña cámara aquela d'hotel tan feita pra min que ali debín quedar se cadra o tempo todo, en lugar de vir pra Berlin, cand'o Temes chamou na parede de por medio, petando co-a man. Vou onda il e n-esto chega a señora do hotel dicindo qu'estaba ali o Maire de Soasain con dous velliños hespañois, pra ilos meter no hospital d'Irún. Baixamos, e entrou o Maire, co-a sua boina.

Iste alcalde francés, por mais que seña francés d'orige, fala moito millor o hespañol que non o francés. Crar'está, no seu pobo fala

V I C E N T E R I S C O

basco, e logo botou moitos anos en Cuba, onde ten unha frábica d'encurtidos. Ali, os obreiros que tiña eran galegos, e ten da nosa gente unha ideia moi outa: traballadores, serios, ben criados, listos. No salon do Hotel, o Temes convidouno a un Porto, que é o qu'eiqui é moda tomar. E' un home de tipo labrego, ben vestido, con gran leontina d'ouro, cortés e inteligente. Falouse de Cuba, dos galegos, dos portugueses, de Vigo, ond'estivo. Despois baixamos vel-os enfermos, que traguía il n-un auto, en compañía da sua dona.

O velliño chámase Carlos Madrazo, é hispanol de nacionalidade, ten unha gran cara basea das que se non trocan, escorreitamente rasurada, un traxe moi limpo, a sua boina, a sua camisa sen colo, com'a neve. Pouco pasa dos setenta anos, mais así e todo está impedido das pernas, e moi desfeitiño e escererosado. A vella chámase Josefa Oyarzabal e é d'orige francés, magra e mácia, penteada pra trás e c'un mandil con bolsos. Dóese un poueo do peito, Ningún dos dous fala mais que basco Non teñen a ninguén no mundo, ficaron os dous soliños, e agora van rematal-a sua vida n-un hospital, os probiños. E debían ser benqueridos ond'estaban, porqu'o mesmo Alcalde ven co-a dona traguelos, e di qu'estaba o pobo todo despedilos... Cando quedan no hes-

pital d'Irún, já non terán nada, non amigos, e o que lles quede de vida iráse apagando pouco e pouco e na espera da morte. Namentras estean os dous xiquerá non terán a negrura da soledade: poderán falar os dous das suas lembranzas e das suas doores; mais que van sel-los derradeiros dias do que vexa morrer ao outro?

Imos tomar un coche de cabalos pra Irún: o mayoral, hespañol que já non sabe falar mais que francés, di que non pod'entrar na Hespaña, porque é desertor. Vai buscar outro. Namentras, outro Porto, no Café, co Maire e a sua dona, unha paisanía vestida de señorita, moi simpática e educada, que tamén fala basco, hespañol e francés. O Café, pequeno e cheo d'espellos, frente á estación, ten gente que fala e rí.

Ven o coche; os Maires ruben a il cos velliños, e nós imos da pé pol-a estrada asfaltada que bota lúme, e baixo do sol que queima que dá genio; gracias aos arbres que nol-o quitan un pouco. Chegados a Irún, ainda hai moito camiño deica o Hospital, que é moi bonito e limpo, con xardín moi coidado dedicante e monjas dentro, e médecos e prauticantes de bata branca. Ali quedaron os probes velliños; o Maire e a dona despedironse d'iles con

V I C E N T E R I S C O

moito agarimo. O Temes recomendoullos a un médeco novo. Daba pena deixalos ali.

Despois fumos dar unha volta por Irún, cos Maires. Andivemos a avenida de Colón. O Maire entón, dixo que de Colón, uns decían qu'era galego e outros qu'era italián.

Agora vese ben que boa a armou aquil desño de Don Celso García de la Riega. As hipóteses mais aventuradas e mais fora de camiño soLEN ser as que teñen millor fortuna, sobre todo cando son contraditas pol-a gente verdadeiramente entendida; e as cousas que menor importancia teñen pr'a vida d'un pobo, son moitas veces as qu'ise pobo colle con maior porfia; o qual proba que decote o que domifía nos homes é a parvada, e qu'o ben senso e a inteligenza son de cote herdamento das minorías. Non colle dúbida de qu'a do Colón galego foi e ainda é nas colonias galegas d'América, unha tése popular, e hai praelo fundamentos psicológicos d'abondo: d'un xeito supreficial, o feito de o galeguismo de Colón ser un tema que nen pintado pra discutir no Café, e ainda mais o de poderen, cand'os americanos falen mal dos galegos, responderilles que se non fora por un galego América estaría n-estado salvage, ou calquera cousa polo estilo, con seguranza contribuiron á popularidade da tése. Mais hai al-

M I T T E L E U R O P A

go mais fondo e mais importante: a segreda espranza de qu'os sabios sallan vencidos na porfia; en realidade, en todas estas discussiós de caraute centifeco que chegan ao gran público—sixempro tamén d'elo o asunto de Glozel—o vulgo semiletrado, cosemento ou non, non agarda outra cousa. De modo e de maneira que s'a Academia Galega e a Academia da Historia se non houberan posto en contra da teoría de Don Celso, non houbera esta tido fanáticos partidarios. Mais así, había a espranza de que Don Celso chegara a probal-a sua tése d'un xeito decisivo, e polo tanto de qu'os sabios quedaran en ridículo. Don Celso houbera sido un vengador, que houbera vengado ao vulgo semiletrado da sabencia d'Oviedo Arce e demais señores das Academias. E' o sentimento social do resentimento qu'aluma todolos iconoclasticismos e que, no mesmo terreo da cencia, produciu, misturado con outras tendencias, o caso do Dr. Asuero, eiqui ben perto, qu'antronte m'amostraron o hotel onde consultaba.

Mail-a importanza que ll'eu atopo ao meu encontro co Maire de Soasain, pende na consideración de que tamén en Francia, e n-unha das suas terras mais cultas e civilizadas, hai quen non sabe falar francés, sen qu'elo lle señá un estorbo pra vivir, e incruso pode

haber un alcalde que fala millor unha lingoa estrangeira que non a lingoa oficial do Estado. S'isto nonos enseña algo, é que somos parvos.

HENDAYA-PARIS

E chega por fin o istante de deixal-o País Basco. O meu propósito que já non é un propósito, senón un compromiso, arremédame car'un oujetivo lonxano e deseñecido. Arestora, en realidade, eu estou literalmente *facturado* pra Berlin, porque fora do meu compromiso con quen me paga; levo un billete direito que, polos cartos que me custou, e principalmente por non ter pra outro, obrígamo a chegar a Berlin n'un tempo determiniado. Ora, isto todo argalleino eu, en usanza da miña libérrima vontade; fun eu quen s'encadeou a Berlin con grillóns de papel e diñeiro, e agora, por moi fermosa que seña esta terra, por moi interesante que seña a sua fala, por moi accolledora que seña a miña cámara, por moi discreto e amigo que seña o Luis Temes, non hai remedio senón espirlarse pr'acomprir fidelmente o programa.

Po-lo tanto, que é o que é millor: ter un fito ou non telo? Eu teño deprendido no

M I T T E L E U R O P A

Tao-teking, qu'aquíl que se propón un fito, arrédate por elo mesmo do *senso (tao)*, que ven ser atrás do qu'eu quixer andar. Tamén din ali que hai doux camiños pr'abranguel-o senso. O probremo resólvese pr'a nosa mente actual, se cadra n-ist'outro: débes'un guiar de cote pol-a concencia vigiante, ou ben pol-a inspiración? Sempre teremos qu'originalmente, quen nos apresentou o primeiro fito, ao qual os demais venien subordados foi de cote a inspiración, e quen en cada caso ten qué decidil-o dilema, é ainda a inspiración, os motivos incoscentes. Se cadra, é de cote a inconscencia lumiosa tamén a que guía a apricación da concencia vigiante. Mais de cote tamén fica en pé qu'o que se propón un fito perde a liberdade e ven ser escravo d'ise fito; pero un home que non ten un fito, que é, que val, pra que sirve? Mais é que compre servir pra algo? E' que compre valer? E' que compre ser?... Ser... Namentras perguntamol-as outras cousas: servir pra algo, valer, é doada a negativa; mais cando se trata de ser, quen é o home que s'estreva a afirmar que non debera ser? Pode ser negada — coma valor — a eisistencia, non a esenza. E cada home pende na sua estimativa da sua esenza concreta.

De todos geitos compre marchar. Jantamos

no cómodo e fresco comedor do Hotel, caldo, figado fritido, me non lembro que mais, compota, queixo e café, e despois de consumir estas especies do País Basco, alongamol-a sobremesa deica a hora do tren, gozando d'estarnos quedos e en paz.

O Luis Temes veu commigo deica Bayona. Na gare d'Hendaya, vin a primeira muller pintada; dous lunares na meixela esquerda, sobre rosa. O meu cofre faíme pagar 14 francos d'esceso de peso.

De camiño, vemos St. Jean de Luz, Bidart (*Ayer enterraron a Charles Mau'eon—en el pequeño cementerio de Bidart—Iban las mozas y los mozos de Arbonne—Y los marineros del mar*), Biarritz. As casas bascas siguen en gran variedade deica Bayona, e a boina deica Burdeos. Ata Bayona, a Línia está eletrificada; o tren detense moi pouco, e dende Bayona colle moita velocidade. No meu departamento van dous señores: un moi polido, de fatelo gris, colo de pajarita, punos almidoados e antiparras, con seguranza engiñeiro, non podía ser outra cousa; outro tipo de francés basto.

A paisaxe cámbrea dende Bayona: longos piñeiraia, sobreiros, touza con carballos, moi toxo. Dempois unha gran chaira con piñeiros: as Landas. Unha herba aeriforme

M I T T E L E U R O P A

com'unha polvoriña, que semella pelo de lobo. Vacas pintas, en branco e negro ou en branco e bermello. A gente ara con bois. Casas grises, moitas de madeira, baixas. Aldeias pequenas, algunhas con eireja con torre de chapitel agudo.

As casas dos garda-agullas teñen pretensiones aldeans: todas standard, por suposto. E teñen unha hortiña semellante á de Mr Boivin, chamado Boileau, o amigo e compañoiro d'oficiña do burgués Mr. Patisot.

Por fin, Burdeos. Eiqui estou un pouco na miña terra: eiqui naceu un dos meus abós. Gran estación ond'o tren para perto d'unha hora. Baixei pór un telegrama e mercar uns sandwichs pr'a cea. Paseei pol-o andén: canseime, e volví rubir ao tren. Entrou un señor ben fardado: pantalón, chaleque, chaqueta e gabán, todo do mesmo pano a cadriños miudos castano craro, fita bermella da Legión d'Honor, boina, luvas brancas, boa mala de coiro, anteollos, cara rasurada. Tirou gabán e chaqueta e ficou en jersey, tirou o cabo, os zapatos, puxo unhas zapatillas sacou unha potaca, e un jornal, alcendeu un pito e púxose a leer. Despois colleu unha manta e unha almofada e deitouse ao longo do asento. Eu fun escribindo na mesiña ata que cansei. Despois comin os sandwichs; des-

pois tirei a chaqueta e os zapatos, corrín as cortinas, apaguei as luces, deiteime debaixo da miña manta, e...

Acordei perto d'Orleans. Imos pol-a gran chaira à *perte de vue*. Despois d'Orleans, leveime e púxeme en traje de dia. Despois lembro somentes a linda peisage d'Etampes, e a primeira máquina agrícola.

PARIS

Ninguén m'agardaba no Quai-d'Orsay. Ceaíns deberá ouservar, enousequio dos pasmós, que rubín pol-a escada giradoira, que por certo ten tanta sona, qu'en Berlin, ond'hai varias, ouvin falar d'ela. Ben. Entón fun á oficíña d'información perguntar por un Hotel. Había ali un probe portugués a quen non entendía ninguén; naturalmente, ofrecinme dintérprete; o probe home precu-raba un tren pra Hendaya, que non había deica a noite. Desolouse todo. Pergunteille se tiña diñeiro pra jantar, dixome que sí. Entón, despois de m'informar eu, agarrei carteira, maletín e manta, e fun onde me dixeran, ali perto, Hotel des Etrangers, rue de Beaune. Ja no portal, vin qu'era cousa ruín, mais por non andar cos chismes ás

M I T T E L E U R O P A

costas, pedin unha habitación pra esta noite, e ali deixei quedar todo.

Era domingo, e había qu'ir á misa. As ruas desertas. Unha campáa soaba perto, e guiado por ela fun pol-a rue Bonaparte, dar a *Saint Germain des Prés*. Eireja c'uns cantos séculos d'história enriba. Moita gente, gran suizo, Conserge de frac, con cadea ao pesezo, cara moi imitante á d'un amigo meu de Pontevedra, misa moi ben cantada no coro e outra rezada no fondo do ouso románico, colecta no ofertorio.

Despois fun almorzar ali de frente, na esquina do Boulevard Saint Germain, no *Café des deux Magots*. Logo, seguin todo o Boulevard deixa o cabo; pasei por diante da Sociedade de Geografía, ond'había anunciado pra aquil serán, cultos mormons, e unha conferencia da *Loge unie des Theosophes*. Os mormons levan un nome simbólico: *Les Saints des Derniers Jours*. Simbólico e ccais profético: quen sabe s'os crentes en Cristo non seremos de certo os Santos dos Derradeiros Dias! Cheguei ao *quai* e á Ponto Solferino, paseino entrei no Jardín das Tullerias, avisai o obelisco de Luxor, e entón atopeime na Praza da Concordia.

Tan de tarxeta postal, tan de Portofolio de *El Imparcial* e tan d'ilustración de *La Ilus-*

tracón española y americana, que francamente, comprendo que Don Benito Fernández Alonso s'entretivera, con gran indignación d'Eduardo del Palacio, en decirlle chistes en galego a un vendedor de postais...

Din a volta. Na Ponte Solferino, perguntei onde caia o Boulevard Malesherbes. No Boulevard Malesherbes está o Consulado de Hespaña, e no Consulado de Hespaña, está García Miranda, ademais eu dera na casa as señas do Consulado de Hespaña pra que m'escribiran; arrestora debía ter ali algunha carta. Dixéronme que na Madeleine, e aló volví. Andiven todo o Boulevard Malesherbes, deica o 165. Pechado. Chamei, e saíu un porteiro que semella francés e é hespañol: García Miranda íña en Madri; cecais chegaría hoxe, cecais mañá; ata mañá á unha, non pode saber s'eu teño cartas. A casa do García Miranda, nona, sabe...

Despois d'esta ducha, din a volta. París encomenzaba a resultarme nemigo e revoltante a miñ, que tanto tempo vivía da sua sustanza.

Tiña que maldicir d'iste movemento d'autos, que fan tan arriscado o cruzar unha rúa, que se pode dicir qu'en cada cruce joga un a vida. Hai moitos autos moitos, moitos, moitos, infinitos, e a gente da pé anda a fugir

M I T T E L E U R O P A

d'les espavorida. A sensación é talmente de qu'os autos andan á caza do transeunte, do que se botan atego enriba d'il qu'o persiguen, qu'o acosan. Já o Temes me dixéra que empeza a preocupar seriamente iste trafego, que Paris já non pode conter tanta gente: é meirande o contido qu'o continente, e o número de disgracias, arripiante. Despois o cheiro da gasolina, que por eixempro nos quais da Sena, é por tempos afogador.

Voltei por fin ao Boulevard Saint Germain, e fun jantar a un restaurant que se chama *Auberge belge*. Comín ben: ovos, jamón, cerveza... Estaba canso, e case me punha medo botarme de novo a andar. Determinéi de non surtir hoxe da Rive Gauche. Fun tomar café nos *deux Magots*. Case todolos qu'ali había eran estrangeiros: falaban aleman, inglés, probabreamente idiomas slavos. Volvíñ pasear: vin surtir da Sociedade de Geografía un tipo estupendo, outo, de longas guedellas grises pol-os hombreiros e barba deic'a cintura, na man un imenso chapeu. Non sei porqué, pensei se non sería Stanisles de Guatia, culo nome vira no anuncio d'unha conferencia. Vin de longe a torre Eiffel, *guitare du ciel, dont la telegraphie sans fil attire les mota com'un rouier les abeilles*, e as torres de Notre Dame. Vin li-

V I C E N T E R I S C O

brarías, mais era domingo e estaba todo pechado. Na esquina da rue Bonaparte, había tres cristaleiras con cadros modernos d'ires qu'aínda qu'un queira lle non quedan a un na cabeza. Percorriñ a rue d'Abbaye, a rue Jacob, todolos cais d'esta banda da sena. Quai Malaquais, Quai Voltaire, etc., e ali andiven ollando libros nos postos. Cheguei a ter unha calambre n-un pé. En fin, na mais espantosa soedade, sen me poder sentar sen que me custara cartos, sen sabel-a hora qu'era—porque podiamo ir sentar da outra banda, no Jardin das Tuillerias, mais se me deixo estar aló, perdo o tino do tempo, e ade-mais, pode chegar a medrar tanto iste espan-toso movemento, que despois me non estreva a pasar—decidin ir pra o Hotel.

Cheguei, e francamente, aquil longo *couloir* do portal semelloume sospeitoso. Leváronme á habitación: escura, a'fombrada de vello, c'un vello sofá e un leito e total-as cousas d'un lujo deslocido, coma se foran mercadas de vello, usadas, sudadas, co pó incrustado a forza de pasar anos no sitio, algo dino das mais fedentas páginas de Zola e de Huysmanns, no meio das suas pretensións. Dixén tranquilamente qu'eu ali non durmia, paguei, collin equipage, e fun en procura d'outro hotel. O serán rendia pra todo: ainda había

M I T T E L E U R O P A

sol pra unha hora ou duas. Na rue de l'Université, din c'un Hotel de l'Intendance de bon tipo, e mozo de frac; hall elegante, relativamente e longo mostrador. Surtiume unha Mademoiselle alta elegante, de loito, moi fina, e unha fermosa face pálida, moi espiritual ao parecer. Rubeume no ascensor a unha mansarde, mais crara, limpa, con duas feestras, mobles case novos. Eiqui pod'un quedar. Escribin duas ou tres cartas, descansei un pedazo, baixei, deixei as cartas no comptoir, e fun tomar un book no Boulevard Saint Germain. Eran as seis menos carto. Demorei ali deica as sete e meia, vendo passar gente e autos e mais autos, e manifechos autobuses; fun logo cear ao Auberge belge, e despois à Sociedade de Geografía ouvir unha conferencia teosófica.

O salón cheo. O confrenciaente, un señor de barba e lentes, un francés común, que dixo as mesmas cousas que din todolos folletos de propaganda teosófica. Despois da confrencia vin que dediante da tribuna había duas mesas onde vendian libros teosóficos sen importancia. N'unha d'elas había unha señora e doux homes. Un d'estes era un rapaz ainda novo, loiro e guapo, de tipo moi distinto e elegante e aspeuto soridente e simpático, mais campeón de tennis que téosofo. A min

V I C E N T E R I S C O

fixome moitos cumplidos, todo pra me dar unha folla de propaganda da *Loge unie des Theosophes*. Na outra mesa había cinco señoritas moi emprifolladas, unha d'elas cuta e guapa, sorte de beatas da boa sociedade. Tamén ali unha señora vella e recomposta, bastante simpática me sonriu e faíou moi cumprideira. Merquei por douis francos un *Bhagavad Gita*, tradución d'Emile Burnouf, que non foi mala feira de todo.

Tomei outro café nos deux Magots, e funme deitar tristeiramente, na miña pequena cama de metal, na miña mansarda.

Cando baixei pra o outro día, lúa, pol-a escaleira da caracol ao hall do hotel, eran as déz. Quixen ir vel-o Museu Guimet, e efectivamente, asegún as instruccions que me deron no hotel, fun pol-a rue Bac ao Quai-d'Orsay, e seguindo todol-os cais da Sena ata a Ponte de Jena, paseino—e já non quero dicir con cantos traballos e perigos tod'iste camiño—e atopeime nos fermosos jardís do Trocadero, cheo de señoritas e de nenos. Com'as señoritas visten todas ben, e os nenos son case todos fermosos e ben coidados, resulta que toda semella gente *bien*. De frente tiña a torre Eiffel e a gran avenida; mais aquello todo era cousa já vista, coñecida, repetida e sabida de carretilla, que já daba noxo. Pode

M I T T E L E U R O P A

qu'a decadenza indubidábele de París na consideración da gente, penda en que já o viron todos, o que non na realidade, nas guías e nos albums. D'este xeito, já non hai quen ature istes moimentos que ainda hai vint'anios eran pasmo do mundo; París chegou a causar na gente a fatiga da repetición constante e reiterada e insistida; chegou á vulgaridade; esta parte, que sen dúbida é a mais moimental perdeu toda importancia, porque non pode sorprender a ninguén. E así con todalas outras cousas: París fartou ao mundo. Foi se cadra a millor cociña ideolóxica, artisteca e literaria, mais arreitora os estímigos requiren outra mantenza mais ordinaria, e París já non entende de platos fortes e sigue abusando das especias.

Semella que por eiquí non hai tantos autores: en troques levan mais presa os queandan. A circulación en París non está ben orgaizada. A gente da pé anda toda c'un medo cerval: desencaixan os ollos mirando pra os coches qu'os venen perseguindo asañadamente, e corren coma coellos. O dito: é unha verdadeira caza. As voces aparez un señor moi teso, moi *yo me lo soy*, afeito ao trafego da gran cibade, que disprezando o perigo, bótase de valente, e pasa moi dino, adispacio, dono de si e dono da situación,

V I C E N T E R I S C O

ollando sereos pra un lado e pra outro, ao seu paso, sorteando os autos con extraordinaria abelencia, con aguda vista e cálculo maravilloso; já pasou os dous tercios da rúa; de súpito todo aquil severo continente e familiar naturalidade fugiu nun espertigo de pánico, e o señor bota a correr espavorido e gana desatentado a acera, onde para, pálido de terror, pra recobral-o respiro e normalizal-o bater do curazón anguniado. Salvou a vida por miragre. Canto cardiaco ten qu'haber en Paris!

Gustoume a rue Tokio, e sobre todo as ruas curtas e solitarias, de pazos, que dan a ela; por elas non andan autos. De qu'atopei a praza de Jena, fun ao Museu Guimet, mais eom'era lúis, estaba pechado. Valat'o diaño! Tomei un café ali perto, me non lembro do sitio e din volta outra vez á Rive Gauche. Nunha parada d'autobuses, farto já de cruzar ruas por camiños marcados con cravos prateados, custandome mais trabalho qu'aos Israelitas pasal-o Mar Roxo, determinéi de coller un pra ir á Madanela, onde vin nun mapa que surtia un tram pol-o Boulevard Malesherbes; mais un señor qu'ali estaba agardando, convenceume de que non valia a pena pol-a distancia qu'habia, e de que no autobus tardaria mais. Enton voltei outra

vez ao Jardín das Tullerías, Praza da Concordia e rue Royale e por fin collin o tram atras da eireja. Mais en lugar de seguir pol-o Boulevard Malesherbes, o tram colleu pol-a rue Villars. Baixei na place Pereyre, mais tiven despois que seguir unha gran rúa tranquía, que me levou já perto do Consulado.

No consulado hai, á dereita do andadeiro, unha sala d'espera con gente agardando: obreiros, vellas, señoritas mais ou menos equívocas; no andadeiro, unha mesa atrás da que se repantiga o porteiro con certa importancia, manifecamente hespañol, e atrás d'il, a porta de cristais d'unha oficina estilo moderno con valados de cristal e ventanuxos como nos Bancos. Hoxe, o negocio impón a sua pauta en todo; a finanza domiña á políteca e a Banca ofrece o modelo que sumisamente arremedan as oficinas púbricas. Tamén isto é marxismo.

O porteiro, que fala do Cónsul chamándolle co-esa encantadora familiaridade hespañola—que nonos decatamos de canto val—Don Fulano, di que García Miranda ainda non chegou, e logo colle un ficheiro onde s'apretuxan sobres de todas castas e coores, tarxetas postais e outros papelorios, e non atopa nada pra mí.

Pra que falar do meu desalento ao atopar-me sen ninguén en París, sen novas da casa, sen saber s'o Martínez Santa O'alla estaria ou non en Bonn, se terei ou non onde meterme en Berlin, s'isto polo visto non ten intrés social? En todo caso, canto millor non estaria eu baixo d'un carballo na Pereira ou baixo d'un castiñeiro en Celeirón, que non no tram que me trouxo pol-o Boulevard Malesherbes car'a Madanela, todo envolto n-unha nube de mouros pensamentos!

Voltei pol-a rue Solferino ao Boulevard Saint Germain. Aquele já me parez a miña casa. Ja me parez que levo anos en París; as horas renden coma non hai, e os días non se van nunca. Comín uns sandwichs e bebiñ cerveja n-un café, e funme meter no Hotel. Tiña que recoller o baúl na estación d'Orleans, e mercar uns poucos marcos. No Hotel encarregáronse do baúl; mal-os marcos, já estaban os Bancos pechados, porque pasaban das tres. Boteime no leito un pedazo; despois baixei e estiven sentado no hall. Ainda tiña tempo de ver Notre Dame.

Entón fun pol-a rue Jacob, e logo pol-a rue Bonaparte, e parei diante da libraria Povo-lovaký. Todolos novos coñecen, pol-o menos d'ouvir falar, esta libraria. Poucas cousas haberá que teñan o intrés e a sugestión

M I T T E L E U R O P A

qu'as cristaleiras da libraria Povolovsky. Dous cadros d'un pintor de nome raro que con vergonza, nen coñeko nen lembro; uns cabalos que semellan calquera cousa. Toda caste de libros d'avanguarda, coas suas cobertas de cartel, coas suas letras que cada unha leva tanta tinta com'unha página inteira; libros d'arts judeu, chinos, japonés, egipcio, malayo, bantu, polinesio; literaturas novas ou exóticas. E por riba de todo, os libros slavos. Esas sugestións d'unha portada ininteligible n-ausoluto, mais exótica, menos adoitada e familiar qu'un libro chino ou tibetano. E ainda mais: as fermosas, as sabinas letras rusas, de tan refiñada estética coma poden ser os alfabetos orientais. Eu non sei s'os bolchevikes non chegarán, no seu cego afán de novedade, a suprimil-o alfabeto cirílico, esa obra de mestre dos Apóstolos do mundo slavo, que é o mais perfeito dos alfabetos occidentais. Capaces son d'iso, co-a xenreira que lle teñen ao pasado, e seica já se tratou de consumar ese malfeito. S'o fan, causarán a Rusia o mais tremendo mal que lle podian causar. A libraria Povolovsky reconcilia a un co-a arte nova. Era cousa de vir dend'Ourense somentes pra vela, e mais ainda, vir e'unha camioneta, carregala de libros, e dar volta.

Ben. Seguín ao Quai Conti, pasei a Sena pol-a Pont Neuf e atopeime na Cite, Quai des Orfevres. Aínda me metin por ali ata que aboquei no Parvis de Notre Dame.

Cousa tamén coñecida, mais iste é outro cantar.

Puidenme encher por espazo d'unha hora de beleza ojival, que contén a y-alma da verdadeira Europa. O ojival é arquitectura viva, que semella medrar, mais que por obra d'homes, por unha forza interior a un tempo vegetal e extraordinariamente espiritual. Vegetal e espiritual non son pra min, enténdase ben, termos contrapostos; a espiritualidade das formas vegetais é pra min cousa que s'enxerga de seu e polo tanto indiscutible. Non abonda ademais—proba indirecta—nen a fisico-químeica, nen a forza vital, nen a energia trófica, nen ningunha cousa d'esas, pr'espacial-a elegante delicadeza d'un fento: a cencia non esprika a forma, a qual fica en troques espricada ademitindo a infusión espiritual do arquetipo no ser, cencia coma tendenza vital a realizar—cada ser individual—unha forma límite. A forma aparecería d'iste xeito coma perfeición da vida; a vida é potenza en evolución, e a forma é acto, coma se dixeramos, pois non é esta a expresión mais certeira, ainda no intre, o

M I T T E L E U R O P A

úneco doado. Imos un pouco mais adiante: a forma—esta forma—é pra isto fento qu'eiqui está, un fin, e cœais o úneco fin... Dm que no home, a y-alma é a forma—sustancial—do corpo; mais esta forma é unha forma interior, invisible; namentres que na planta a y-alma está se cadra na forma exterior e visibile. Nada d'isto se pode tomar no seu senso literal, mais a min semellante craro d'abondo. E ademais coido que diste geito, ficarián espricadas tamén a arte e a estética en geral, que viría ser algo com'a intuición da forma—e a fruición da forma.

Ora: eiqui, diante de Notre Dame de Paris, convén ousservar qu'eu son d'un pobo románico qu'endejamais comprendeu ben o ojival, de modo e de maneira, qu'o trabuamento é moito mais que posibele. Poise, a min estame parecendo arrestora, qu'esto non foi feito, non pudo ser feito juntando pezas arredadas, pondo as pedras pouco e pouco, unha enriba da outra, traballosamente labradas unha por unha; o que m'está dando a min nos ollos arrestora, é a ruskiniana lámpada da vida.

Se vou ver as esculturas, compre dicir que hai mais luz auroral d'abrente, mais ledo e podente genio, mais verdade, vida e grandeza nas do noso Pórtico da Gloria. Lembrando a

rexia e sabia suntuosidade compostelán, o noso poema d'esprito petrificado, os portais de Notre Dame semellan cousa afeminada, doce e decadente. Non teño tempo nem pra inicial-o soletreo dos símbolos, dos que hai además unha versión esotérica que lê n-iles o texto inteiro das vedadas cencias,

Mais non é precisamente nas esculturas onde vexo alumar a lmpada da vida; é aínda na parte meramente arquitectónica das columnatas e das fenestras e dos contrafortes, n-esta geometría vivificada e redimida da sua esquemática miseria de concepción de delineante; porqu'esta geometría áchase no paso e no esforzo subrime de se trocar en curva vital sen equación doada; áchase no primeiro pulo de rebelión contra Euclides, non en precura da hipergeometría, nem d'espaços nem dimensións trascendentés, senón d'algo semellante a copar a escola... Emporiso, sabemos perfeitamente que todo eíqui responde non somentes a cálculo e a figura de compás e esquadra, senón tamén a un esquema simbólico complicado, mais fácil, craro e armónico, coma tamén con seguranza responde a natureza, somentes que no que toca à natureza, ainda non atopamos ese esquema... Eíqui tocamos no misterio masónico

M I T T E L E U R O P A

da arte medieval, cecais fora do alcance dos masos modernos, aleixados do templo.

A todo esto, o sol vai baixando, e agora fire á Cité d'un maravilloso incendio de lux. Vólvense d'ouro ardente as fenestras todas do oucidente, e a gran rosa de Notre Dame, en momentánea realización alquímica. Aló nas pontes da Sena pasan os autos envoltos n'unha gran poeira d'ouro. O sol de frente cega, baixo dos arbres, e o serán ten un cheiro fresco e sotil. Diante d'iste lumioso final de dia a gran orquesta, d'esta magia de coor que viste a París, o peso de douis dias inteiros de tristura e canseira qu'encollia o curazón, desfaise na ledia lumiosidade, e o curazón ceibe chouta e canta e bate ás ás n'unha súpeta ledicia e n-un enlevamento miragreiro: tod'o meu corpo está traspassado de lux e iste solpôr soberbamente fermoso pintou o areo da vella nas negruras da miña y-alma.

Volvendo pol-o Quai des Orfèvres, co sol de frente, voltaban a mim tantos dias idos que tiveron unha hora igual a esta n'esta mesma hora, hora fresca das tardes de vrau en qu'o sol dá d'esquello nos arbres e cheira a jardín, e os nosos pés pisan area de jardín, e acenan espranzas no volta da estrada. E n-un istante, de que saín do Parvis de Notre

V I C E N T E R I S C O

Dame deixa chegar ao Pont Neuf, vivin de novo todol-os dias aqueles logarítmicamente, coma nos soños.

Ceei no hotel: déronme ollomol e carne d'esa cortada. Despois, encarreguei que me chamaran ás seis e meia, e que me tiveran un taxi, paguei e fui ao café des deux Magots, onde tomei café. Estaba cheo: na terra-za, estrangeiros; dentro, rapaces novos iguais aos de todas partes.

Hai já no mundo un tipo uniforme de rapaz novo, non desagradábase, pero insulso, que na Hespaña, gracias á americanización da face masculina obra da Gillette, e á decadenza do almidón, se non difrenza moito do tipo dos señores vellos; mais eiquí o contraste é moi forte: a generación dos vellos franceses que pasan dos cincuenta anos semella ser outro pobo diferente do que forman os de trinta pra baixo. Tanto colo de pajarita, tanto clavillo na cravata de nó feito na fráibia, tanta barba, tanto cabelo con carreira, tanto chaquet, tanta roupa de corte antigo... Son com'os señores d'Ourense d'enantes da guerra de Cuba. Ademais, avéllanse moito mais. Hainos de tipo moderno e elegante, pero un pouco recomposto, e ademais, case todos conservan os bigotes pol-o menos, e moitos as barbas. E da outra banda, os rapaces novos,

M I T T E L E U R O P A

que todos semella, eiqui e alá, que se visten en tendas de roupas feitas, todos de colo brando, todos rasurados, todos penteados pra trás. Tipo standard, roupa standard, mentalidade standard.

Por fin viñenme ao Hotel, Durmin pouco e mal. Ouvín dal-as seis; ás seis e meia viñeronme chamar. Prepareime e baixei pol-a escada de caracol. Ja estaba ali o taxi, carregaron, e á la gare du Nord... Ruas e ruas sen gente, luz de mañán nebracenta, fresco e sonoro.

CAR'ALEMANA.

Arranjado todo na estación longa, grande e poreca, fun precurar aló no cabo o meu tram, e metinme n-un bó coche de segunda, con tornos pr'os abrigos, e letreiros en francés e alemán: *Nicht hinauslehnen!*—*Ne pas se pencher au dehors!* Rube un alemán de tipo ordinario. Despois, mais gente. E podo ouvir a pirmeira frase en alemán: Un dos que ruben busca unha plaza, e o alemán responde:

—*Es ist besetzt!*

Arrancamos, e deixando París, por antre raias, ringlas de wagós e toda sorte de ferrrollos, emprincipiamos a correr pol-os pra-

dos e leiras estesos pol-a chaira, pol-os bosques onde nos metiamos ás veces, por antre verdes pasteiros con vacas pintas, negras ou bermellas, por diante de casas mais rústicas e meirandes que no W, cada unha con duas chamineias no cumio do tellado, unha de cada lado, por diante de gente que traballaba a terra con cabalos percherons.. Eu iba meio adormentado. Lembro confusamente Saint Quentin, e a chegada d'un francés que viña vel-os pasaportes. Despois já non foi topear, senón durmir afeito, ata qu'acordei na fronteira belga.

Rubiron duas vellas con tipo inteiramente de peisanas. Levaban seus correspondentes cachanitos, que coma moitos que se ven en Paris, caxeque pretendian ser de moda. Eran doux cestos culeiros do grandor d'unha testa de muller, co cù hemisférico e tinguidos de negro. Despois levaban abrigos deica os pés, mais no wagón sacáronos e ficaron c'una jerseys de punto un pouco folgados. Logo zugaron laranjas, e a y-auga escoáballes pol-o papo e pol-os dedos. Co-elas iban doux señores de millor tipo qu'elas, señores velllos de vila, un pouco menos apaisanados. Falaban francéa e semellaban boa gente. De súpsto anunciaron o paso pol-a alfândega belga. Todos apresa, baixamol-as malas, deitámolas

M I T T E L E U R O P A

nos asentos e abrímolas... Apareceu unha sorte de carabineiro outo, moreno, d'ollos claros e bigote roxo, d'uniforme gris e un outo chacó de gran bisera. Moi simpático e moi fino. Non fixo mais que ollar ou faguer qu'ollaba por encima:

—*Rien à déclarer?*

—*Rien.*

Saudou militarmente, e foise. No pasillo namentras, berraba un rapaz novo, guapo e simpático, algo que non se ll'entendía. Seica era polos pasaportes. Levaba un uniforme case negro. Démoss'os pasaportes, mirou, devolveu e sigueu berrando por ali adiante. Todo cousa de segundos. O tren já volvía a andar.

Agora unha paisaxe linda, algo de cromo, con montes, casas típicas, lameiras con vaquiñas pintas, ríos, pontes de ferro, pontillós rústicos, penedías. Todo inteiramente industrializado, mais amostrando esa alianza da tradición co progreso já observada no País Baseo, coa conservación de todo o que é típico e diferencial, sen absurdos mimetismos, o qual indica a outa ideia de si mesmos que teñen istes pobos, ideia na que pende a sua grandeza.

Logo Charleroi: frácticas e frácticas e mais frácticas; chemineias e carbón; ferrollos de

todas castes e feitos; aparellos estranos; enormes moreas d'escorrias con aparellos enriba; todal-as fealdades do mundo, e ao longe agullas gólicas e chapiteis; e d'iste geito tempo e tempo. Todo un longo camiño por varias estacíos e de cote antre frábicas e ferrollos e de cote perfis ojivais no longe. toda Bélgica debe ser d'iste geito. Vou remarcando a alianza da arte gótica cos ferrollos industriás, síntese das terras do Norte. Semellan as duas formas superpostas da y-alma d'unha raza loira e un pouco fria.

Ollemos e consideremos ben o *gótico* e o *industrial*—que tamén ten unha face carauterística, e tamén é, en canto reportorio de formas, unha arte—son dous espíritos—o espírito é ao millor a surface da y-alma—ou son un só? El hai unha verdadeira contraposición formal, de feito, antr'arte gótica—nun senso geral e en conjunto—e a máquina? Lembro certas gravuras e iluminuras medievais, góticas, qu'arestora non pudo determinar individualizadamente, repersentando en especial ruas de cidades, nas que figurau unha chsa d'aparellos e mecanismos, grúas mais ou menos rudimentares e por ali adiante, que con seguranza non desdín moito do qu'eu vin en Charleroi. Somentes co-as duas images unha a carón da outra poderiase in-

M I T T E L E U R O P A

dical-a miña ideia. E' moi posíbel ademais, e isto os qu'estuden a historia da técnica poderano dicir, que moitas das nosas maquinarias d'agora señan as descendentes directas, as formas derradeiras d'evolución, de mecanismos já empregados na época gótica, sen que teñan esperimentado un cámbeo na sua esenza mecánica ou físeca. A mi paréce-me qu'isto tén unha importancia chave, na historia e na teoría da cultura. O que non quero é que sirva de justificación estética das máquinas o buscarles un parentesco fidalgo co estilo ojival. Esau e Jacob tamén naceron d'un parto.

Nas estacións belgas hai pouca gente, mais a que hai é leda, simpática e rideira, e non se ll'entende o que fala,

Ven logo un traieuto agrícola coa sua paisaxe doce e un pouquín amaneirada. E despois Liège, coma sempre, góticu e industrial. Na estación merquei uns sandwichs, pagando en francos franceses. Aínda nos leva tempo pasar Bélgica, e levaba unha fame adoeida.

As casas que vexo teñen todolos tellados moi pinos coas consabidas duas chaminelas, e fenestras de *croisée* pintadas de branco sobr'un fondo gris escuro. Hai algunha man-

V I C E N T E R I S C O

sarde. No campo, lindos pazos, estilo *chateau*, con torres, hedras e jardís.

Alternan os traieutos agrícolas e os traieutos industriais. En moitas estaciós, o tren non para.

Agora ja non quedamos no departamento mais que tres alemás e mais eu. Os tres alemás son: o que rubeu en París e que ven de Lisboa; outro alto, bó mozo, tipo señoril, moi ben fardado, persona fina, que leva un ollo tapado con seda negra; e outro de gafas con tipo d'infeliz, qu'asegún reza a sua mala, é o Dr. R. T. Van antr'iles falando, e eu non entendo nen tan xiquera unha verba.

Por fin chegamos a Herbestal, onde veñen recoller os pasaportes. Por certo qu'o meu devolvéronmo sen abrillo.

Imos entrar n'Alemaña. Entón, tod'o que hai en min de coitado de badoeo, de provincial, d'apoucado, de metido na casa, d'aconchegado nas faldras da camilla, d'indeciso, de desconfiado, de msdrán, arrevólvese adentro do meu peito n'un pulo de protesta e d'espanxo, e reméxeme as entranas e os humores todos, diante da friage do descoñecido. No istante, desazoooume e avergonzoume pungente, esconsoladamente aquela revolta, aquil «non quero» do *homo rusticus* contra d'un tan singelo esprimento, que me viña

M I T T E L E U R O P A

matal-o goce da descoberta. Despoixas por fin, agradecinlle qu'inda que fora d'iste gelito doentio, me lembra a sua presenza. N'efeito: qu'iba ser de min, s'houbera perdido aquelo mais fondo, o millor, despois de todo, o non deshumanizado?

I I.—O RHIN DE HERGENRATH (AACHEN) A COLOSA.

Hergenrath é unha das estaelós d'Aachen, Aix-la-Chapelle ou Aquisgram, coma queiradea, a vila carolingia, imperial, paneuropea d'antr'os séculos VIII e IX, da que somentes podo recollel-a resoanza histórica do nome. Cando Calromagno gorentaba demorar n-ela, foi cand'o milagre fixo xurdir a Estrela do Apóstolo. A sôma imperial de Calromagno deita leendaria e simbólica juntamente sob'Aquisgram e Compostela.

Mais arrestora, pra min, Aquisgran non é mais que Horgenrath, e Hergenrath non é mais qu'a alfândega.

Ao porme a falar no meu alemán co que recolle os boletos, os tres alemás que veñen comigo intervenñen. Pergúntanme se son francés ou belga. Ao decirlle que son hispanol, o elegante do ollo enloitado amóstrame

V I C E N T E R I S C O

unha *Kölnische Zeitung* que trai en letras grossas a chegada do Zeppelin a Sevilla. Se non decata, erar'está de que Sevilla é pra min tan exótica coma Aachen. Estivemos unha migia falando no andén. Despois rubimos pr'abrir mol-as valijas, e chegan os da alfândega. Pouco miran mais eu pergunteilles que facía co meu baúl; coma me non lembraba d'outra verba, chameille caixa; dixenlle que traguía *eine grosse Kista...* O elegante do ollo enloitado enmendoume moi fino:

—*Einen grossen Koffer.*

E tiven que baixar. Antr'un mozo e mais eu desenleamos o *grossen Koffer*—que soillo ao demo se ll'ocurre viajar co-ise canfornio—abrin, dixen que non levaba mais que *gebrauchte Sachen*, e volvíñ pechar e o mozo a enlear.

Non iba mais baúl qu'o meu, e non debera d'ir ningún. Un baúl é de cote unha cruz pra o viageiro: vai sempre cheo de moitos mais kilos d'inquedanzas e coidados qu'os que poidan pesal-a roupa barata e se cadra repassada que leva dentro. Os kilos pesan nas costas dos mozos, pero moito mais nos mios do viageiro, que ten que pagal-o exceso, o mozo, a facturación onde non dan kilos, coma n'Alemaña, a consigna, ten que ter

M I T T E L E U R O P A

man de non perdel-o talón, de ter tempo pra facturar, etc. E despois, o mais pra que sirve, é pra se sentar n'il.

Asi e todo, voltei satisfeito ao vagon, e seguimos cara Colofía. Poucas lembranzas teño tan confusas com'a d'iste anaco de camiño. Tan confusa e tan griseira, que vai desaparecendo apresa. Se cadra despois, lembranzas soltas: tal casa, tal ponte, reviven desencaixadas do seu sitio, e resulta qu'as vai un encaixar n-outro lado calquera. Son as mañas do trasno, que non anda somentes pol-a casa, fora de nós, senon qu'anda tamén por adentro do noso espirto, e arma todos ises ensarillados no noso pensamento—qu'a psicoanálise quer logo devanar—com'un gatíño novo que joga c'un novelo. O trasno non trastexa somentes nos cazelos da espeteira, mais tamén coas nossas ideias, que volvi e revolve coma lle cadra. Somentes por brinadeira, pensamos nós, mais se cadra esas couzas todas teñen un fito que nós desconecemos, e que pode ter un valor tamén pra nós desconecido.

COLOÑA,

Chegamos a Kölن. Eiquí si qu'emprinciparon as dificultades e os trabucamentos. Estación imensa—ao menos talmente me pareceu—severa, ferreña, escura, inzada de letreiros en negras letras de rótulo sobre fondo branco: *Ausgang, Eingang, Ankunft, Auskunft, Bahnsteig A, Bahnsteig B, Bahnsteig C...* Ben: o alfabeto inteiro de Behnsteig. Debaixo, por enriba, a seguidas dos letreiros, grandes flechas negras que mais qu'indicar, semella qu'ordean e mandan. N-Alemaña non compre perguntar nada, porque todo anda escrito pol-as paredes. Ora que, crar'está, compre primeiro qu'a un se ll'ocurra ollar pr'aos letreiros, senón, adiós. E coma nas estaciós hespañolas non hai d'iso, senón somentes uns señás misteriosos que non entenden mais qu'os ferroviarios, que d'iste geito s'aseguran a sua superioridade sobr'os viaxeiros, pois resulta que despoixas vimos eiquí, e non agardamos qu'os alemás señan tan finos e corteses que nos teñan ata mapas e guías dos camiños de ferro postas en cada andén, pra qu'un se poida enteirar de todos os trés qu'entran e saen, con horas e prezos, nem qu'ainda por riba, indo un no

M I T T E L E U R O P A

vagon, veña ao millor un empregado calquera, e lle meta a un na man un *Fahrplan*, e calquera pensa en precurar letreiros indicadores,

E ainda hai outra cousa: os galegos—por culpa tamén dos costumes hispánicos—somos desconfiados; un galego endejamais está seguro d'unha cousa, se lla non dixerón tres ou catro veces persoas diferentes. A un galego lle non abonda c'un soilo abogado, c'un soilo médeco, c'un soilo empregado do camiño de ferro; ten que pergunta-a mesma cousa a tres ou catro, e se pode ser, que non seípa un que lle pergunto ao outro. E se cadra, despois de tomar consello de cinco ou seis, e de lle dar cen voltas, revoltas e viravoltas a cada un dos recollidos, arremata por non seguir ningún, e facer o qu'a ille sai d'adentro, e case sempre atina. O galego é de cote un hipercrítico, o qual ténsele aposto coma chata injustamente. A míni paréeme tan ben a hipercrítica galega, qu'adoito prakticala de cotío, e com'ademas, canto mais longe un está de Galiza, mais galego é, pois resulta que redobla un as precaucións ainda.

Concedo qu'onde se non pode andar co-esas andrómenas é precisamente na estación do

V I C E N T E R I S C O

camiño de ferro, e menos na Hespaña, onde s'un expón a perdel-o tren e non ter outro por abendo d'información. N'Alemaña, porén, hai trés mais ben de mais que de menos, e pódese un deter mais pra s'informar.

Pois foi o qu'eu fixen: pergunta d'acó, pergunta d'acolá, a min inda me comprendían, mais eu a iles, nen tan xiquera unha verba. A forza d'ir e volver, d'avanzar e recuar, atopei o *Depot* pra deixal-as valijas, que já me doian os brazos d'andalas carretando, e fiquei ceibe pra collel-o tren de Bonn. Aínda me custou atopal-o despacho de boletos, mais por fin pareceu, collín un pra Bonn, por 1'50 marcos. Mais cumpria atopal-o tren de Bonn. Fun perguntando, e trabucando de cote a interpretación da resposta, e d'iste grito, rubin e baixei, coido eu, tod'o alfabeto d'andés, e non conseguía nunca saber s'iba ben, s'iba mal. Cheguei a sudar, a doerme dos péz... Pode que botara pra contra min algúns juramentos... Mais a poder de facel-o parvo, fun deprendendo todolos letreiros, sen fallar un. Estudei cos ollos, co magín e cos ósos unha brava leizón d'alemán que me foi do meirande proveito pra d'all adiante, e sen volver perguntar, atopei o andén e a hora do tren de Bonn.

M I T T E L E U R O P A

Ainda había tempo. Baixei á sala d'espera de 3.ª longa, tristeira, escura, con pequenos lucescúas eléctricos na vouta, con mesas de pau e cadeiras, e un mostrador de bar. Dous ou tres viageiros bebian cervexa. Eu pedin un café. Un mozo cadrado con chaquetilla de barbeiro, decorado coa insignia internacional da servilleta no brazal, manipulo do seu sacerdocio, tróuxome d'iso que n'Alemaña chaman café, tres anaquiños de zucre coma garabanzos postos n'un platiño d'ises das copas de licor, e un tarriño das bonecas onde collía unha bígoa d'un leite espeso e suculento. Semella qu'aquil leite vai ser pouco, e resulta qu'abonda, por qu'o café... non fallemos d'í.

Ali estab'eu só, n'Alemaña, sen comprender a ninguén, case sen que me comprenderan a min. O meu desánimo era tan grande, a canseira, a negrura que m'envoltaba, a soedade que m'aterrecia eran tan ruis, que me puña medo seguir adiante, e tentado estiven de dar volta... Asi e todo...

Rematei o café, e desbotado por aquela sala con ar d'hospital, rubin desesprado ao andén. Ali estaba ainda o Dr. R. T. Faloume en francés. Falamos da miña viage, de Ber-

lin., Dixome que fose vel-a Catredal, qu'está ahí ao lado, e qu'ainda tiña tempo de botar un reuso arredor, e ainda d'entrar. Entón fun.

Está saindo da estación a man esquerda. Ten a vantage d'estar toda inteira e cumprida, coas suas agullas, seus tres triples portais, seu ouso. Moderna é, mais é unha joia ojival, cecais sen ter ren d'estraordinario, mais precisamente por ser unha cousa tipo. Eu, se me mandaran pintar unha eireja ojival, coido que se me deixo levar da espontaneidade, pintaría a catredal de Coloña. Hai ainda pra isto unha razón: a primeira obra górica qu'a min m'encheu de pasmo, foi precisamente a catredal de Coloña qu'eu vin n-lgunha gravura d'algún libro que non pudo lembrar, e ficoume tan chantada no pensamento que por moito tempo, eu non concebín o ojival mais que realizado n-iste Domo, at'ao punto de que a soila verba «gótico» evocábame infalibelmente e escravivamente, a Catredal de Coloña, e eu non concebia, ademais, que poidera haber cousa millor. E cando, despois, já medrado—porqu'isto era de rapaz—emprincipiei a m'intresar pol-a arte, de primeiras, cando via libros que falaban das mais importantes

M I T T E L E U R O P A

eirejas ojivais, estranabame moito qu'a de Coloña non aparecera en pirmeiro termo.

Já estava ao pé d'ela. S'hei falar verdade, noxoume un pouco vela tan rematadiña; sigo pensando qu'é o góticu mais lanzal que coñezo, mais oceais coma secuencia d'isto mesmo, aseméllase mais da conta ao góticu moderno dos altares de pau. Coloña evoca Parderrubias.

Entrei. Estaba disposta pr'as Frores de Maio. Unha sorte de pinzerna vestido d'archimandrita armenio ou couxa asi, de roupón escarlata e outo gorro de seda com'o dos mandarins chinescos, evocación dos tempos do Príncepe-Areebispo de Coloña, andaba recollendo unhas cordas qu'iban d'un pilar á parede. Semelloume oficio un pouco baixo pra un persoage de tan pomposa vestimenta e de tal vóiume de coengo com'o que tiña. Lembrei os barbeiros de tiara que rasuraban aos imperadores bizantinos. O Princepe-Eleitor de Coloña, ben se poidera dar o pote de vestir aos seus pinzernas de cardeales.

Recei á Virxe de Maio, que presidia a nave, e ollei a fermosa perspetiva e as lindas cristaleiras. Ao sair, pasei por ond'ús carros eléctricos. Agardandoos había moitas rapazas de boinas brancas e brazos ao len, non todas

guapas, todas ríseiras e ledas, coloradas, cheas de frescura primaveiral, millor ainda que se foran bonitas.. As rapazas do Rhin! Rosas germánicas, que trunfan pol-a razón singela de qu'o maor e o mais natural engado das mulleres estás na sua semellanza co-as froles.

Collín o tren de Bonn. Colofía quedou atrás. Campos con vacas, casas con caraute, bosque...

BONN.

Chovía unha migá cand'eu entrei en Bonn, e así e todo, a vila semellaba leda e ridente. Era ainda día craro. Fun andando dend'a estación deixa chegar á Market Platz. Ruas un pouco antigas, cheas de tendas preciosas, moita gente pol-as ruas, autos bruñidos e rapazas con boina branca. En todo unha expresión d'alegría.

No meio da Market Platz había un *Schupo* termando da circulación, coas suas mans enfundadas en neve. Abeireime d'il pra precuar onde cadraba Coburgerstrasse. Fiquei parvo diante d'aquil home imponente: esguío, loiro, gentil, aposto, fondos ollos d'azul craro e ergueito bigote d'ouro, facha distinta e fi-

M I T T E L E U R O P A

na, flamante uniforme, elegante capa azul de colo ergueito e engalonado, o estrano chacó dos *Schupos* qu'eu ainda non coñecia, e as suas botinas—los tacones unidos, las puntas de los pies, separadas—afincadas no asfalto formando escuadra, relocian mais que charol, e logo, o detalle marcial e cortesán a un tempo de descansal-a man no peito metendo o dedo por antre doux botós da guerrera... Cando se voltou pra min, todo cortés, levando a man levemente á beira do chacó, espertiguei pensando qu'en lugar d'un *Schupo* fora falar c'un Coronel. Ao ver qu'era estrangeiro, perguntoume se falaba inglés. Non foi a pirmeira nem a derradeira, ou os alemás non saben mais lingoa estrangeira qu'o inglés, ou pensan que é obriga de todo estrangeiro o ser inglés ou ao menos falar inglés. Resultou qu'o meu elegante *Schupo* non era Coronel, nem sabía de Coburgerstrasse. E' pra desconfiar un pouco das apariencias.

Boteime a andar unha miga amoscado, e non era pra menos. Perguntei a todos: homes e señores, mozos e vellos, vellas e criadas, e ninguén sabía de Coburgerstrasse. Estábache boa a navalla! Por fin, na porta d'unha casa, había un rapaz outo loiro, colorado, d'ollos

V I C E N T E R I S C O

eraros, co-a cara simpática e soridente de todol-os habitadores de Bonn. Faleille. O de que me perguntou se falaba inglés, *cela va sans dire...* Non faltaba mais. Mais aquil rapaz, que por certo levaba o calcón curto bombacho e as meias escocesas que tan ben din, e tanto se levan na Alemaña, resolveu-me o probrema. Resultou qu'os feitos dician coa cara. Figuraivos que boa persona sería, qu'estaba parado il soilo diante da sua casa; ja compre ser bon. Perfeitamente: tampouco sabía de Coburgerstrasse... Mais, válat'o demo, nen que Bonn fora tan grande; eu já estaba un pouco asustado. Resultaba que n'Alemaña, cada vilá é un mundo... Mais non.

O rapaz, todo atento rubiu precurar un plano. Coil na man, antr'os dous buscamos Coburgerstrasse. Ainda tardou en parecer. Cadraba lonxe, case no cabo de Coblenzterstrasse. Mais non había perda: diante de nós case, estaba a Coblenzertor, por ond'a Coblenzterstrasse sai. O rapaz aconsellooume que pillara un carro eléctrico, mais en non quixen mais complicaciós. Dinll'as gracias dend'o fondo da y-alma, e lástima que non viñera algún dia a Ourense, qu'o había levar a ver todal-as cupletistas.

M I T T E L E U R O P A

Botsei a andar, despois de pasal-os arcos da porta de Coblenza. Atopeime n-unha rua fermosissima, toda d'hostas arrodeadas de frondosos jardis dos que viña o arrecendo das froles e da terra mollada da chovisca recente. Rua tranquila, de luxo, na qu'ia já anoitecendo, e ficaba silenziosa e calada, com'o paseio d'un jardín.

Anda, anda, anda, camiña, camiña, camiña, alanca, alanca, alanca, cheguei á Coburgerstrasse. Precurei o número, e atopei pechado o valado de ferro, entretecido d'enredadeiras. Por mais qu'andiven no pecho, non había modo d'abrir. Mais a casa do lado tiña a cancela aberta. Entón entrei, rubin duas ou tres gradas, e piquei no timbre. Surtiu unha señora. Perguntei pola casa do Profesor Meyer-Lübke. Era a do lado, a qu'estaba pecha. Volvin mirar s'habería un timbre por afora, e nada.

Ja non sabendo que facer, vin luz na casa do outro lado, e petei. No balcón apareceu un señor en camisa, por certo moi falador e simpático. Perguntoume s'iba en precura do Profesor hespañol, e díxome que non sabía onde fora, e que Meyer-Lübke non estaba. E faloume en hespañol. No meio da miña

V I C E N T E R I S C O

anguria, vin o eeo aberto... Pol-o menos, ist'home vaime dicir d'un hotel:

— *De manera — dixenlle — que no sabe V. donde está el Profesor hispánol?*

— *No sé nada, no sé nada!* — respondeu a toda presa.

— *Pues estoy fastidiado* — Dixenlle por non decir calquera verba pior — *porque no conozco la ciudad, ni sé tan siquiera de un hotel.*

— *Oh, muy malo, muy malo!* — berrou pechando a fenestra.

E eu ali quedei, nas escaleiras, giado de desencanto... Que se lliba facer! Había que dar volta. E din volta por antre fermosas residenzas silenziosas e pechadas, arrodeadas de froles, e vizoso follax... Que ben debia vivir aquela gente... e qu'amocado iba eu!

Cheguei ao Market, e vin un hotel con restaurant, chamado Rote Kanns. Entrei, pedin unha címarra, e déronma. E namentras, entrei a cear no restaurant. Coma primeirizo, pedin sopa, un plato e postre. O plato era de carne: bisté à inglesa, e trouxéronme un cacho de bisté tan formidable, e tal cugulo de patacas e ensalada, qu'apesares dos tragos de cervexa, eu non podía con todo. Eu estaba nun currunchón da sala. No oposto estaban unha chea de señores fa-

M I T T E L E U R O P A

lando, rindo e trasegando unha man de cervexa que puña medo. Ouvíase cantal-a *Viuda Alegre*, por radio. Servía un vellín de smoking, moi atento, que de cando en cando botaba a cabeza unha porta, e berraba:

—Matilde! Matilde!

E despois marmuñaba alá coa Matilde pol-o baixo.

Crar'está que de que rematei de tragar o que puden da cea medieval que me puxeron, e de ver as evolucións dos cervecexantes, que cada volta que chegaba un novo, e cand'a algúun se ll'ocurría brindar, erguiánse todos moi cerimofiosos e daban tres ou catro toupiñadas de cortesía, todo rindo moito, rubín pra me deitar na cámara número 13.

Estaba no estado perfeito do ouservador e do viageiro: tiña a testa tan inteiramente valeira d'ideias, que podía aproveitar canto vira e canto ouvira, sen deformalo con ningún preconceito. Os yoguis levan ás veces moito traballo pra conseguiren o valeiro mental. Eu a quella hora conseguira o valeiro perfeito; amañecera aquil día en París, e fibame deitar en Bonn; atravesara o Norte da Francia, o Sul da Bélgica, remontara o val do Rhin, vira un sen fin de cousas e pasara unha chea de traballos, e por unha

chea d'espranzas e desencantos. Arestora nen levaba conta do tempo, nen sabía nen pra qué viñera pr'Alemaña, nen que facía elqui, nen case coma me chamaba. Cecais por iso teño todo canto vin na memoria.

A CAMARA NUMARO 13.

Dend'o portal estreito e longo, antre doux cornedores, no que hai lavabos, colgadores, un cadro con números e chaves e outra chea de cousas que non lembro ben, compre rubir por unhas escaleiras a man esquerda, que levan a unha estrana cámara alfombrada e trasformada en salón ou recibidoiro, con mobles estilo Imperio brancos e dourados d'escura tapiceiría, cortinages e ata cornucopias. Duas gradas mais, e métese un por un pasillo, no que case sempre cruza un c'unha criada de brazos ao ar e mandil de tirantes. Os afeizadoados supoño que non haberá incomenente en que lle dean un moxegón porque haber, hai onde. Coido qu'a primeira porta a man esquerda n-ise pasillo, e senon a segunda, é a cámara número 13 do hotel ou paradoiro tidoado Rote Kanne.

A porta ten vidros traballados, e duas fenestras ao fondo, baixas e apaixadas. Dan

M I T T E L E U R O P A

a un pequeno sixedo, e o ollar topa aixiña coas fenestras de por frente. Estas fenestras da cámara número 13 non teñen madeiras, coma despoixas vin que sole acontecer na Alemaña. Teñen en troques abondo de cortinajes e de stores de puntilla. O qual non chega, coma ben se comprende, pr'arredal-a a crúa e crudel luz da mañán. Por outra banda, a porta é de cristais, de xeito que durme un coma pechado n'unha linterna.

Antr'as duas fenestras hai un lavabo moderno, empotrado, con dous grifos, un d'auga quente e outuro d'auga fría, e desaugue cenuffeco. Duas toallas están penduradas duns tornos nikelados que hai na parede, por medio d'unhos presillos de fita que teñen cosidos.

O leito está a man dereita, coa cabecela contra a parede ond'está a porta. E' o primeiro leito alemán: antigo, de madeira brñida. Ten a almofada moi ergueita, e está coberta coa sábena e un grosso edredón de seda bermella. Nós pés hai unha sorte de colechón que non sei ben pra que sirve, mais que, coma a sábena non chegaba ben aos pés, deixeino estar.

A mesa de noite, antr'o leito e a porta, é tamén antiga. Ten enriba un tapetiño de

V I C E N T E R I S C O

crochet, e unha lámpada elétrica d'enchufe; mais non compre andar n-ela: unha pera que ven de riba da cama, premite a'cender á ventade a luz do teito, a da mesa de noite ou a de riba do lavabo. Van as tres por turno, de cada vez qu'un lle dá á pera, alcende-se unsa luz difrente. Por fin: a mesa de noite ten orinal, o qual m'amostrou qu'ainda hai cultura n-esta banda d'Alemaña.

Na parede que cadra a man esquerda conforme un entra, hai primeiro un colgador, e despois un gran sofá de reps, e dedicante unha mesa con tapete e cinceiro de louza.

O almario está á esquerda da porta conforme s'entra, do lado oposto ao leito, e non ten espello. Espello hai un bó antr'as duas fenestras, enriba do lavabo. Paredes empapeladas, teito caleado, alfombra no chao e duas cadeiras compretan—como din os novelistas do século pasado—o mobiliar da cámara número 13. E pra unha noite, tiña de mais.

Atopei aquelo confortábele e comprensible. Porqu'esquecia referir que pra o inverno, tiña doux radiadores debaixo das fenestras. O pior era a iluminación: sustituindo aos incomprendisebles e noxentos maineles dos hoteles hespañois, había eiqui aquela endia-

M I T T E L E U R O P A

ñada porta de cristais. Ben é certo que tiña por adentro unha cortinilla forrada, mais nen por esas; a luz do pasillo colábase polos lados da cortinilla, algo escasa.

Non embargante, durmín aixiña, despois da deseiva que levara.

Ora, que despertei moi cedo. A luz entra ba que daba genio, traspasando a cortinada toda e vindo faguer cóxegas nos nervos. Acordsei de todo e funme lembrando nidamente d'onde m'achaba, do que tiña que faguer, do que m'agardaba... Ainda lle din unha migia d'acougo á nugalla, deixándome estar ao quente debaixo de tanta roupa, gozando do repouso en terra estrana, e d'esas horas da mañá no leito, de cote tan gustosas, nas que se solen desfaguer en fume levián os coidados da vispora. Así foi. Aisiña m'atopei aliviado e animado.

Entón erguinme, laveime por frente d'aquil espello, despois de ter descorrido os cortinages, e cando me viñeron chamar ás oito, com'eu dixerá, estab'en já feito un señorito, sentado no vello diván, escribindo n-aquela mesa. Erguinme, e fun á rua.

A UNIVERSIDADE.

Do Market fun car'a Universidade. Fun por unha rua estreita e desemboquei n'unha placiña pequena, con arbres. A Universidade é un longo edifizo d'estilo neoclásico, liso, severo e frio, anque craro e de leda coor, co-a entrada por un xardín con reixa. Enriba da porta central da fachada, a image da Virxe, padroeira de Bonn, sandoume da miña sacerdade, e fixome risoña e maternal compaña.

Todo era jedo. Entraban e surtian moitos estudantes, os mais coa testa ao len, calzón curto bombacho, loiros, colorados e riscos, e rapazas en pelo, loiras, ainda mais coloradas, todas e todos cos cartíoles debaixo do brazo, pirmeira visión da vida universitaria alemaña qu'eu viña precurar cheo de fé, com'outros tantos, já un pouco vellouco pra istes trotes.

Metinme por ali adiante, por un andadeiro penumbroso todo en pedra, e din ao cabo co Romanisches Seminar, qu'estaba pechado. Un estudante de chapeu desfeito, anteollos e gabardina, viña cara min do ganchete c'outro que ficou indeterminado na miña lembranza. Perguntei, e il, sacando o chapeu, respondeu-me qu'abrian ás dez.

M I T T E L E U R O P A

D'aquela, púxenme a agardar na acera, onde ata o asfalto mollado semelloume ledo e rideiro. Aló no cabo, a man dereita estaba a Coblenzer Tor, e por ali tiña que vir, se viña, o Prof. Martinez Santa Olalla, se cadra, n-un distes carros eléctricos... Mail-os carros pasaban, detíñanse, baixaba e rubia a gente, algúns viñan car'a Universidade, e ningún d'iles era o Prof. Martinez Santa Olalla. Canso d'agardar, fun ali de frente a unha barbería, onde me serviron ben en pouco tempo, e párteme que me puñeron un farrapo quente na cara. Eran as dez. Volta ao Romanisches Seminar. Aberto. Unha señorita longa, resequida e sesésiga qu'ordeaba papeis atrás d'unha mesa, unha Secretarin ou Asistentin, dixome que o Profesor Santa Olala estaba doente n-unha Krankenhaus da que me deu o enderezo, e aconselloume que vira ao Prof. Moldenhauer. Non quixen mais parola. Din volta pra o hotel, pedin un taxi, e fixenme levar á Krankenhaus.

A KRANKENHAUS.

«Lindo panorama» coma houbera dito o ché da *necrópolis*... Emprincipiei a me decatar

V I C E N T E   R I S C O

de que n-Alemaña val a pena estar doente, o que teña cartos pra se permitil-o luxo d'enfermar n-estas condicíos. O auto parou dian-te d'un precioso jardín tan vizoso e frío qu'era maravilla, e daba mesmo genio sintir renixer baixo dos pés aquel'a area dos carreiros, coor d'azafran, com'eu pensei que non había mais que nos poemas d'ispiración ver-lainiana. Cheguel ao portal, cintilante de mármores e broncez, e canda míni chegou un rapaz novo, moreno e escorreito, e de sócato dizme:

—V. es el Señor Risco.

Era compañoiro do Santa Olalla, que lle fixara o meu retrato verbal, de tan bó geito, que me recofieceu aixiña. Non é unha cousa do outro mundo face!-o retrato d'un home coma míni, que fien describido n-unha caricatura. Estivéranme a agardar n-un tren, e eu chegara n-outro; deixáranme un papelinho escrito, qu'eu non vin, na cancela da casa de Meyer Lübke. Todas-as precauciós foran collidas pra me recibir en Bonn... Aquil rapaz —todos son mais novos que un, todos acordaron mais a tempo pra se faceren sabicos— chamábase Prieto, e era granadino. Entramol-os dous juntos, e chegámonos á cámara do noso amigo, cheo já eu d'unha emoción de

M I T T E L E U R O P A

benandanza... Levaba catro días de soedade... Ademais, resultaba qu'enantes de chegar, já eu era n-Alemaña coñecido dos descoñecidos.

O Profesor Martínez Santa Olalla, que semella un pouco o chefe da coloña hespañola de Bonn polo prestigio das variadas actividades científicas, almorzaba n'unha cama d'operacións, na mais leda cámara do mais ledo sanatorio do mundo, ond'as lindas polas frolecidás de kakemono japonés deitaban dita e consolo pol-as fiestras abertas ateigadas de pirmaveira. A sua testa moza de sempre, cos loiros cabelos á moda da Nova Guiné, e as antiparras de carey. Carta da miña casa, súpeta e desordeada conversa, lembranza de todolos amigos, un plan d'estudos e viages compreto, meia guía de Berlin, críteca dos hispanistas tudescos, ouservaciós e juizos en cal do caraute alemán, da cencia alemáa, da sociedade alemáa, das mulleres alemáas, unha foliada e unha cintiga d'arrieiro no gramófono—todo alemán tén un gramófono; todo hespañol que leva algúun tempo d'Alemaña, tamén; ao son d'iste gramófono já bailaron as monjiñas d'esta Krankenhaus...—e a chegada do Sr. Noguera, que vai sel-o meu guía en Bonn.

V I C E N T E R I S C O

O Sr. Noguera entra falando en hespañol, mais n-isto vénse a min, e di ajuntand'os calcánares:

—Ah! *Guten Tag!*

Fixome o efecto de que se ll'houbera tronzado a espontaneidade da entrada ao s'atopar c'un suposto alemán, e qu'a presentación ll'houbera devolto o humor.

O alemán non tardou en chegar. Era o médeco, e era judeu. Moi bromista. Pouco parou. Sigueu a conversa.

Do que din e do que pensan istes hespañoles de Bonn; falarei despois. Noguera é catalán e traballa n-arquitectura cristiña no Seminario de Teología católica da Universidade. Todos son católicos en Bonn; o que é protestante, é que é forasteiro. Así e todo, na Universidade hai duas Facultades de Teología: unha católica e outra protestante. Hai tamén unha eireja disidente, dos católicos que non aceptaron as decisións do Concilio Vaticano; teñen eireja e culto, mais o clero vai-llles escaseando.

M I T T E L E U R O P A

O MUNSTER.

O Sr. Noguera e mais eu surtimos pra ver a cibdade.

Pirmeiro, o Münster. O Münster é a catedral de Bonn. Románica restaurada, d'ise románico alemán tan coñecido, tipo, por exemplo Domo de Bamberg, tan repetido nas historias elementás da arte. Ouso redondo con arqueirías e torres aos lados, claustro caraiteristico, bárbaro e rudo, con curiosos capiteis, que non tiven tempo de detallar, vidreiras de coores, boas images. Unha cripta románica con capiteis cúbicos primitivos, restaurada tamén. Por outro lado andan facendo excavacións, e atoparon restos moi antigos d'outra eireja con diferente orientación. Todo un pouco frio.

Noguera dallas pouca importanza; di que é bárbaro, pesado, que non ten escultura, que o mais que ten é restaurado. A min satisfai-me mais, ben seña por non ter o gosto exigente do especialista, ben pol-a pirmeira impresión de ver na realidade o que soilo se ten ollado en estampas. Mail-a visita fai tan pouco demorada que teño todo case esquecido.

Non me pasou isto co-a impresión geral da

eibdade, que cada dia se me foi afincando mais na y-alma. Algún tempo despois, ainda dicía eu en Berlin que Bonn era a eibdade mais fermosa que vira na miña vida—despois de ver Lisboa!—e layábamé de non ter quedado en Bonn.

Despois do Münster, demos unha volta pol-as ruas, enantes de jantar: lembro librarias moi ben postas e clasificadas por materias, jardis cheos de verdor e coor, a Kaiser Platz.

Fun jantar ao Rote Kane, sopa de letras, esa sopa erudita e pedagógica que debeu inventar Gutemberg, e non Picadillo, e unha Kotelette preparada á inglesa. Non tomei café, e cand'estaba escribindo as miñas notas, veume precurrar o Sr. Noguera.

O MUSEU.

As seizóns de Prehistoria dos Museus alemanes son mareantes, estonteantes, provocantes a vértigo. Son d'unha profusión tal, que n-unha visita d'estas, semella qu'as cristaleiras andan bailando arredor, vólvese un tolo, porqu'aquello non se dá visto, e adiós. Salas e salas que non rematan nunca, ata qu'acaba c'un a canseira, e já non flean forzas mais que

M I T T E L E U R O P A

pra pillar a porta o mais axiña e surtir logo á rua, porque semella qu'o persiguen a uns coyos e os testos, e qu'o acomete a un febre.

No de Bonn, qu'o Noguera me levou ver despois de jantar, hai de todo, dend'o musteriense pra diante. Ja non quixen parar na *Steinzeit*, farto de tanta cerámica neolítica coñecida, dos vasos campaniformes con decoracións com'as nosas ou difrencias, algunas curiosas pol-a sua aparente irregularidade. Da Edade do ferro non vin máis que sete pezas d'ouro, brazaletes e torques que coido de La Tene. En troques, hai moitos torques grandes de bronze, de barra retorta de seízón cadrangular.

O mais importante é o romano; cerámica, estatuínas, e moitos, moitos, moitos, muitos vasos de vidro, con gran variedade de formas, algunas que non vira endejamais, e outros ben grandes e inteiros. Estupenda coleición, a d'epigrafía romano-bárbara.

Logo, a seízón bárbara, con epigrafía, cerámica, vasos de vidro dos qu'andan polos libros, espadas de ferro, sepulturas inteiiras.

Na seízón medieval, hai soberbas esculturas en madeira, sobre todo, do XV. O Nogueira chamarme a atención pra unha Pietá de

face convulsa de dor, é un Cristo terriblemente trágico nos brazos. A violencia da raza alemana—gran guerra, spartakismo, naciona-socialismo, cecais, coma resume, expresionismo—estarrica os ósos, retorce as juntas e domea o pescoco d'esta figura crudelmente martirizada.

Moito teño ouvido falar da violencia germánica. Mais o patetismo d'esta figura é mais que nada, romántico. El non é isto o romantismo, unha parte ao menos, importante, do romantismo? Romantismo, en parte, é paixón; violencia é paixón. Co gallo d'isto, censuran algúns que non deberan—Sardinha, Maritain—o romantismo. Non hai razón: o romantismo é bó e ruín. O clasicismo é frio de más pra ser bó. O clasicismo ignora a Cristo; mais por Cristo ou contra Cristo, o romantismo é de cote cristiano. O Clasicismo ignora o pecado—s'il mesmo non é já un pecado contra do espírito, non contra do espírito ataí coma o entenden os clasicistas e filósofos modernos: espírito—razón, inteligenza teorética etc.; senón contra do espírito verdadeiro, cujo prototipo é o Espírito Santo, o que descendeu en figura de flama, de hume, non luz somentes, coma quer ser o espírito dos filósofos, mais a un tempo luz e

M I T T E L E U R O P A

quentura, paixón, loucura da Cruz...—; o romantismo pódese gozar no pecado, mais ten de cote a noción do pecado, a mais cristiána das nocións, allea ao clasicismo. E todo pecado pode ser perdoado, senón é o pecado contra do espírito, contra do lume vivificante que se fixo plástico n'esta figura, porqu' o seu criador, sobrabondosamente inspirado, deitou n'ela tanta sustanza espiritual, sua (fé) e comunicada (inspiración), que por forza tiña que martirizal-a materia e sobrepasal-as formas pechadas no cánon, nas que se detén o clasicismo, coma de feito as sobrepassa tantas veces a mesma natureza. Do que poidéramos tiral-a consequenza de qu'hai mais lume, mais espírito na natureza, que no mundo racionalizado dos clásicos e dos filósofos. Precisamente é esa infusión d'espírito a que na natureza non pode captar a cencia cando ll'aprica un espírito artificial: o espírito matemático de Kepler e Galileu, empeñados na teima d'euclidianizal-a natureza... E se cadra, iste engano é a defensa do incognoscible, a barreira, o valado que descubreu Kant, e que puxo Deus á cobiza intelectual dos homes, en castigo do pecado original.

Por todo o Museu adiante, andan uchas de madeira d'arte popular, en cuio decorado

predomina a pola serpexante, os florós circulares de moitas follas e os recadros. Os ferrrollos son singelos. Hai un arcón reforzado con tiras de ferro cruzadas e co mesmo sistema de pechos que o que tiñan no Consulado hespañol de Hendaya. Outro tipo moi arcaico, asegún o Noguera, medieval, con reforzos de ferro en feitio de ramos angulares, e sen mais talla qu'algúns florós.

Outra cousa d'arte popular moi fermosa, son as de louza, que teñen unha saliña: platos coa Virxe e o neno, d'execución moi torpe, pero graciosa; con escenas d'amores, militares e cabaleiros en caricatura, señores de chisteira, moi chistosos. Placas cadradas con imágenes pra pôr na parede, escribanías das qu'aínda venden nas tendas coma pezas engabres, estatuas de persoaxes, serias ou caricaturescas, e outras moitas cousas que non podo lembrar. Coores azúes, verdes e mareas principalmente, anque tamén toda políchromia.

A sezón de pintura non ten en moderno nada de particular: mestres secundarios da escola alemana e holandesa, copias do Correggio, un Carracci, uns cadriños pequenos qu'apoñen a Velazquez, algúns italiáns de terceiro orde.

M I T T E L E U R O P A

N-unha das salas, un garda vello e grosso, grandote, fofo, de bigote branco, ao nos ouvir falar hespañol, ven onda nós falando portugués, dicindo qu'estivera moito tempo no Brasil. Eu faleille algo, mais non tiñamos tempo pra nada.

O mais intresante do Museu son os cadros de primitivos alemás da Escola de Colonia, cadros góticos moi fermosos, algúns restaurados. O Noguera desconfia moito d'estas restauraciós; di que sabe Deus coma serían as coores primitivas, que se teño ocasión, que vexa coma traballan os restauradores en Berlin, que o fan co pincel na man.

O certo é que, seña por non teren o ouro da pátina, seña pol-o qué, istes cadros restaurados resultan d'unha coor marcada de más, ágría e non sempre armoñosa. Hai azúes e coores tella que mancan nos ollos. A pátina dalles unha calideza especial, unha quentura agradábele e dourada que perden na restauración.

Hai uns cantos Boscos, de cete graciosos, réplicas, copias ou originás d'outros coñecidos.

A BEETHOVEN-HAUS.

Por fin, deixámos-o Museu, e atopamos a outro pensionado, o Dr. Muñoz, qu'estuda sociología, e estaba falando e rindo c'unha estudanta, na rua. Estas rapazas estudantes teñen, naturalmente, todas mozo. Non somentes as guapas, que son moitas: «*Ein rheinisches Mädchen...*», loiras e coloradas, senón as regulares e ainda as feas. Esta era regular nada mais. Tráitanse cos rapaces con gran intimidade e liberdade, somentes qu'asegún os hespaños, compre tratalas de «*gnadige Fräulein.*»

No camiño pr'a Beethoven-Haus, vin a primeira manifestación comunista: uns trinta con bandeira bermella e uns letreiros n-uns paus, atrás d'unha banda de música. A gente seguía pol-a rua coma se tal cousa, e os *schupos* non facian mais qu'acenárenllas pra que circulasen. Emprincipiaron a cantar, e fóreronse marchando. Ao nós pasar un pasónivel, o gardián, rapaz outo e loiro, deixounos pasar antes de tempo, erguendo os paus pintados qu'o pechaban, e decíndolles a unhas señoritas qu'iban dediante:

—Pesen, que já d'abondo os fixeron agarrar os comunistas!

M I T T E L E U R O P A

Dixoo de moi mal genio pra os manifestantes.

Infórmame os meus compañeiros de qu'en Bonn hai moi poucos comunistas, que aquiles habían ser algúns sen traballo pagadoa pra manifestárense, ou gente que collia iste pre-texto pra sair c'unha mûseca cantando a coro pol-as ruas. A mûseca é moitas veces o verdadeiro motivo das manifestaciós. Os ale-más gozan c'unha banda e c'un coro, mais compre motivoalo pra sair pol-a rua, e o motivo tan ben pode ser o comunismo com'outra cousa.

Na Beethoven-Haus, a entrada cuesta un marco. A casa é antiga e boa, c'un portal moi limpo onde venden postais, fotografias, li-bros, partituras, prospeutos referentes ao Mestre, e onde s'anuncian os festivais beethovenianos de todo o mundo.

Enriba, as habitaciós están cheas de vitri-nas con escritos da man de Beethoven e dos seus amigos, partituras, cartas, documentos, lembranzas intemps. Pol-as paredes, retratos de Beethoven e d'amigos e admiradores. Hai tamén pianos e claves antigos, violonce-llos, violis e outros instrumentos regalados por artistas, bustos e estautas. Vimos a mansar-

V I C E N T E R I S C O

da onde naceu Beethoven: hai ali un busto en mármore e coroas ao pé.

Un señor gordo, moi serio, vaines amos-trando todo e espriando; de cando en cando, fai un chiste... Conosco vai unha familia composta d'unha Frau, unha Fräulein e dous Kinder. As señoras ademiran moito todo, sen comprenderen nen migalla; os nenos non fan caso de nada. Certo que hai pouco lugar á emoción, e un vai já canso. Non embargante, desfian nomes e figuras pol-o magín. Canto mais agradábele non había ser aquela Alemania que non a d'agora! A Alemania romántica, a que todos levamos dentro e que o non atopala é un tímido. Cousas que se foron, o es-prito, a y-alma, o lume aquíl, que se vai re-tirando da vida do mundo e deixándoo aban-doadoo á morte coa illusión da vida... En que tempos nos toucou vivir! E que tempos vai acordar o meu filliño! Hai que ter pena pol-os mozos, pol-os nenos, pol-os que veñen, qu'o que é nós, ja pouco nos fica qu'aturar, e pol-o d'agora, ainda hai museus...

SEMINARIOS.

Ben. Despois fumose á Universidade. Edifi-zo enorme. Estivemos n-un restaurant que

M I T T E L E U R O P A

hai pre os estudantes, con mulleres no mostrador, onde os estudantes, se sirven a si mesmos. Maita mesa redonda de madeira, con froles c'un pálido decorado de pintura moderna de tons apagados. Ali Muñoz e Noguera tomaron algo.

Logo fumos ao Seminario de Teología católica, onde traballa o Noguera en arte cristiano medieval. Cada sezón ten unha sala coas paredes cobertas de librería e no meio mesas longas con sillas, todo pintado de negro e un silenzo absoluto. E nada mais. N-unha d'elas, un rapaz collía notas. Non é outra cousa un Seminario alemán. Habería quen agardaría mais utilage; mais os libros e o profesor fano todo Despois estivemos no de sociología e economía que son o mesmo.

Pra entrar na sala de leitura dos estudiantes, deixamol-os abrigos e chapeus n-un guarda-roupa. A sala é grande, toda chea de libros, jornais e revistas distribuídos en sezóns. Allí o que hai principalmente, é literatura e actualidades: non é sala d'estudo, senón d'esparecimento, pra qu'os estudantes s'enteiren do que pasa no mundo. Estaba cheiña de rapaces e rapazas leendo n-un silenzo que s'ouvían volver as follas dos libros.

N-un páteo da Universidade, hai un moi-

mento aos mortos da guerra: unha figura d'home encoiro, de testa enormemente alemaña en violenta postura, erguendo ao outo unha espada desenbaixada co-a punta prariba. Ergue a espada com'un viril. Tamén hai nos pasillos moitos retratos d'estudantes e profesores d'aquela Universidade mortos na guerra: están vestidos de peisanos, d'estudantes ou de militares.

Hai eiqui, com'en todal-as universidades alemás, infindas asociaciós d'estudantes, das que os membros levan coma distintivo as suas gorras: gorro inglés com'os grooms, posto de lado; gorra de plato; képis dobrado co-a bisera ergueita, que é o que mais raro fai. Hai asociaciós moi antigas e ricas, compostas de poucos membros, e moitas posseen manifeca casa propia. O oujeto principal é divertirense. Son as tan soadas asociaciós escolares, do tempo do *Gaudeamus* e do latín macarrónico, unha das cousas nas que vive ainda a antiga Alemaña prebismarckiana. A Bonn ven estudar moita gente no semestre de vran, por ser eiqui moito mais divertido que n-outros lados, de sorte que no vran medra a Universidade nuns 8.000 estudantes. Díx que cada vez estuda mais gente e hai mais tidoos académicos, o que já escomenza

M I T T E L E U R O P A

a ser un probrema. Semella qu'anque traballan, tamén se divirten e pasan o tempo de calquera xeito.

Tamén entrei n-unha aula grande, con bancos e pupitres, aparello de proieuciós, telón branco, mesa profesoral e encerado. N-ela había estudantes lendo. N-estas aulas é a *Vorlesung*, na qu'o Profesor esprica, case sempre leendo un libro qu'estea escribindo, e en todos os cursos trata temas diversos. Os estudantes escotan; se lles non gusta o qu'o profesor di, arrastran os pés; se lles gusta, patean. Os profesores, cando reciben mostras de desaprobación, solen cambear abelenchosamente, ou espricar o que dixeron.

Ora, iste utilage centífeico custa un diñeiral. O presuposto d'unha Universidade con todo o seu material, seminarios, laboratorios, museus, bibliotecas e dependencias de toda casta, é fabuloso; os profesores cobran enormes soldadas, e láyanse de cote de non teren d'abondo nos seus seminarios, pra os seus traballos.

O RHIN.

Era ja tarde cando chegamos á beira do Rhin. Unha gran ponte de ferro cruza d'unha

pr'a outra banda. Baixamos á beira do río e estivémolo considerando. E' largo d'uns cincos centos metros e vai antre vízosas orelas de apretado verdor. Río un pouco civilizado demais. E nengunha outra cousa pudo dicir d'iste río famoso, no que non chegou a min o layo de Loreley.

CONVERSAS.

Voltamos á Krankenhaus. Van chegando os amigos do Prof. Martínez Santa Olalla. Primeiro con moito coidadinho por mor das monjas; mais despois já vai rubindo o barullo, funciona o gramófono, etc.

Istes hespañois están poseidos da superioridade da sua raza, e cecais vaian atinados; pol-o menos, fan ben. Dín qu'o que nos falla a nós é método, sistema, orgaización, persistenza; que co-estas cousas elquí está enormemente facilitado todo. Somentes teño unha objeción que facer: nós seremos, se cadra, mais capaces qu'os alemás intelectualmente; mais non colle dúbida de que somos incapaces de método, de sistema, d'orgaización, de persistenza. E non penso que seña falla d'hábito, senón tara racial. E tampouco colle

M I T T E L E U R O P A

dúbida de qu'iles obteñen mais resultado coesas cousas, que nós co-a nosa pretensa superioridade.

Istos hespañois pensan, en geral, mal dos alemáns. Díñ que teñen pouca cabeza e qu'o fan todo a força d'apricación; que por adentro son perfeitos bárbaros, non tendo mais qu'un barniz de civilización por afora; que son moi finos e corteses, pro moi intresados, que cobran por todo, que ecanpre tratar moito as cousas enantes de nada, por mor dos prezos, que de coto se consideran con de-reito pr'esprotaren ao estrangeiro, etc., etc. Tampouco atopan a cencia alemáa tan fonda-mente seria coma semella; refiren tremen-dos erros d'hispanistas de gran sona, e ou-tras ligeirezas dos sabios d'esta terra. E' certo; mais o qu'acontez, é que nós vimos es-tudar co-iles e iles non veñen estudar co-nosco.

Ora, verdadeiro é que na Hespaña quer haber certos pulos de vida nova, que non sei onde chegarán.

V I C E N T E   R I S C O

E rematou a sesión e despedinme tristeiro d'esta leda pousa no meu camiño. Muñoz e Prieto viñeron comigo deixa o Rote Kane.

ABREISE.

Cenei, durmin, erguinme, arranxeime, almoreci, paguei e sain. As tres cartos d'hora baixaba do carro eléctrico ond'a Catredal de Colonia. Volvina visitar, Despoixas, na estación, arranxei todo e metínme no *Schneelzug* das 11'05 horas pra Berlin.

NACH BERLIN.

Todo o qu'eu podo lembrar do camiño, indo no *Schenellzug*, é o seguinte:

Un wagón de 2.ª cómodo e con pouca xente. Unha parexa, home e muller, il boa facha e elegante, ela fea de gana e recomposta, posibelmente israelita, do tipo israelita de face achata e coma esmagada c'un mazuco dun carpinteiro, e ainda asina, presumida com'o demo, botando a cada paso mán do espello, e moi afeita ten qu'estar a se ver n'il, pra non coller medo de si mesma,

M I T T E L E U R O P A

Essen, Dostmund, Hannover, moita frábica e construcción industrial, ferrollos de todas castes. Casas alemás, todas con estilo e ca-raute, anque señan d'estilo moderno. As casas, com'os homes, teñen raza.

Despois: campos longos, longos, longos, chaos com'a palma da mão, rasos de todo, en tiras alongadas, verdes ou da coor da terra, sen albres, anacos de bosque que se perden de vista; nalgúns sitios, moitas vacas pintas, brancas e negras; algunas aldeñas moi pequenas, teitos de colmo; algún home arando c'un cabalo; grupiños de catro ou cinco homes ou mulleres d'arrastro no chao.

Vilas grandes e fermosas, con casas ben feitas d'estilo que pode pasar, sempre de tipo germánico.

Se non pode un decatar ben das cou-sas, non porque un non-as vexa ben, senón pol-o supetamente que se suceden as im-precisións. Fica todo n'unha grande imprecisión. Asina, d'iste viage somentes me fican nu-bens no espirito apenas coorexadas de gris, verde e terroso.

III.—BERLIN

ZOOLOGISCHES GARTEN BANHOF

Estou no curazón de Berlin, n'unha estación chea de gente e de movemento, onde todos andan apresa. Ainda hai sol e todo somella ledo e risciro.

Nova decepción: o Fernández Armesto non parez pol-o andén. Estou soillo en Berlin... Baixo cos meus bagages, vou andando adispacio a ver se vexo alguén coñecido, deixa o *Ausgang*. Baixo todo triste, e atópome n'unha plaza onde voan automóveles e carros eléctricos, onde semella qu'a cibdade inteira ven contra d'un pra esmagalo aixiña.

Non vexo autos, mais descubro de súpito unha cousa extraordinaria: é unha sorte de berlina imensamente vella, tremendalemente arcaica, d'estampa de comenzaos do século pasado. Ten a capota baixada por atrás, a metá d'adiante de cristais, no pescante un mayoral manífecho, un velliño pequeno, de

M I T T E L E U R O P A

bigotes e perilla brancos, vestido c'unha sorte de frac verde reberetado d'ouro, abotoado d'ouro deica o pescozo, coberto c'unha chisteirinha baixa galonada d'ouro e con escarapela negra. Un mayoral tamén d'estampa, irreal de tan inactual, que tangue un cabalo histórico que fai clap, clap, cas ferraduras no asfalto.

Leido do achádego, bota os equipages na berlina, e dou ao vellino o enderezo da Pensión Latina, Rankestrasse, 6.

Despois dixéronme que n'un coche d'istes, entrou en Berlín, hai pouco, Ramón Gómez de Laserna. Mais eu non-o sabía. Fun contento na berlina aquela que tan gentil avanzaba por antr'a mare de modernidade. Consigo iba o tempo todo dos Hohenzollern. As grandes cibdades conservan ás veces o pintoresco enquistado na indifrenza banal dos seus avances, pra consolo imprevisto do viageiro espiritual.

Non istá longe, Rankestrasse; mais com'o vehículo non vai apresa, pódolle collar o gusto no meio da baraunda que m'axorda e m'impón. Endejamáis me sintín tan estranxeiro nen tan badoco, doorosamente badoco

V I C E N T E R I S C O

d'ista volta, pol-o feble que m'achaba d'esprito.

PENSION LATINA

Parou a berlina prehistórica diante d'unha casa de boa apariencia. Había letreiro na porta, indicativo de qu'a Pensión Latina ístaba no derradeiro andar. Subín, chamei, e apareceu o Sr. Olivar, moi fino e falagueiro, de gafas e cabelo branco, dono da pensión.

Ten unha cámara con duas camas, de 10 marcos, que me deixará en 7.

A cámara é moi boa, un pouco cupleteril. Ten dousas fenes tras sen contras, con doble vidreira, cortinas e stores. Os mobles están pintados laca branca: hai unha mesiña redonda con tapete, outra mesa con tapete arrimada á parede, dous taboletes e unha cadeira, gran almario, gran estufa de louza branca, leitos gemeos con «chaise-longue» aos pes, e lavabo empotrado con auga quente e fría; antrás fenes, gran espello con repisa abaxo.

M I T T E L E U R O P A

O Sr. Olivar ten un gran *comptoир* con immenso mostrador. Amostroume o salón, onde ten jornais hespañois e sudamericanos, e o comedor, onde sirve cocida hespañola por 3'50 marcos.

Digo que sí a todo, voume á habitación, lávome, aféitome, e namentras entran un criado madrileño e unha criada alemana, e mudan a roupa da cama. Sábenas presas con botós a un edredón delgadillo e outro edredón por riba; a cabecelra subida a un enorme cadrante. Hai duas mesas de noite, e n-unha, un fermoso orinal en figura de cunquilla de chiculate.

Cando salgo pra ir jantar, aparecen no pasillo o Tobío e Fernández Armesto. Ja se pode comprender o que pasou, e coma, namentras ceábamos unha fabada asturián e bebímos viño, fun eu quen tivo que falar de com'iban as cousas en Galiza.

PRIMEIRAS IMPRESIOS

Fumos logo a un café, ond'o Zoo,

Un café moderno e elegante, disposto com'un teatro, con palcos escalonados, cheos

V I C E N T E R I S C O

de mesiñas con mantel, cinceiro, e caixa de mixtos posta n'un chisme especial de prata. Cadeiras e butacas de salón. Nas mesas moitas mulleres semielegantes, pintadas e fumando pitos e homes pol-o geito. Pasan camareiras e grooms vendendo pitos e bombóns. No fondo, n'unha sorte d'esca, toca, de cando en cando, unha orquesta. O decorado é de madeiras barnizadas con incrustacións, e a luz disposta en barras.

A gente semella que se quer divertir moi-to e que s'aborrece cansa de todo. A sensación é de podremia e pesa no fondo do estámego.

A isto engádese que o Fernández Armesto e máis o Tobío puxérонse en comunistas e rusófilos. Pouco más menos, din a coro o seguinte:

—Berlín é unha illa de enorme vida, onde todo é novo e moderno. En luxo, divertimentos, traballo, políteca, etc., é moi superior a París. Agora desplazouse pr'eiquí o celebro d'Europa. Eiquí estase fraguando unha total renovación, en arte, en literatura en filosofía, en cencia, en moral, en todo. É a vida nova, a mocedadade d'un no-

M I T T E L E U R O P A

vo mundo, que vai desbotar todal-as ideias e todal-as formas mortas da vella sociedade. Isto qu'eiquí se vé non é podremia nin ancianidade; toda ista gente non son ociosos, senón gente que traballa todo o día, e agora ven gozar da vida. Non hai dúbida qu'eiquí, a vida eisige moito más esforzo, pro en troque recompensa moito más. Eiquí están resoltos unha chea de probremas qu'antre nós ainda preocupan, coma por eixempro o problema sexual; na mesma Francia istá iste probrema por resolver. Eiquí hai unha compreta liberdade. O espírito atópase ceibe d'esas preocupaciós e nasce un novo conceito do mundo, unha nova *Weltanschauung*. O comunismo imporase. Eiquí impõe já; soilo en Berlin, hai preto d'un millón de comunistas. Trunfará como trunfou en Rusia, que vai hoxe á cabeza do mundo. En Hespaña non saben nada de Rusia, somentes as novas que dan os escritores pagados polo capitalismo; eiquí Rusia vémo-la c'outra luz compretamenta diferente, e vese o avance gigantesco que representa...

E emprincipian a falar das escolas russas, dos hospitales, das frábicas, de todo...

V I C E N T E R I S C O

E resulta que Rusia ten todo o maior do mundo; a fábrica más grande do mundo, o edificio más grande do mundo, o sanatorio más grande do mundo, etc., etc.

E votan por aquela boca toda a ortodoxia ou heterodoxia marxista, todo o economismo, todo o materialismo histórico, e todos os lugares comuns do socialismo internacional.

O desgosto qu'isto todo me produz engádese á sensación d'abandono e de medo que como a badoco legítemo m'apreta o curazón dende que cheguei. Rúbeme, cecais do plexo solar, unha tremenda sensación de medo a todo: aos automóveles, aos espazos, á grandura de todo, ao movemento, ao gasto, á soedade, ao idioma, á cencia, á grande vila tentacular e maelstrónica. Arrepíntome de sair da casa, de deixal-as miñas comodidades, o achego da miña gente, a compañía dos amigos, a tranquilidade da miña vila e da miña casa, a muller, o neno, todo o qu'un quer e o que tanto val... Compénsame unha cousa: o ver com'as miñas ideias vanse afirmando e confirmando espri-

M I T T E L E U R O P A

mentalmente; coma eu previno todo, e coma todo o qu'eu pensei comprobouse...

Porque son dúbida qu'istes amigos, no seu optimismo revolucionario cisageran moi-to as cousas; mais por moito qu'as cisageren, co que quede de certo hai d'abondo pr'amos-trar a miña visión d'apocalipse.

Despois do café, amóstranme algúns aspeitos verdadeiramente pantásticos das rúas de Berlín — Augusta Victoria Platz, Tauenzienstrasse, Kurfürstendamm— alumeadas con luces de coores, anuncios luminosos, toda a pantasmagoria eléctrica ca qu'a gran cibdade disfraza d'irrealidade a sua door de miseria e a sua podremia de negocio. Semeilla un folión de fogo fixo, ten a intensa cintilación lumíneca do día do Apóstolo en Compostela; crería un qu'ista parte de Berlín istá todal-as noites en festa. Mais non foi ista noite cando más ademirei iste espetáculo verdadeiramente lindo.

Era tarde, e fórrome levar á Pensión Latina. Elquí cada un leva as suas chaves, e hai combinacíós de luces que s'alcenden o tempo preciso pra subir-a escaleira. De xeito que abrín a luxosa porta de cristais, estra-

V I C E N T E R I S O O

ordinariamente forte e pesada, apretei o botón da luz, e subín, xa sollo e cheo de confusión, d'estrano e de medo, abrín a porta d'enriba e procurei a miña vulgarmente coqueta cámara, e deiteime aixiña a durmir, Deus seña loubado, a min ningunha preocupación me tira o sono...

A luz qu'entraba á mañá pol-as duas feneestras sen contras, espertooume aixiña pra o outro día. Estaba descansado, anque mal agusto, e estrangeiro a todo. Á man dereita, na mesa de noite, tiña un teléfono pra chamar, que somentes con collelo e erguelo do seu asento, já fai zonir o timbre. Coma non tiña reló, estiven a espreita por s'ouvia dar algúñ qu'houbera por ali. Por fin, despois de moito, deron as oito nalgúnha torre, e eu fiquei ollando os mobles laquejados de branco e a estufa moi mental, todo tan arranjado e pretencioso, que non podía ser mais. Semellooume cousa d'hespañois que se queren adautar á vida berlinesa, presumindo de cibdadans de grande vila e d'estaren afeitos á vida moderna, de saberen tratar coma cousa familiar os teléfonos, a calefacción e demás aparellos.

M I T T E L E U R O P A

Ás nove erguinme, laveime, chamei polo almorzo, e trouguéronme café, leite, pan, manteiga e compota. Comíñ todo aquelo, e púxenme a escribir deica que chegaran o Fernández Armesto e máis o Tobío.

BEI TORNEGG

Chegaron, e coma ja me tiñan precurada unha cámara, pois leváronme a un Banco cambear as pesetas por marcos, víñenos despois á Pensión Latina; paguei sete marcos, e logo collimos un taxi, carregamos o meu baúl, e despois á miña nova morada.

É en Waitzstrasse, unha rua ampria, tranquila, silenciosa, asfaltada, con arbres, que sai á Kurfürsteudamm. É un baixo, rente á rúa. Un portal longo que remata n'un patín interior con arbres e herba, e a mau dereita, unha porta riba de tres gradas metida no escuro. Chamamos e veu abrir a dona, Fran Tornegg, unha judía divorciada, delgadíña e moi fea, de mediana edade e con algúns cabelos brancos, amábele e falangueira. Eu non lle comprendo nada do que dí, e parlamentan illes co-ela: a cámara que me vai

V I C E N T E R I S C O

dar istá ainda ocupada, de modo e de maneira que, namentres non chega o día primeiro do mes, estarei nun comedor, onde me leva, pagándolle d'adianto polos días que faltan, 20 marcos.

O comedor ten duas fenestras de meio corpo á rúa, con dupla vidreira e persianas de pau. Está posto á antiga berlina-sa, no que cabe. Empapelado d'escuro con froles, c'unha zona branca por enriba: con listón dourado, e teito branco d'escaiola con escocia e florón no meio. D'il caí unha lámpada elétrica dourada d'estilo moderno con pantalla de seda. No centro da estanza hai unha gran mesa de comedor Renacemento, con tapete branco e un floreiro no meio; hai tres cadeiras de rejilla d'outo respaldar, estilo un pouco Luis XIV, un chinero compafeiro, unha gran vitrina con catro estantes, onde hai cuncas, candieiros, fruteiros, pratos e fontes do século pasado, e algunhas outras miudezas. Enriba, unha vulgar lámpada elétrica d'enxufe, e na parede, duas estampas chinescas. Un sofá que de noite se trasforma en leito, e duas butacas compañeiras, cubertos d'un tecido escuro

M I T T E L E U R O P A

estilo cubista. Enriba do sofá, hai na parede unha peisage ao ólio. N'unha esquina, un móble no que hai un reló antigo, parado; hai outro reló vulgar, que anda, pendurado na parede, na que hai tamén algúns retratos de familia en fotografía. Unha mesiña de té ou costureiro, con tapetino d'encaixe, un radiador e cortinas d'encaixe e stores. Gran alfombra que cobre o piso inteiro.

É esta unha casa en silenzo, que semella abandoada, e a miña estanza provisional está de cote chea do bater do reló pendurado, que me lembra a casa d'unha parenta vella d'Ourense ond'iba eu de pequeno.

A certa hora da mañá, virá Fran Tornegg, ou unha asistenta faguel-a limpeza en poucos minutos. A noite, voltará Fran Tornegg erguel-o asento do sofá, sacar do fondo os estreitos edredós, as sábenas e a almofada de pruma, e encaixar unha cabecela e uns pés de ferro barnizados de negro, e de camiño, baixará a lámpada de riba da vitrina, e deixará a enchufada. S'eu estou, dará as noites... E o resto do tempo, batirá somentes o reló, namentres eu durmo, ou me visto, ou almorzo, ou escribo sentado

V I C E N T E R I S C O

mapas, 300.000 volumes de mûseca e 2.500 discos fonográficos. O presuposto anual é de 2.000.000 de marcos.

A tarjeta de leitor, por seis meses, custa 6 marcos. Pagando unha cantidade pra garantía, hai dereito a sacar libros emprestados. Pra elo, compre encher unha ficha que se bota n-unha caixa que hai na sala do Catálogo. Igualmente, por iste meio, pôdese pedir pra a sala de leitura un libro dos que non estean n-ela. Ademais, a biblioteca está en correspondenza con todal-as do Reich; de sorte qu'ali pode un pedir pra lêr calquera libro que s'atope en calquera biblioteca d'Alemaña.

A Preussische Staatsbibliothek é realmente unha cousa seria. É unha das fundacíós do Kurfürst, o Gran Eleitor, cuia lembranza conservase devotamente en Berlin.

A Staatsbibliothek está no Berlin imperial, qu'encomenza na Porta de Brandeburgo; e comprende, ao longo da Unter den Linden, a Universidade, o Altes Museum, o Lustgarten, a Catredal, a Opera e os Pazos dos Hohenzollern.

A Universidade cos seus dous jardís d'her-

M I T T E L E U R O P A

ba verde e as estautas sedentes d'Alexandre e más Guillerme de Humboldt; as columnas e os escadoiros rigurosamente clásicos do Altes Museum, o grande e escuro Schloss, co moimento do embarcadero por frente; a Catredal co-a sua imensa cúpula de bronze verde, aquil é o Berlín grandioso, d'un clasicismo grandote, impoñente de proporcións. Proporcións imperiás. O moimento ten catro enormismos feitos atergo pra esmagar ao contemplador co seu gran-dor gigante. Sen dúbida foi aquil un recurso teatral, mais apesares d'iso serio, real e positiivo; bambolla, mais non valeira, senón maciza: bambolla con corpo e con masa. Precurouse co-elo causar unha impresión de grandeza, coscente e sabiamente calculada, mais realizaron a ideia a poder de toneladas de pedra e de bronze. Non somentos o moimento: todos istes edifizos están cheos de soberbia; mais é unha soberbia ben fundada; indica unha confianza e unha seguranza indestructible no poder, e esta seguranza ainda impón mais arrestora, cand' esta dinastía de ferro viuse abaxo, e cando Guillerme II vive na Holanda o seu exilio,

V I C E N T E R I S C O

Eu coido qu'o valor simbólico d' estas pedras case faraónicas, de ríspeta suntuosidade, ganou co-a Repúbrica. Non creio que haxa nada tan rigurosamente imperial, e a perduranza perenne da obra atrás da caída do poder qu'a ergueu, fai aquí poder mais dino de respeto.

Eu cheguei un instante, por frente a istes edifizos, a sentir o que endejamais sintira: a grandeza do Imperio.

Pra min, todo poder desmesurado, todo Imperio, é por natureza esmagador da vida, asoballador e petrificante. D' iste xeito pensei eu sempre. Mais agora, diante d' istes edifizos, comprendín de súpeto a justificación do soño imperialista dos Hohenzollern. Deprendín a admiralo poder que permite construir cousas de proporcións imperiás, destinadas á eternidade, o poder dos grandes emprendimentos. Decateime de qu' os Hohenzollern deixaron atrás de si unha herencia de gran estilo, da que vive a Alemania de hoxe.

Todo se justifica n-iste mundo, igual o pro que o contra; já se sabe que pra todo hai ra-

M I T T E L E U R O P A

zós. Mais ten qu' haber unha hierarquía nas razós. O caso é comprender,

E agora, comprendín outra cousa; a sugerpción de toda obra imperial sobr'o home das postimerías. O qual esprica moitas cousas, dend' a vulgar afeizón á T. S. F. á S. das N., ás parvadas de Mr. Wells, Paneuropa e o bolchevismo, todo o delirio coleitivo de grandezas que pón en ridículo ao home moderno.

Os Hohenzollern, singelos, aforrós, traballadores, co seu leviton e co seu helmo chato con pica, non semellan, dende longe, uns monarcas moi respeitosos; non son reis de baraxa. E mais se cadra, por baixo da leenda, Calromagno foi coma illes, no seu tempo. E ainda hai unha verdadeira grandeza nista mesmo feito de s' envolveren na capa gris da modernidade, istes soberáns prusianos. Illes foron os primeiros en sometérse á disciplina militar que quixeron impôr aos seus pobos, e qu' impuxeron dende logo a unha nobreza que semella criada na caserna.

D'esta nobreza tamén compre falar. Namentras n-outros lados — especialmente na Hespaña — a nobreza semella ser pra todos,

V I C E N T E R I S C O

e ainda tamén pra si mesma, un resto decorativo do pasado, eiquí non. Eiquí a nobreza tiña un senso crarísemo do porvir; considerábase ainda capás de formar iste porvir en servizo da Pátreia, e tiña un sentimento natural do deber e do sacrificio. A cencia, os inventos, a enginiería, mais principalmente a disciplina militar, era pra ela, adaptada aos tempos, o substitutivo moderno da antiga disciplina moral do cabaleiro. A nobreza é sempre a nobreza. Observai que as clases sociás que hoxe teñen o poder no mundo, a clás capitalista e a clás obreira, non teñen conciben mais qu'ideás e intreses de clás e son incapaces d'erguérrense por riba d'ises ideás e d'ises intreses; son clás egoistas, materialistas, que viven, pensan e sinten rente ao chao. En troques a antiga clás señorial, a nobreza, onde non está degenerada, ten ainda hoxe un ideal colectivo superior, que non é d'ela, senón da comunidade, e ainda é capás d'ir por el ao sacrificio anque seña dos seus propios intreses. E tamén a clás meia, sen ter un ideal colectivo común, acolle e sirve con desprendimento, ideás que non son os sugeridos pol-a sua co-

M I T T E L E U R O P A

menencia. Mais é qu'a clás meia foi en case todos lados criada na imitanza da conduta señorial e nobre.

S'a guerra afundiu n-Alemaña a esta nobreza na orde social e políteca, non logrou destronala na orde dos valores. Iles agardan, e s'a disciplina Iles conserva a pacencia pra deixaren pasal-a onda do tempo, Iles han volver.

TIERGARTEN

Un día à mañá, fun levar a miña *Anmel-dungs* à Policia, e despois de jantar, fun co Armesto precurar ao Dr. Varela Santos, e coil a un café do Tiergarten.

O Tiergarten é unha gran froesta nórdica posta no meio do Gross Berlin. Ten o vello Berlin ao Leste, Moabit ao Norte, Charlottenburg a Oeste, e Schöneberg ao Sul. Hai n'il lagos, pazos e jardís percórrenno camiños e regueiros. Unha gran parte d'il ten unha igual monotonia de parque inglés, con grandes cadros d'herba e grandes arbres, e retortos camiños d'area, con bancos de cando en cando. Outras veces,

V I C E N T E R I S C O

aparez civilizado de mais, cos seus vieiros pra ciclistas e ginetes. Outras atopa un n'il a cursileiría das pontes rústicas de sobreiro, casetifas e ruifas artificiais. Hai partes neoclásicas e helenizantes, con mármores e roseiras; hai outras nas que se precurou coor exótica. Acugularon eiqui todal-as cousas precisas pra contentar aos curazós sensibéis dos amigos da Natureza. Punéronlle a Natureza na man, ben adubadíña, ben limpia, lavada e planchada, desenfeitada e aséptica, pra que, sen medo a microbios nen danosas alimarias, sen costas nen fatigas, sen coyos nen trollo nos camiños, se poidan vir comover tranquilamente cando cán as follas marelás e murchas da outonada. Coma símbolo naturista e romántico, ali está n'un dos lagos a J. J. Rousseau Insel, ond'os sentimentais poden ir acariñal-a lembranza do derradeiro bucólico.

E mais así e todo, no Tiergarten trunfa a paisage do Brandeburgo, já románteco e doce de seu, cos seus chorós que mollan nos lagos o seu tristeiro follax. É ben prusiano, con todo, isto.

Tiergarten, cruzado de E a W pol-a sober-

M I F T E L B U R O P A

ba Charlottenburger Chaussee, que leva da porta de Brandeburgo ao cabo do Parque, coma é imperial a Sieges Allee, qu'a cruza, flanquexada dos moimentos en mármore de todol-os Hohenzollern, ali figurados de corpo inteiro, dend'os corpos vestidos de mallas de ferro dos primeiros Margraves, aos de bismarckiano uniforme dos imperadores. Un banco à grega, en semicirco, atrás de cada un, ergue os bustos dos persoages principais do seu reinado. Un curso d'historia da Prusia decorando unha avenida Le Nôtre.

Sentámonos n'un café à veira d'un lago. Nas mesas, amparadas por listados parapeitos, e cobertas de grosos manteis de dibuxos, había pouca gente. Baixo da baranda de pau, o lago, cheo de parrulos e de barcas d'aluguer, estañaba as suas augas mortas, escuras de sóma e de verdn. A paisage decadente de ferraya e chorós pasmaba na onda do sol calado e vagaroso.

O Dr. Varela Santos falounos d'un novo invento que dá grima. Tratábase d'un novo procedemento pra curtos de vista, de porfles en lugar d'antiparras, cristaís incrustados

V I C E N T E R I S C O

na córnea. Estivo já onda dous doutores pra qu'ó adeprenderan a facelo, e os dous lle dixeran qu'ainda non estaban ben impostos no choyo. Cústame traballo creer qu'haxa un home coa coraxe d'abondo pra permitir que lle fagan nos ollos semellante herecía. En troques, ao Dr. Varela Santos parécelle moi ben.

Iste Dr. Varela Santos é tan galego, tan galego, que ata fala castelán conoseo.

Antusiasta de Berlín, antusiasta d'Alemaña. É tamén dos qu'eiquí louban todo a eito, sen faguer difrenza no bó e no ruín. Todo pra il é dino da mais outa estimanza. Tamén lle dá pol-o comunismo: di que é o estado perfeito do home... Eu chego a matinar se non estará sugestionado pol-o Arnesto; mais logo decateime de que é andacio en moitos hespañoles qu'eiquí veñen: pican todos no cibo. Ja o día anterior discutiran no café —eu calado— o Arnesto, e mais o Dr. Varela Santos, co engiñeiro Buceta, o Sr. Adulce, de Valladolf, que vive en Berlín, e o Sr. Carrete de Sant-Iago. Estiveron falando de Rusia, uns a qu'estaba moi ben, outros a qu'estaba moi mal, o que se saca en

M I T T E L E U R O P A

limpo é que cada un julga asegún as suas ideias, que cada un escolle e pon en relevo os feitos qu'arriostran a sua tese.

A do Armesto n-iste serán de sol no Tiergarten, é que hai que suprimir a moral. A moral sexual, por exemplo, —di fi— já desapareceu da sociedade alemana, e vivese tan ben, millor que enantes. Iste novo conceito da relación dos sexos e do pudor da muller non é un síntoma de decadenza, nen moito menos, senón de qu'eiquí s'encomenza unha nova concepción do mundo.

Eu reprocille que non hai tal cousa, qu'o qu'eiquí se quer é darlle gusto ao corpoño e nada mais. Din —todos a unha— que eiquí, o problema sexual, que cisiste ainda na Hespanha, está resolto. Tan resolto qu'os mesmos que tal me dín, refiren casos de señores que lle precurran un amiguiño á sua dona pra qu'a divirta; asina, a dona, ben satisfeita sexualmente, goza da tranquilanza e igualdá d'animo precisa pra qu'a vida do fogar polda correr leda e mansamente. Asegún isto, a cornucopia, qu'asegún istes señores, semella ser geral, é unha sorte de sacrificio que se fai en honra da paz do fogar

e da conservación da familia. E nen tan xi-
quera é un sacrificio, por qu'estas cousas
non teñen importanza, son cousa naturalí-
sema.

Non está mal; é unha teoría coma outra
calquera. O que non poden deixar de convir
comigo é en qu'isto representa un relaja-
mento de todol-os vencellos; en qu'esta gen-
te quer ser libre pra poderen satisfacer to-
dot-os istintos. Efeitivamente, conveñen n-
elo, din qu'os istintos deben gozar de com-
preta liberdade, qu'esta é a nova moral.
Ben, digo eu; mais entón, eu tiro a secuencia
seguiente: a moral nova deixa todol-os istin-
tos en liberdade; entón, porque impón o tra-
ballo com'un deber. /Porqué dí qu'o que non-
traballa que non coma? Pois eu digo que s'os
instintos deben ter satisfaición, tamén o da
vagancia é un istinto, con dereito a satisfa-
celo. D'aquela, tamén os vagos teñen derei-
to á protección legal; a lei debe *abrir cauces*
normales á vagancia.

A min isto repéleme; eu me non podería
afacer a iste mundo. E por outra banda, es-
ta non é a Alemaña romántica dos nosos

M I T T E L E U R O P A

soños, embora na Alemaña romántica se botaran as bases d'isto,

Isto é o socialismo, a ideia da igualdade.

Imos ver:

O romantismo, n-efeito, choutaba por riba de muitos valados, e n-isto do amor, puña a paixón por riba da moral tradizional e dos costumes ademitidos. Mais a diferenza é ben grande. En primeiro termo, aquelo era a paixón —romantismo— e agora non é iso: agora mais ben trátase de suprimir todo estado paixonal, que se considera morboso, produto da contención sexual. Agora reina a friage; trátase do sexo escrusivamente: materialismo, ou seña marxismo. Querece qu'o acto sexual se reduza a un acto fisiológico sen importanza, com'a micción, poño por caso —é comparanza dos meus istrutores n-iste asunto. Non comprendo ben co-m'istes materialistas s'estreven d'iste xeito a matar un pracer reputado com'o meirande qu'o home ten no mundo. Cecais ha ser por-qu'unha das misions, coscentes ou non, —e isto heino tratar outra vez mais a modo— qu'o marxismo trouxo, é a d'entrister cel-a vida.

Por outra banda, aquelo do romantismo era, ao fin e ao cabo, un privilegio do home superior—mais que fora na paixón mesma, anque se trate de que só o home superior é capás de certas paixós. Ben istrutivas son, a iste respeito, as verbas de Tullio Hermil en *L'Innocente* de d'Annunzio: «essendo io diverso dagli altri ed avendo un diverso concetto della vita, posso giustamente sottrarmi ai doveri che gli altri vorrebbero impormi, posso giustamente disprezzare l'opinione altrui e vivere nella assoluta sincerità della mia natura eletta.» Mais agora se non trata já de naturezas eleitas, senón qu'ises dereitos quérenselle dar a todos; quérese a igualdade tamén no espiritual, onde por mais voltas que lle dean, non pode haber igualdade. Enantes era outra cousa: a ideia que ll'apofien a Julio II ou a Clemente VII, de que homes únechos na sua arte, coma Benvenuto Cellini, están por riba das leis humanas, é sen dúvida perigosa, mais é social e humamente justa. Non hai n'ela trasgresión moral grave: o home superior ten, n'iste mundo, diante dos homes, derecho a pecar; mal-o pecado, antes e depois, sigue sendo

M I T T E L E U R O P A

pecado. Agora, non; agora os calqueras pretenden os mesmos dereitos qu'os grandes homes, sen ofreceren en troques unha obra dina do perdón. O grande home do pasado, podería non recoñecer aos demás homes o derecho de pedirlle conta dos seus pecados, mais sabía que Ila tiña que dar a Deus. Agora, todo Ninguén que vai pra Ningures, ten derecho a todo, e, incapaz de toda ideia un pouco fonda, incapaz de concebir nada difízle, descoñece o pecado e ignora a Deus. E peca friamente, sen paixón, socialdemocráticamente.

E ainda, ollando a causa por outro lado, non verán qu'isto é unha regresión, non digo já á estados humáns tidos por inferiores — a horda promiscua primitiva de certos etnólogos e sociólogos — senón á estados d'animalidade? Non ven nada.

E o mundo podrece debaixo d'unha elia de desenfeición e de perfumes. A fin non pode andar longe.

Pol-o d'agora, ainda non chegaron os berlineses á estrema perfección freudiano-marxista; o vezo sexual ainda lles tira, e d'iste xeito, muitos recantos sombrosos do Tier-

V I C E N T E R I S C O

garten son, na linda hora do lusco-fusco, o bosque sagrado de Paphos. As pareixñas en silencio, arreconchegadas, contendo o alento, ali fican quedas nos bancos do paseo, e o camiñante respeitoso apreta o paso, procurando que non renxa a area, e perdendo a ollada nas outas polas, namentres o ventiño da noite leva ao alén os baños tépedos dos mudos salayos...

Poético Tiergarten! Doce e femenina paisaxe romántica d'augas estañadas e silenciosas rámages! Enternecedor portento d'urbanización e pericia municipal!

EN PRECURA D'UN MESTRE

Eu debía, asegún os consellos recibidos, traballar na Universidade co Profesor Thurnwald. Pra elo, cumpría mirar os cursos que tiña o Profesor Thurnwald, presentarse á il, etc. Pra vel·os cursos do Profesor Thurnwald, había que consultar o *Verzeichnis der Vorlesungen* da Universidade. O *Verzeichnis der Vorlesungen*, ou táboa das feições, é o anuncio de todol·os cursos, conferencias e conversas de todal·as seízons,

M I T T E L E U R O P A

e Seminarios de todal-as Faculdades, que se pubrica n-un volume pra cada semestre. Ora, o tal *Verzeichnis der Vorlesungen* do semestre do vrau estaba esgotado. Todal-as persoas á quen preguntei, dixéronme que lle preguntara á outro.

N-isto, o Canedo tróuxome un recado de Margot Sponer. Todol-os galegos coñecen já á Margot Sponer, que traballa no Romanisches Seminar, estuda o galego e colaborou en NÓS. Eu debía agardar á Margot Sponer ás sete do serán, na porta da aula núm. 100 da Universidade. Ali, Margot Sponer daba un curso de castelán. Fun. Deron as sete, abriuse a porta, surtiron rapazas e rapaces co-as suas carteiras, e por fin surteu Margot Sponer en compañía d'un rapaz chileno,

Viña moi leda e rideira, c'un vestido azul d'ises de pelerina. Saudámonos, riu, falou, perguntou por todol-os galegos coñecidos, e, volta providenza miña, sen parar de falar, arrancou n-un pulo comigo e co chileno, baixamos correndo as escaleiras, surtimos á Unter den Linden, cruzamos valerosamente a Friedrich Platz, nadando a miña vista n-aquil lago d'asfalto coallado, fugindo dos

autos que viñan disparados, correndo ela más qu'a nós, metímonos por alá atrás, fumos dar á Schloss Platz, e por fin á Breites-trasse, ond'ela vive n'un antigo edifizo imperial. Gran páteo cheo de trastos vellos, escaleiras pr'ciquí e pr'acolá, tránsitos escuros, e por fin, a sua vivenda. Unha enorme cámara chea de libros, de mobles, pois qu'an-daba de mudanza. Meteuse n'un carto co-a modista, qu'a estaba agardando. Despois amostroume o seu traballo en col do galego, já posto á máquina, pr'a que mandou fazer tipos fonéticos especiás.

Despois turrou por min de novo, e fumos correndo ao Romanisches Seminar; depois ao Germanisches, logo á Segredaria, por fin á unha oficina, todo sen collar folgo. De todos cantos preguntamos, ninguén sabía nada do Profesor Thurnwald. Por fin apareceu o *Verzeichniss der Vorlesungen*, mais ali non anunciaba ningún curso do Profesor Thurnwald, e por suposto, non había nada que se relacioara con *Volkskunde*. Houbo que andar outra vez á precura de novas, e como Margot Spöner é un trono, non paramos deica non atopar un señor que nos

M I T T E L U R O P A

noticiou de qu'o Profesor Thurnwald marchara pra África, e que non había tampouco curso ningún no qu'un poidera deprender cousa de *Völkerkunde*. Estábache boa a naval! E pra isto víñen eu á Berlin, precisamente n'esta oportunidade, cando Thurnwald marchou....

Margot Sponer non se deixá vencer. Ficamos apalabrados pra mañá ás dez, na porta da Universidade. Eu fun matinando pr'a casa no qu'había facer. Se non tiña un especialista que me guiará, atopábame en Berlin reducido á lér libros; libros, crar'está, que non tefio n'Ourense, mais os catro meses de que disponfo non son tempo d'abondo pra moito lér. Qu'iba eu facer? Marchar pra Hamburgo, en precura de Krüger? Procurar o paradeiro de Fröbenius ou dalgún seu discípulo? Ir ver ao P. Schmidt á Viena?

Pra o outro dia, ás dez, atopei a Dr. Sponer na porta da Universidade. E volta á correr d'eiquí pr'alá, subir e baixar escaleiras, ela dediante e eu atrás d'ela sen alento e sen resultado. Somentes nos deron o nome d'un discípulo de Thurnwald, á quem iste deixá encargado das suas cousas. D'aquela

V I C E N T E R I S C O

levoume ao Romanisches Seminar, ali por frento, no antigo pazo do Kronprinz. Andivemos moitas salas con libros e grandes mesas. Todolos Seminarios son o mesmo. Estantes e mobles pintados de negro, e moi-to libro. Algunha gente traballando. Entramos n-unha sala grande. Ela entrou falar co Profesor Gamillscheg, director do Seminario. Fíxose anunciar e desapareceu por unha portiña que pecharon atrás d'ela. Eu fiquei curioseando polos lombos dos libros. Fun vendo a sezón portuguesa.

Entón chamáronme. Entrei, e o Profesor Gamillscheg, home ainda novo, de tipo fino, elegante e simpático, saudoume, fixome sentar e deume un pito. Faloume nalemán, e eu comprendino á medias. Así que me sentei e alcendín o pito, espriquelme, e o Profesor Gamillscheg, entón, falándome ndispacio pra que o comprendera ben, pediu-me as señas da mina casa, e oferceume unha carta pra o Profesor Hübner do Germanisches Seminar, onde, se cadra, ocuprianse das cousas que m'intresaban. Eu surtin encantado do Profesor Gamillscheg, e Margot Sponer levoume entón ao Germanis-

M I T T E L E U R O P A

ches Seminar, onde me presentou á unha señorita Assistentin, que semellaba unha hespañola da Istitución Libre d'Enseñanza, e que coma detalle curioso n'Alemaña, saudaba sen dal-a man. Quedamos en qu'esta señorita habíame presentar ao Profesor Solger, pra poder asistir á unhas conversas relacionadas coa *Heimat*, a Pátrea, e foi a primeira vez qu'advertín o fondo sinificado patriótico que oficialmente dan ao folklore n'Alemaña. De camiño; déronme instruccións pra visitar ao Profesor Hübner.

Chegado o día, eu ainda non tiña a carta de Gamillscheg, e desanimado, já pensaba facer outra cousa, colher outro camiño calquera, cando pra o outro día á mañá, cando m'estaba vestindo, chegou o carteiro co-a carta. Entón, vestinme un pouco millor qu'os outros días, e alá fun c'un fatelo negro e botinas de charol.

Tardei en atopar o sitio, perdido por tránsitos, escaleiras, gardarroupas, patamares, portas d'*Auditorium*, *Lesesaale*, Seminarios fatos de *Commilitonen* agardando ou falando, etc. Por fin, un commiliton á quem falei, levoume. Chamei á unha porta, surtiu unha

V I C E N T E R I S C O

dona e meteume por unha porta de cristais n'un sitio raro, comenzo d'un longo pasillo estraviado, ond'había unhas coma perchas e cadeas e palomillas eléctricas e o demo, e un letreiro anunciando *Gefahr*. Dian-te do despacho do Profesor Hübner, había tres individuos agardando. Longo tempo. Foron pasando. Dediante de min pasou un rapaz con paquetes e unha carta. Tocou-me a vez. Me non lembro do qu'había no despacho; só sei qu'era cómodo e ben posto.

O Profesor Hübner, moi fino, non moi alto c'unha migia de calva e bigote moi rapadinho, escorreito de vestimenta, fixome sentar, colleu a carta, que por certo iba pechada, abriuna, e emprincipiamos á falar.

Chegado eiqui, debo dicir como recibe no seu desoacho un alemán de certa categoria, á un visitante desconecido. Erguese pra saudar, e manda sentar ao visitante. II fica de cote sentado á mesa na sua cadeira; a cadeira do visitante está de cote achegada á un dos cabos da mesa, e dando frente á do señor á quen un visita. A usanza non ten excepción.

O Prof. Hübner dixome que m'endereita-

M I T T E L E U R O P A

ran mal, qu'il non traballaba mais que no idioma, que non había en Berlín quen ensinara folklore, nen había enseño regular d'elo en toda Alemaña; houbo outrora un Professor, me non lembro do nome que me dixo, mais de qu'aquil Sr. morreu, anque pareza mintira, non quedou quen o continuara... Cecais en Hamburgo... Non embargante, eu deberá ir a *Sammlung Für deutsche Volkskunde*, qu'está en Brüderstrasse, 13, e procurar ali ao Dr. Hahm. Surtin moi agradecido anque desanimado de Berlín pra os meus estudos.

Conque, aquela tarde despois de jantar, fun buscar a Sammlung, a Brüderstr. Rúa vella, tristeira e solitaria. No número 13, había unha placa qu'anunciaba o Lessing Museum. Aquil non debía ser, Rubín e perguntei: non, era o Lessing Museum, museu en honra e lembranza de Lessing, mais non era a Sammlung, nen ninguén sabía d'ela. Volví baixar, e fun leendo e soletrando todos e cada un dos letreiros qu'había a un lado e ao outro da porta, e nada. Baixei toda a rúa, pol-a mesma acera, e fun leendo, porta por porta, todolos letreiros. A Sammlung

V I C E N T E R I S C O

non estaba anunciada en ningures. Entón rubín pol-a outra acera repetindo a mesma angueira, e tampouco había sinal da Sammlung. Ainda voltei á porta do Lessing Museum e releñ de novo os letreiros. Ainda preguntei en duas tendas e n-unha sorte de portería. Ninguén sabía nada. Non collía, dúbida, o Prof. Hübner dérame o enderezo trabucado.

N-aquelo perdín a tarde, e volví pra casa, tan desanimado que ja nen fun ver ao discípulo de Thurnwald, nen ao Prof. Solger, seguro de que m'había pasar o mesmo.

Eu tiña unha pequena guía de Berlin que me dera o Tobío; ali viñan indicados todos os Museus, mais tampouco aparecía a Sammlung Für deutsche Volkskunde... Por fin, d'ali a algúns días, merquei un *Pharus-Plan*, e ali apareceu; non era Brüderstr, 13, senón Klosterstr, 32.

E fun alá. E o pirmeiro día non fixen máis que ver as coleizós. E o segundo día, preguntei pol-o Dr. Hahm... Ainda isto; o Doctor Hahm enfermara e estaba en feiras fora de Berlin, e non voltaría deica o mes de Setembro... Estaba visto, non tiña sorte nin-

M I T T E L E U R O P A

gunha... Entón o porteiro, gordo, outo, bondoso, enorme, díxome:

—Se quer falar co Asistente, o Doctor Bramm...

—Pois non hei querer!—dixen eu agarrándome a aquela espranza.

O Dr. Bramm, un rapaz moi inteligente e moi bó, de tipo expresivo e cabelo branco, sirveume de moito: amostroume e exprioume o museu, puxo ao meu dispôr a biblioteca, comunicoume co Prof. Boite e co Doctor Boehm, e por il coñecín ademais os traballois do *Atlas der deutsche Volkskunde*.

Logo me decatei de que n'Alemaña, Etnología e Folklore non andan com'antre nós case confundidos, senón qu'están rigurosamente diferenciados en compartimentos arredados.

Ainda precurei mais: no Museum für Völkerkunde, falei con varios señores que me mandaron sucesivamente un ao outro, d'Herodes pra Pilatos, ata que fun dar c'un arqueólogo, na Seizón de Prehistoria, que por certo ostentaba no seu nome a fidalga particular *von*. E coma fidalgo se portou tamén. Home expansivo e ben criado coma poucos,

tivemos unha longa conversa. Confirmoume as notizas qu'eu recollera, e aconselloume que me fora pra Viena; ali si, hai ensenho de folklore, que dá o Prof. Haberlandt, fillo do etnólogo do mesmo nome, e de quen me deu as señas, asegurándome qu'obtería millor resultado ali qu'eiquí e mais en Hamburgo.

Mais istes ja son asuntos técnicos.

WANNSEE

O primeiro dia que fun ó Wannsee, foi o día da Ascensión (*Himmelfahrt*). Fumos o Canedo, o Tobio e más eu, ó Stadtbahn. Os trés iban cheños de todo, car'ao campo.

O Wannsee ven ser a playa de moda dos que non poden ir á Sevinemünde ou á outra. Inteiramente burguesa,

O Wannsee é un precioso lago, moi esteso e longo, arrodeado de playas e fermosas arboredas, e cheo de balandros de velas brancas que semellan de joguete. Homes e mulleres andan á centos bañándose na i-auga, remando nos barquitos d'aluguer, deitados ó sol, tostando a pelica, na area ou na herba, ou deitados á sombra, ou jogando

M I T T E L E U R O P A

con balós com'os nenos, todo, crar'está, en traxe de baño, qu'ás veces redúcese á un taparrabos sumarísemo.

Os homes non teñen pelos no corpo; son pelados e tersos coma rapazas. As mulle-

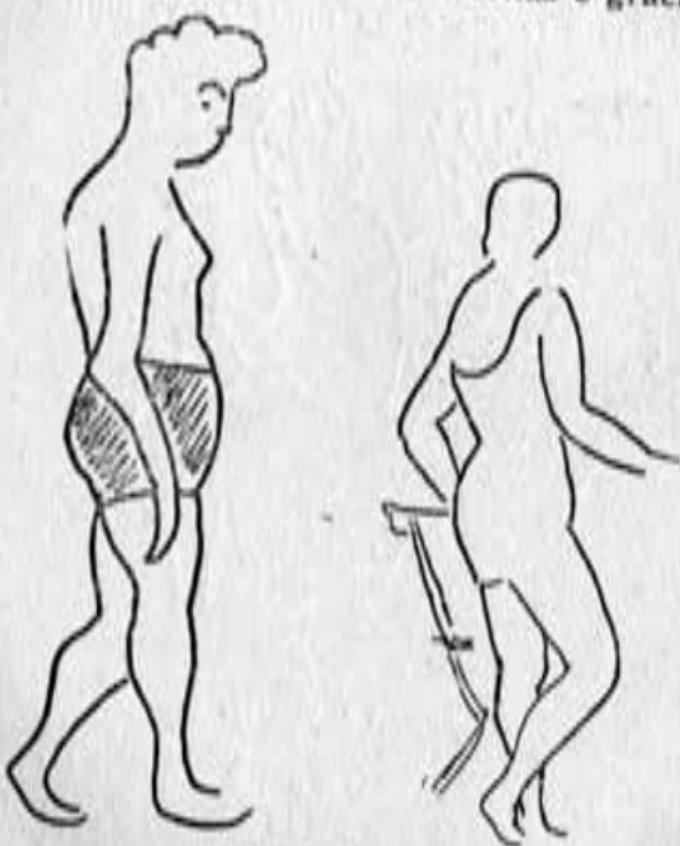

Siluetas de Wamuses

res, hainas ben gordas, amostrando todal·as suas manteigas sen medo á pareceren mal. Por mais qu'agora, seica están de moda as

V I C E N T E R I S C O

gordas, ou polo menos o tipo *falsch schlank*. De todos os xeitos, de corpo, o mesmo as gordas qu'as flacas, todas están ben, todas son ben feitas e soltas e gracio-

Siluetas de Wannsee

M I T T E L E U R O P A

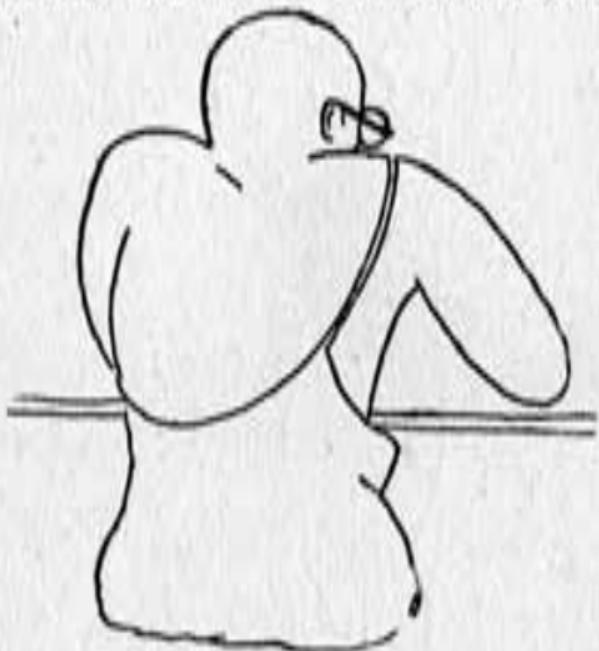
sas; o pior son as caras, que moitas veces son de cán. E mais eiqui son tan abondosas d'amores, tan tenras de curazón, que por feas que sefan, cortéxanas coma se foran

Siluetas de Wannsee

bonitas. O amor eiqui é omnipotente, galga por riba de todolos valados, sociás, morais ou estéticos; nen tan siquera unha cara fea

o detén. As parexas arrólanse diante da xente, sen disimulo ningún. Deitada na herba, había unha muller fea, meio envolta no albornoz; acrequeñado onda ela, o seu ho-

Siluetas de Wannsee

me —noivo, esposo, amante, amigo— rafáball'a testa coma se ll'estivera catando os piollos. N'outro lado estaban outros, il e más ela en traxe de baño, sentados no chao,

M I T T E L E U R O P A

apegadíños un ó outro; il tíñalle botado o brazo por atrás, e abrazábba contra si. Outros dous andaban n-unha barca, e remaba ela. Non era feia. Gorda, moi loira, bón tipo; mais tifía a pelexa tan bermella do sol,

Siluetas de Wannee

que semellaba en carne viva, e ademáis tan brillante e lustrosa, que botaba pra trás. Outras pónense coor de canela ou de chiculate escuro.

De tanto bañarse a xente, a i-auga ponse basta e grasa, e tén esas irisaciós e ises

V I C E N T E R I S C O

cambantes dos charcos onde cai aceite dos automóveis. Os qu'atravesan en barca o Wannsee aseguran qu'a certa distancia da veira, a l-auga cambea inteiramente de coor. Dín que todo arredor do lago hai unha longa banda de porcallada humán.

Os balandros, as bareas de remo e más as motoras andan á centos e centos. De cando en cando pasa a motora dos sanitarios, co-a sua bandeirinha coa cruz bermella, qu'anda atendendo á calquera aicidente que polda ocurrir.

Hai moitas más playas no Wannsee. Estivemos outra vez n-outra ond'hai un gran café-restaurant-conditorei, c'unha gran rotonda de mesas, arrodeada d'unha columnata, e sobre d'ela unha terraza que domifa o lago. Sentados nas mesas ou paseando debaixo da columnata, andan os homes e mulleres vestidos ou en pijama, ou en albornoz, ou en traxe de baño ou en taparrabos,

En realidade, a afición d'esta xente á andar en porrancha é cousa que moitas veces chega á ofender á un. Eu n-esta materia non son timorato; á min tanto me tén. O feito en si d'andar encoiro non me parez pe-

M I T T E L E U R O P A

cado tan grave. Ora, o que representa, os pensamentos derradeiros propulsores d'esta moda e os motivos con qu'a xustifican son os que me parecen mal. Porque é unha das manifestaciós do materialismo, do culto ao corpo e do desprecio da i-alma; unha das manifestaciós de rebeldía contra de todos os fundamentos da cultura; unha conquista da barbarie ascendente canonizada pol-a cencia; unha forma asañada de tripas e de cuspir na tradición e na herencia dos nosos maiores. En fin, que coma feito, pode pasar; coma síntoma é abominábele.

Logo, que o faga unha rapaza linda, vamos; pero que o faga aquil señor gordo, barrigón, feo, calvo e de lentes qu'andaba en taparrabos leendo n-un libríño pequenicho! Qu'o faga ise rapaz langrán de dentes de cabalol Qu'o faga esta señora de nariz com'unha cereixa e d'ollos papudos!

Crar'está qu'isto non deixa de ser unha playa cursi, ond'as burguesías de Berlin arremedan as photos das playas de moda que lles proporcionan a *Illustrierte Zeitung* e o *Welt Spiegel*. Vése perfeitamente que non hai tono, qu'estamos n-un pequeno

mundo, limitadiño e mimetístico, onde se quer e non se pode surtir da vulgaridade.

É certo qu'isto en ningures pode ser elegante, anque seña moda, e anqu'o fagan os elegantes. S'istes o fan, será unha proba de qu'a elegancia e a distinción vanse perden-do. Efeitivamente: isto é a licencia, e o con-trario da licencia é o que precisamente cos-tituíe a elegancia. O home e a muller ele-gantes teñen a vida moito más limitada, moito más complicada, moito más envara-dada e suxeita por regras e preceitos qu'o co-mún da xente. O elegante ténse que violen-tar costantemente, precisa un constante *self-control*. O elegante non pode facer en cada caso o que lle peta, que é o que permite a licencia. A posición do elegante é, en certo modo unha posición ascética. A elegancia é un exercicio de *yoga*. Distinguido é aquil que cumpre todas esas regras, todos ises preceitos e exercicios, sen que se lle note a violencia, d'un xeito natural e coma se fora respondendo aos seus istintos e impulsos más intensos. A licencia, pol-a contra, cre-ba todos ises preceitos e regras fundados na consideración aos demais e na estima d'un mesmo.

M I T T E L E U R O P A

A míñ que non me digan: fágao quen o faga, o pasear antr'a gente coma sua nai o paríu, o sentarse na mesa d'un café en traxe de baño, en pijama ou albornoz, poderá ser moda, más non é propio de gente ben criada nem de gente de principios. É un proceder porco, groseiro e desconsiderado.

DAS KREUZ - UNSER SIEG

O domingo, 29 do mes de San Johán, festa de San Pedro e San Paulos, ás catro horas do serán, no grande Stadion de Grunewald, capaz pra mais de 70.000 almas, e cheño de todo que non collía unha agulla, tiveron os católicos da Marka, a sua 28.ª grande juntanza, presidida pol-o Nuncio da S. S. Monseñor César Orsenigo, Arcebispo de Ptolemaida, e más pol-o Bispo de Berlin, Dr. Christian Schreiber, grande orador e ilustre colega meu nos estudos de Folklore.

O lema da festa era o qu'encabeza estas liñas: *Das Kreuz unser Sieg*: a Cruz é a nosa vitoria.

Das Kreuz unser Sieg..., Isto, qué sinifica? Que venceremos coa Cruz—*In hoc signo*

V I C E N T E R I S C O

vinces? Qu'a nosa vitoria vai ser a Cruz, ou seña, o sacrificio e o martirio? Qu'a vitoria da Eireja está na persecución, en ser vencida?

Imos ver: estou pasando unha crise, non direi de misticismo, mais d'eisaltación relixiosa. Cecais reaición contra da impiedade. Lembro qu'o Castelao pasou unha semellante en Francia, asegún dicía. É isto a loucura da Cruz? Se fora a loucura da Cruz, chegariamos á ser santos. E non é ise o noso deber, coma cristiaos? E que efecto faría? que éisito tería hoxe un gran santo? Digo un santo social, un santo con obra esterna, qu'o qu'é santos contemplativos, cantes non ha haber no mundo, quen pode saberlo? O certo é que non semella o noso un gran tempo pra santos. Ou se cadra, será millor que non outros. Cecáis os máis grandes señan os dos derradeiros días... *Os santos dos derradeiros días* tidóanse os mormóns, coma dicía aquil rótulo na Sociedade de Geografía de Paris. Pode qu'os católicos verdadeiros de hoxe estéamos destinados á sérmolos Santos dos Derradeiros Días...

Das Kreuz unser Sieg..., Quer isto dicir

M I T T E L E U R O P A

que sofriremos a Cruz? Que non teremos outra vitoria que sofril-a Cruz? Lembrom'agora d'un soño que tiven hai moito tempo, e que m'arrepiou ate o miolo dos ósos... Era na Alameda d'Ourense; estaba a miña nai e moita xente coñecida; estábamos ollando cara ao poente do sol, por riba do Salto do Can, e dos montes das Pipileiras, de Piñor e de Santa Ladaña. Había ali no ceo moitas nubes, coor de chumbo, coor de prata e coor de ouro. E por antr'as nubes, viase o ceo, mais non o ceo azul qu'ollamos todolos días, senón o ceo Empíreo, o derradeiro ceo, e no ceo a Santa Virge, co nenó, coma nos nacimentos, somentes que real e verdadeira e palpábele, e arredor, os anxos e os santos, e toda a Corte Celestial, toda d'igual realidade, e a xente toda qu'o via estaba chea de pasmo e de medo, e eu espertei ainda co convencimento de qu'era o derradeiro día do mundo.

E agora, cando vexo as cousas, coido qu'o mundo ten merecido d'abondo que chegue o seu dia derradeiro, e volvemo o arripió aquil d'aquil soño.

Das Kreuz unser sieg... Históricamente,

de quén será a vitoria? Espirtualmente, pra o cristiao, o sofril-a cruz, é vitoria d'abondo, O cristiao endexamáis pode ser vencido, porque o seu reino non é d'iste mundo; o cristiao trunfa na derrota e na morte; a Igrexa trunfa na persecución... Mais o qu'acontez no mundo é unha pena: é unha pena, primeiro, pol-as almas que se perden, e logo pol-a ruiña da cultura cristiña e do conceito cristiano da vida. Ademais, díxosenos que *portae inferi non prevalebunt adversus eam.* e sabemos ben qu'os que semellan vencela non han facer máis que criaren a sua propia ruiña; pol-o tanto, s'o mundo dura ainda, illes non han poder matal-o espirto, e un dia ha chegar en qu'o espirto crebe as suas caideas, e desfaga as obras d'illes, porque non pode ser qu'o espirto estea así sempre sometido. Non poden; todos temos adentro de nós un santuario ond'illes non poden entrar, ond'o espirto é inteiramente libre, e pódese entregar á Deus sen que llo poidan impedir.

Ben; mais, se non poden matal o espirto, nen de todo encadealo, pódeno pervertir; e ademais, a impiedade ten que ser vencida socialmente —*adveniat Regnum tuum*— s'o mundo dura...

M I T T E L E U R O P A

Sintirán os cregos esta tremenda tragedia?

Pois ahí tendes vós. Apesares da miña eis-altação católica, e de levar moitos días matinando n'-ir, en pouco estivo que non fose á festa de Grunewald. E senón fora pol-o Canedo, que é relaxado e descreido, non houbera ido tampouco. Fixoseme tarde, entretivémonos no «restaurant», surtimos de vagar pol-a Brandenburgischesstrasse, sen saber qué facer, ata que por fin ocurriuselle ó Canedo ir á festa católica:

—Vde, debe ir; halle gustar; imos aló...

E fumos. Fumos collar un carro eléctrico aló por ond'un vai pr'a Austellung..., e chegamos por unha fermosa avenida ao Stadion. Collimos as entradas, e entramos. Non é que me gustara moito, moito todo o qu'ali vin, mais emocionoume. O Stadion cheo. Os más, levaban na solapa unha insignia que ali vendian, e qu'eu merquel e puxen tamén. Era un pequeno cadriño negro con orla dourada, qu'amostraba unha man branca collendo unha cruz marela, no centro da qual ostentábase en branco o Crismón ou Monograma de Cristo, e levaba a inscripción *28. Márk katoliken Tag, Berlin 29.6.1930 Das Kreuz-*

unser Sieg. Estivemos nos asentos más ou-
tos do Stadion; había por ali moitos amplia-
dores da voz pra que s'ouvira ben aos orado-
res. O Stadion é tan grande, qu'as figuras
da area vianse coma formigas, e o púbrico
da banda do cabo, viase com'unha masa
uniforme que se movía e remexía. Había se-
ñores con bandas gardando o orde, acomo-
dando á gente, atendendo á todo.

A festa tivo toda a visualidade, o cooris-
mo, o barroquismo, o gusto dos conjuntos,
das formaciós e dos desfiles en masa, de cote
un pouco militares, propio dos alemaís. Arre-
dor do Stadion, voaban no vento inmenses
bandeiras: a bandeira da Igreja Católica,
mitá branca mitá marela, en duas bandas ao
longo; a bandeira tricoor (repubricana) do
Reich, negra, bermella e marela; a bandeira
da cibdade de Berlin, branca con orla ber-
mella e no meio o oso rampante negro; a
bandeira de Prusia; outras bandeiras.

No centro do Stadion, riba d'un zócalo con
graderías, erguiáse unha gran Cruz branca,
co Crismón no cruce dos doux madeiros.
Cando nós entramos, estaban já formados
aos lados da area os infindos porta-estandar-

M I T T E L E U R O P A

tes das associacions católicas, uniós, organizações de mocedad, sociedades d'estudantes, escolares, coros, cofradías, irmundades, etc., etc. Estábase cantando un coro, e pouco despois, falou o representante de Hesse en Berlín, Augusto Nuss. Novos cantos e toques de trompetas, e logo, nenos vestidos de vivos coores, traguendo froles, arrodearon a Cruz e foron deixando alí as frolidas ofrendas, simbolizando o homenage á Cruz das belezas da Natura.

Entón resouu, caniado por todos, e acompañado de músicas, o *Vexilla Regis* traducido ao alemán:

Des Königs Fahne schwest empor...

E logo, os coros eclesiásticos cantaron tres veces: *Halleluja!* e os coros de nenos responderon: *Hossannah!*

Despois, 1.200 nenos vestidos, mitá de branco mitá de marello, entrando polos dous lados opostos do Stadion, viñéronse ajuntar e fóreronse poñendo en fías, de sorte que representaran, vivente, a bandeira da Igreja Católica. Apareceron oito mozos con dalmá-

ticas marcelas qu'ostentaban no peito e na espalda a negra águia pasmada do Reich, levando un enorme pau dourado, que puxeron á bandeira vivente. Esta bandeira así formada, foi dando a volta pasenifiamente todo arredor do Stadion, namentres os coros eclesiásticos entonaban o *Tu es Petrus*.

Eu decátome ben. Son galego, e comprendo. Isto todo poderá parecer teatral, espetacular, mismamente cursi, infantil, se queredes. E porqué non había ser infantil?... Mais hai que ter en conta qu'isto está feito eiqui, en Berlín, no curazón d'unha terra de tradición luterana, ond'o luteranismo estaba no poder inda non hai moito, enantes da República, n'unha inmensa cibdade moderna, ond'os católicos son 700.000 en 5.000.000 d'habitadores, onde dín que hai 1.000.000 de comunistas, ond'as mulleres pasean en porrancha pol-a veira do Wannsee e sacan certificados médecos qu'as autorizan á dispor libremente do seu corpo en favor de calquer home atopado na rúa, ond'os más dos intelectuáis son judeus; eiqui á non muitos kilómetros de Rusia; eiqui, n'unha das metrópolis do materialismo trunfante, e de-

M I T T E L E U R O P A

cídem senón costituie un sublime desafio ao mundo moderno, à maré de destrucción e de morte que ruge ameazante, esta invocación que todos repetimos, guiados polo Dr. Schreiber:

—*Cruz de Cristo, salvamento do pecado e da morte eterna;

Cruz de Cristo, fortaleza dos fracos, terror da perversidade;

Cruz de Cristo, de todos os desherdados refuxo e cura;

Cruz de Cristo, outrora sinal d'aldraje, agora sinal de honra;

Cruz de Cristo, na qu'os mártires morreram e trunfaron;

Cruz de Cristo, âncora de salvamento no trebón dos tempos;

Cruz de Cristo, vitoriosa ergue as forzas dos pobos;

Cruz de Cristo, risa e bulra dos nemigos da Eireja;

Cruz de Cristo, bandeira de triunfo no fin dos tempos;

Cruz de Cristo, salvación nosa;

Cruz de Cristo, força nosa;

Cruz de Cristo, vitoria nosa.*

V I C E N T E R I S C O

E pra qu'isto fora asina, os Perlados endereitáronse logo ao pé da Cruz, namentras se cantaba o *Tantum ergo*, e o Nuncio deu-nos a beinzón sacramental,

*Berlín e a Cruz, que contraste! O tempo actual e a Cruz, que contradicións — non son eu quien fala: é o Dr. Augusto Nuss representante de Hesse en Berlín, no seu discurso: «Os católicos da capital do Reich e da Maska de Brandeburgo erguense no meio da loita pra se defenderen da ofensiva geral do ateísmo contra das más fondas raíces do noso ser e contra das derradeiras justificacíos da nosa vida persoal. *A loita do Antecristo contra Cristo encomenzou já...* *Precisamente en Berlín, a cibdade dos catro millós, notamos nós más nidiamente qu'en ningures a frebenta pulsación d'un muudo anticristiao, nemigo da cruz. N-iste punto de culminanza dos intreses, espirtuás i económicos, a cruz é pra cen milleiros un sinal d'escándalo e necedad. N-iste foco d'escarrio moral e d'inmoral ebriedade, a cruz é en amplos circos oujeto de soberbia ignorancia ou compasiva bulra...» «Un mundo d'anticristiaos ergueuse e esfórzase con to-

M I T T E L E U R O P A

dolos meios do reclamo e a propaganda moderna, contra d'aquil qu'apesar d'iso todo, é e sigue sendo o Camiño, a Verdade e a Vida».

Quen isto dí, é un beato? Non; é un políteco realista e práitico. É pol-o tanto, un home que se decata do tempo en que vive. Tan realista, que propón que, diante do imenso frente anticristiano, os católicos tendan a man á todolos creentes en Cristo, mesmo fora do catolicismo, que formen unha grande e forte falange os creentes da Cruz, contra o materialismo ateo, en defensa da Religión, da Moral, do Matrimonio, da Familia, da verdadeira Cultura. O qual relacionase co-a ideia da unión das tres Igrejas, tan agitada nos derradeiros tempos, singularmente por autores coma o jesuíta Max Príbillia e outros, co-a entrada dos judeus no seo da Igreja, do qual hai já síntomas.

Mais isto, non serían já os preludios da loita final?

POTSDAM

Un domingo, coma todolos domingos, despois da misa, fun á casa do Tobío e más

V I C E N T E R I S C O

do Canedo, e alí juntámonos os tres con César Pi Sunyer e Artis, e os cinco marchamos collar o tren pra Potsdam.

Todos sabedes que Potsdam é o Versalles prusiano. Vila pequena, antiga e simpática, refugio da vella nobreza da Marka de Brandeburgo, toda ela Deutschnationale. Vila relativamente morta anque ven moita gente de Berlin pasar ciuí o domingo, ruas vellas, casas vellas, anque todo moi limpo, arranjado e nobre com'un salón. Leda vila, qu'a carón de Berlin semella un outro mundo, más o meu mundo qu'o de Berlin. Todo ten un aire neoclásico.

Pasamos por unha praza con grande columnata; vimos algunas igrejas con lembranzas do Gran Federico, ruas dedicadas aos Hohenzollern, tendas, aquil dia pechadas, en cuias cristaleiras hai retratos a vender de toda a familia imperial, estautas e moimentos aos imperadores e imperatrizes, pazos silenziosos, arbres un pouco tristeiros, gran sol.

Fumos jantar n'un restaurant preto dos jardís de Sans-Souci. Jantamos, más caro e millor qu'en Berlin, debaixo d'un pendello de

M I T T E L E U R O P A

zinc, nun sitio imitante a outro ond'eu jantara unha vez en Aranjuez. Namentras jantamos, tronou, choviu e pasaron tropas de rapazas marcando o seu paso militar, con bandeiras ao lombo e cantando. Era *Kirchenstag*, celebraba festa a eireja evangélica, cuias bandeiras brancas c'unha gran cruz azul penduraban en moitos lados, e aquellas rapazas, case todas de tipo distinto e fino, iban pedindo pr'a sua eireja.

Despois de jantar, fumos caminando polos estesos e fermosos jardíns de Sans Souci. Os pazos non corresponden coa grandeza dos jardíns. Hai unha praça redonda, con bancos de mármore e buxos e arbres e un tanque redondo c'un outo chafariz no meio. Ali chegase por unha fermosa allée d'outos arbres que fan desfiadeiro sombroso de manifeca perspectiva. Da praça surten moitas allées iguais. Indo por elas, as veces aparecen glorietas de ramallosa recendente que acobillan estautas e fontes clásicas. Logo, de frente, vénen os jardíns e os invernadeiros, dispostos en terrazas superpostas que flanquexan un amplo escadairo. Enriba, o pazo de Sans Souci, pequeno, baixo, anque esteso dos la-

V I C E N T E R I S C O

dos, con moitas feestras de máis, longas d'enriba embaixo, rematadas en arco, e todas rentes do chao. Semella un Casino.

D'ali collimos cara o pazo novo, por un camiño onde s'atopa un gran muiño de vento, qu'ali se conserva en lembranza do gran Federico. Cand'este fixo os jardís, quixo mercar aquil muiño, máis o muiñeiro non llo quixo vender por nada do mundo, e tivollas tesas ao rei de tal forma, qu'iste admirado respeitoulle o muiño e anque despoixas fixose coil, non permiteu qu'o destruiran.

Fumos andando muito. Pasamos pola Orangerie, que ten un aspeito vello e feo, semellando feita de ladrillo poirento e d'estuco sen lustre, con jardís dediante. Despois, por allées e jardís à ingresa, moi grandes e fermosos de ferraria e arboredo. Chegamos á unha plaza redonda arrodeada d'estautas mitológicas e de bancos de mármore. Vimos por afora o pazo novo, que é más grandioso, revocado de bermello e disposto en dous corpos iguás, un por frente do outro, e c'unha gran praza con jardís no meio, e nos jardís, tanques co seu chafariz cada un. Voltamos á praza redonda das estautas

M I T T E L E U R O P A

dos deuses, e ademirei as enramadas das roseiras que hai atrás dos bancos.

Aquelo é imenso e non se pode ver d'unha sentada. Estábamos cansos. Os bancos da praza aquela estaban todos ocupados. A herba dos cadrós da praza convidaba á se sentar n-ela, mais estaba prohibido. Co calor seca da mañá, e despois do trebón, e a poder de andar, estabamos tan repisados dos pés, que nonos tifhamos. Collimos por unha allée e ainda andivemos molto sen atoparmos un banco sen gente. Nos grandes espazos non se decata un ben da man de gente que ven eiqui ós domingos, más cand'un ve a gente sentada ou a que pasa, mete medo. Por fin, n-un cruce, había un banco ceibe e sentámonos n-il, á ver se descansábamos un pouco. Estivemos vendo pasar gente. Moitas familias de burguesíños, empregados e gente así. Poucas mulleres agradábeles. As más d'elas feas ou insignificantes, ou o más, de bó lonxe. Hai moito cutis derramado. O que é, é qu'as más non se pintan, ou s'o fan, sábeno facer tan ben, que semella que non.

O estilo dos jardís de Postdam, cando non é à ingresa, ou puro Le Nôtre, é geométrico

V I C E N T E R I S C O

tirando ao tapiz: deseños feitos con plantas de coor difrente ou difrente tamaño, ou fro-lidas, en fondo uniforme d'herba segada, límitados os macizos con ladrillos, ou con coyos do río, ou con pedra, con mármore ou con cerámica.

Despois tivémonos qu'erguer e voltamos á vila. Había duas opiniós: unha por volvermos embarcados á Berlín; outra por irmos vel-a Exposición naval. Como ir embarcados semella que custaba máis, trunfou a segunda. Collimos un carro eléctrico pra ir alá. Estábamos na veira d'un lago, con doce paisage, barcos de brancas velas, motoras, cafés na beira, praza reservada pra bañistas, cos seus tipos deitados ao sol en traxe de baño, etc.

Logo había unhas regatas: un café cheo, con gente más elegante qu'a de Berlín, moito barco no lago, moitas bandeiras de todal-as naciós, unha müseca tocando, apostas. Paramos pra vel-as regatas, pasando á uns longos atracadeiros de pau, mal feitos, ond'había moita gente e non se tiña un ben de pé, senón qu'estaba un espusto á pillar unha troita caindo na y-auga de corpo inteiro, á pouco qu'a gente se movera. Aquelo

M I T T E L E U R O P A

divirteunos algún tempo, mais por fin, marchámonos pra vel-a Exposición naval.

A Exposición naval non valía nada: había, espostas pra vender, motoras, lanchas de remo e ainda de vela, poucas d'elas bonitas; efectos navales, pra todos nós ben coñecidos, e moitas más cousas c'unha relación moi lonjana co-a navegación, com'eran viños e conservas. Había moita tenda dend'as que chamaban á un á berros, ofercéndolle cousas baratas. Cunsámonos logo e surtimos desilusionados. Tiñamos sede. O Tobío e máis eu botamos n-un posto uns vasos de sidra alemáa, que nen era sidra nin farrapo de gaita, asemellándose más á y-auga de limón **fresca como la misma nieve** que venden nas festas da nosa Terra. Ora que saber, sabía ben. Despois estivemos unha miga sentados n-un banco, Aquele semella ba un pouco unha das nosas festas d'aldeia, anque das mistificadas, que tivera pouca animación. E demos volta,

Total: demasiadas cousas en pouco tempo.

ROMANISCHES SEMINAR

O Romanisches Seminar da Universidade de Berlín leva de cando en cando confren-

cientes románicos. O seu Direitor, Profesor Dr. Gamillscheg invita á elas á todos os seus coñecidos de llingoa románica. D'iste xeito, ajúntase ali unha pequena sociedade dos catro puntos da Romanía; van hispanois, italiáns, franceses, suizos, moito sud-americano, etc.

O Prof. Gamillscheg, qu'además de sabio é un home moi dado e moi fino, d'unha bondade accolledora e singela, recibe ali com'un gran señor. Os invitados entran no seu despacho, ali fálase unha migia, familiarmente, bótanse dous ou tres pitos, e logo van todos pra unha aula austera e un pouco tristeira, e ali o confrenciante fala, os asistentes baten cos pés no chao en sinal d'aprobanza, de que remata, e dispois, sexa nos salóns do Romanisches Seminar, sexa nalgún café dos arredores, báilase e tómanse cousas.

As rapazas do Romanisches Seminar, que cásdeque todas falan castelán, compónense moito pra estas festiñas; hainas churrusqueiras, e logo coma sempre se poñen un pouquín mais rubias e cos ollos un pouco mais brillantes coas bebidas, os danzantes

M I T T E L E U R O P A

e parolantes nono pasan mal, porqu'además son falangueiras e occurrentes. Craro que tamén as hai que se dan tono, e fan ben.

Lembro, do Romanisches Seminar, as conferencias dos Sres. Vidal i Guardiola, que falou n-alemán, en col do estado económico da Hespaña, e Gil Fagoaga, que falou da filosofía moderna na Hespaña, esta vez en castelán. No Romanisches Seminar coñecín además ao Sr. Embaixador da Hespaña e más ao Prof. Quintanilha, de Coimbra, que leva já anos en Berlin estudando botánica e enseñando portugués. Fala unha chea d'idiomas, sabe unha chea de cousas, e baila moi ben.

Outro día convidounos o Prof. Gamillscheg na sua casa onde nos deu antr'outras cousas, un rico *bol* e un pequeno concerto, gracias á amabilidade d'unha señora catalana, excelente pianista. O Prof. Gamillscheg era, asegún oservei, o amigo providencial de todolos hespañois. Vive en Barstrasse, n-unha casa nova, d'estilo alemán, con xardín, e a sua vivenda é por adentro singela e elegante, acolledora e confortábele, con al. fombras espesas e butacas moles e amoro-

V I C E N T E R I S C O

sas, c'un despacho grande de libreirfas cheas de volumes, e un salonciño Luís XVI con piano. Eu, coma son pouco metido, caíei moiito e ouservei. Estiven cos hespañois, todos sentados no comedorcínio, arredor do *bol* e das ricas pastas, escoitando coma García Díaz, corresponsal de *El Sol*, berlines já feito, casado con alemaña, refería de cando de novo, sendo escolante n'un pobo, guibia a novena na eireja cand'o crego iba fora. Ouservei moitas cousas: ouservei a importancia imensa que ten a imprensa n-Alemaña. O Prof. Gamillscheg todo se lle volvía parolar aparte co Armesto, layándose de non sei que cousas que dixerá non sei que jornal hespañol en col de non sei qu'asuntos relacioados co-as Universidades alemañas, ou co-a de Berlin en particular. Vín qu'eiquí, a imprensa preocupa ainda aos sabios, á ixez sabios alemás que dend'alo ollamos coma semideuses, qu'ainda eiquí o Canedo coma atales os ten, e que non embargante, inquédanse por calquera dito quen sabe de que Don Ninguén, que se ll'antojou decilo coma houbera dito outra cousa, se cadra, por non ter o día aquil cousa millor de que falar. Veleiquí a groria do mundo...

M I T T E L E U R O P A

RABINDRANATH TAGORE

Eu fun un gran admirador do gran poeta indo Rabindranath Tagore. Cando lle deron o Prémio Nobel, eu falei d'il n'unha con-

Rabindranath Tagore na Universidade

frencia feita no Ateneo de Madrid. Aquela conferencia, con gran chea de datos en col do poeta, da sua castimonia e da secta religiosa

a que pertez (a *Brahmo Samaj*), pubricouse n'unha revista escura, chamada *La Palabra*, que pubricaba un señor taquígrafo do Congreso, unha d'esas revistas raras que non se sabe onde s'atopan nem quen as le.

Agás d'estar conforme con moitos dos pensamentos do poeta e pensador Rabindranath Tagore, iste reperzentaba pra miñ d'aquela o trunfo do espírito oriental no seo do Oucidente, e o espírito oriental reperzentaba pra miñ o oposto *per diametrum* á civilización mecánica e maquinista e ao espírito racionalista e materialista qu'a move. Hoxe, as circustancias, en miñ e máis no mundo, teñen cambeado molto; por unha banda, eu teño descoberto, no Oucidente mesmo, as pégadas d'un espírito que se pode opor, adentro do noso conceito da cultura, ao espírito racionalista e mecano-materialista; por outra banda, na India mesma, apareceu quen moiito millor do que Rabindranath Tagore, reperxenta a y alma enxebre d'aquela terra, o espírito oriental, e que ademáis oponse d'un xeito nido, específico —e patente, teórica e práiticamente—, á civilización oucidental, e precisamente nos seus aspeitos

M I T T E L E U R O P A

máis odiosos: o Mahatma Gandhi. Ademais, Rabindranath Tagore chegou a nos aparecer com'un contemporizador co oucientalismo mecánico, e ademais, com'un d'ises universalistas vagos, da escola do gran cursi de Romain Rolland, con ideoloxía de Hotel Metropol. E asina, non pode ser.

Mais o conto é qu'eu fun outrora tan admirador de Rabindranath Tagore, qu'en Madrid, todolos meus amigos d'aquil tempo, chamábanme Tagore, e ainda os había pouco enteirados d'esas cousas, que coidaban qu'eu efectivamente chamábamme así.

Quén che mo había de dicir á min, qu'agora eiqui en Berlin había chegar á ver e ouvir ao gran poeta bengalí! Voltas que dá o mundo, non si?

Pois ben: soupen que Rabindranath Tagore estaba en Berlin, e que, invitado pola Kaiser-Friedrich-Universität, daría unha conferencia tal día, no salón nobre do que foi pazo do Kronprinz. O Canedo fixose con tarjetas e alá fumos. O salón estaba cheffío, Mais da mitade dos asistentes, eran indios. O salón é d'un estilo neoclásico severo e sumptuoso, c'unha gran galería d'arcadas por en-

V I C E N T E R I S C O

riba, e con pouca luz. Agardamos moito. Conosco iba un rapaz, jesuíta valencian qu'estuda sanscrito e qu'está leendo o *Buddhacarita* d'Açvagoshá. É un bon mozo, outo, loiro, guapo, c'un levitón e un chapeu de grande ala, moi comunicativo e simpático. Estivo na India, comprende o inglés, e coma Tagore vai falar en inglés, énos de moito servicio a sua compañía. Atrás de nós están sentadas duas rapazas alemãas; un rapaz indio coor de *palosanto*, moi elegante, estalles espricando quén é Tagore, a sua vida, a sua parentela, as suas obras, as suas viages.

Entran un fato d'indios. Un d'iles leva unha capucha branca, árabe, atada c'un turbante negro, e envólvese nun gran manto negro. Din qu'é un irmán de Rabindranath. Pol-a sua vestimenta, semella un mouro marroqui de clás ergueita. Co-ll van tres rapazas novas, pequenas, da coor e cos ollos das zíngaras, cos movementos rebulideiros e serpexantes das gitanillas; van vestidas à india; saya longa de vuelo, manto, arrodeando o corpo e botado logo pol-a cabeza. Pol-a vestimenta semellan figuras da Biblia. Van-

M I T T E L E U R O P A

se sentar no estrado, nos lugares de preferenza.

Por fin entran un fato de señores enlevitados e enchaquetados, e no meio d'iles vai Tagore. A gente érguese e aplausa.

Tagore vai coma sempre, co-a testa descoberta, a branca cabeleira de brilante seda chegándolle aos hombreiros, as longas barbas brancas, respeitosas, apostólicas e sábias, o ollar inmóbele, espetado car'adiante, coma mirando pra o longe, coma se fora alleo á todo, coma se non vira nada, coma se caminara hipnotizado. Caminha derecho, pausado, solene, isócrono, mecânico, tamén com'hipnotizado, ensimismado, solagado no pensamento. Leva as mans atrás, e n'unha d'elas o manuscrito da confrencia. Veste unha longa túneca branca, deica aos pés, e enriba un caftán negro do mesmo longo...

Eu, s'hei dicir verdade, na miña vida soupen de que ningún indio vestira d'iste geito. As vestimentas indias non son nen tan xiquera parentas das de Rabindranath Tagore. Semella qu'o poeta inventou unha vestimenta e un peiteado d'orientalismo convencional pra il soillo.

Ao ver isto, ao vel-o sentar no estrado e ficar com'unha estauta, namentres o professor Lüders fixo unha manifeca presentación en alemán, na que recitou versos sanscritos, a frase que o bohemio Teixeira adica á Fradique Mendes: «un mecanismo de posse montado com tão grande luxo», non pode por menos de me vir ás mentes apricada á Rabindranath Tagore. Hai, n-efeito, n-il, unha falla de naturalidade que fire á un. Crer'está qu'o énfasis é se cadra unha cousa oriental; qu'o énfasis é se cadra unha cousa boa que nós, os occidentais imos perdendo na decadenza universal antre nós das boas formas e do respeito pol-os homes e pol-as cousas. Mais de todol-os geitos, iste poeta é teatral de máis. A carón seu, a singeleza —cecaís tamén enfática— de Gandhi, ten por forza que ganar moiito.

Despois de Lüders, ergueuse Tagore, Píllou os anteollos d'ouro, de cristais redondos que levaba no peito, pendentes d'unha cadeiña do mesmo, despregou os papeis, e encomenzou á lér. Non lle comprendín nada do que dixo, mais espricoumo despois o jesuita, e tampouco merez moiito a pena.

M I T T E L E U R O P A

À saída, Tagore foi vítima, coma se fora n'Ourense, da curiosidade pouco discreta das donas, que s'apretuxaban e apuraban todas pra velo ben de preto, cos impertinentes postos —moitas já namentras falaba, estivérono catando con catalexos dos do teatro— e ainda procuraban con disimulo tocar cos dedos á túnica e ao caftán, pra ver de que tecido estaban feitos. II marchaba sen lles dar tino, solene, pausado, alleo, ollando ao longe, botando os pés un atrás do outro con movemento medido e igual, co-as mans atrás, nunha d'elas o manuscrito da confrenzia, os anteollos d'ouro caídos sobr'o peito...

D'iste xeito esvaiuse diante de min en Berlin, a image de Rabindranath Tagore.

IV

MUSEUS DE BERLÍN

NATIONALGALERIE

Compre ver Museus. No melo da nosa civilización mecanica, os Museus son, coma se dixéramos, o fayado das chafalladas ve-

V I C E N T E R I S C O

llas; un fayado de toda honra, crar'está; un fayado de jubilación honorábele. A arte nos Museus é arte histórica, arte morta. O más triste é que já se pinta pra os Museus. Nos tempos da arte viva, as obras fagúianse pr'as eirejas, pr'os pazos, pr'os edifizos pùbricos, pr'as casas, non pr'os Museus. Ata certo punto, ben que foran pr'os Museus as obras antigas, as obras d'outro tempo, que quedaron vellas; mais que se fagan ja pra o fayado, é o que se non comprende ben. E mais así é: n-istes Museus, hai cadros pintados onte, cadros das escolas más novas, das escolas de moda; inda ben nonos pintaron, e já viñeron eiqui, e o pior é que já os pintaron co-esta ideia, e qu'os autores téñeno coma grande honra. Non hai proba más grande do refrautaria á arte que é a vida de hoxe.

Por iso precisamente compre vir aos Museus. O amante da arte, vaina precurar así sefia no fayado. Mais non somentes o amante da arte; a instrución pública empurra cara os Museus unha chea de gente que non ten más remédeo senon ir. E esta é a gente que amoca á un nos Museus. O culto da arte

M I T T E L E U R O P A

vaise facendo cada día máis un culto de catacumbas, un culto d'iniciados. Hai tres castes d'iniciados: os do oficio, os artistas, que van deprender; os crítecos, os historiadores, que van estudar; e os..., dilettantes, antr'os quales hai algúns que son os que dan na verdadeira gracia da cousa. Compre pra elo, envolverse n'un eficaz isolamento espiritual, o qual non sempre é doado. Logo que de cote hai cousas demáis nos Museos, que son más almacéns que outra cousa. En fin, morra o conto.

Emprincipiarei pol-a Nationalgalerie, parte antiga.

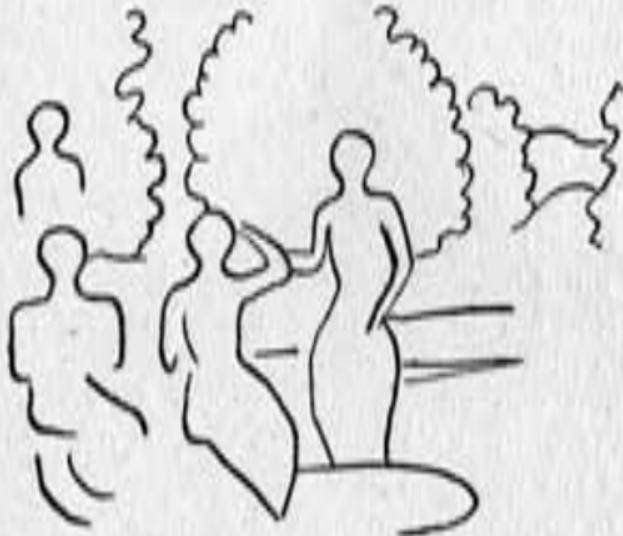
Non hai dúbida qu'o século XIX foi fatal pr'a pintura. Endejamáis se emporcou tanto lenzo con coores más sucios e tristeiros. Dixéramos qu'a industria tingüía á pintura coa sua grisalle.

Ja cand'entrei, deume nos ollos unha batalla das Amazonas d'Anselm Feuerbach, fea, clasicona, efeitista, descolorida. Hai más cadros, todos ruis, d'iste autor. Sómentes unha italianada: tres rapazas ond'a y-auga, en peisage clásico, ten intrés pol-a sua semellanza con certas cousas d'hoxe. Des-

V I C E N T E R I S C O

poixas vin ise sacrificio d'Isaac qu'anda no Fleury, e que foi pintado por Joh. Wilhelm Schirmer. Peisages e retratos d'Emil Lugo, Makart e Hans Thoma, todo sen intrés.

Logo atopei un antigo coñecido: Von Melzen, pintor áulico dos Hohenzollern, de quen

Esquema da «Drei Mädchen am Wasser», por Anselm Feuerbach (National Galerie).

eu vira en gravuras da *Ilustración Artística* moitos cadros, sendo rapaz, qu'agora fun lembrando. Asuntos militares e cortesans, cadros d'historia co-a corte do gran Federi-

M I T T E L U R O P A

co, estudos de luz rara, paisages fríos, interiores realistas, aquil baile con señores todos d'uniforme diplomático, un señor tomando un refresco co tricornio sostido antr'as pernas, retratos, armaduras, augas fortes, e moitos, moitismos deseños á lápiz. Todo moi feitiño, moi lambidiño, mais moi ben feito. Os deseños á lápiz son preciosos. Von Melzen era, sen dúbida un dibuxante estraordinario, ás veces un verdadeiro fotógrafo á lápiz. Eu, que non arelo ser artista, quixera poder dibuxar d'iste xeito. É unha perfeición, unha limpeza e unha verdade solprendentes. E logo qu'agora semella qu'as correntes volven por ahí. Ademais, iste home era unha frábica de cadros, era d'unha fecundidade pasmosa; perdese un antre tanto detallíño interesante, antre tantismo deseño ben executado. Con seguranza, non era un xenio Von Melzen, mais a sua arte é honrada, fina, istrutiva e simpática,

E agora, veleiquí á Hans von Marées. Cand'o Castelao andivo por estas terras, levou d'eiquí antr'outros libros, *Der Expressionismus* c' e Paul Fechter, que limos todos. Eu conservo unha versión galega, d'aquil libro

V I C E N T E R I S C O

feita por Ramón Otero Pedrayo, e que morrera inédita, asegún todal-as probabilidades. Pois Paul Fechter foi quen nos noticiou da **existenza** de Hans von Marées. Hans von Marées era o precursor do expresionismo, o precursor do constructivismo, de case todolos elementos da arte nova. Todo viña razoado á poder de metafísica, ou do qu'ngora semella metafísica, se cadra, á poder de fenomenología e ilustrado c'unha ou duas reproduciós de cadros de Von Marées, que semeillaban de Puvis de Chavannes.

E meu dito meu feito; ségueme semellando un Puvis de Chavannes pior qu'o outro —qu'o Puvis de Chavannes auténtico— que é canto hai que decir. Puvis de Chavannes, un pastiche degenerado do prerrafaelismo inglés. Hans von Marées, un Puvis de Chavannes pintado mal.

Eu viña disposto á atopar eiquí todolos gérmos, todal-as esencias, todal-as sinificaciós. Eiquí hai ben onde ver: *Home cavan-do, Home, muller e cabalo, Muller na escala-reira, San Xurxo, Coraceiro, Tres xóvenes ond'un laranxeiro, As edades da vida, Phi-lípo e o camareiro, retrato de H. Heger, As*

M I T T E L E U R O P A

tres deusas, *Grupo de nenos*, etc. É un classicismo tristeiro, cheo da nefasta influenza de Poussin, con ideia da forma e un abocetamento feito atergo, estrana luz e raras coores nos corpos, sen justificación posible, composición probe, de primeira mau, sen dificuldades. Fixeime, com'eixempro no tríptico do *Juizo de Paris*, unha cousa sosa, unha falla absoluta de pantesía. Ali, o corpo de Paris é parte castaño, parte verde; as deusas son, unha verdosa, outra azuada, outra bermella. Ou tivo n'elo intención simbólica, ou é unha parvada. En geral, ten a coorpora e tristeira do século XIX. Isto non ten chiste ningún.

À beira de von Marées, Boecklin, tan lambidino, coa sua timideza de coor e o mesmo classicismo, consola unha migia. Ten cousas decididamente feias, com'un retrato de Señora de corpo inteiro, e cousas curiosas, com'un ermitaño tocando o violín, escoitado polos anjos.

Enriba, hai realistas coma Leibl, Sperl, Eibl, Müller, Eysen, Spring, ata que por fin estoupa con Segantini o impresionismo a toda coor, que limpa á un de tanta tristura.

V I C E N T E R I S C O

Olas de Courbet, un serán do Mes de Santos de Millet, cousas de Constable, van erguen-do o ton do Museu. Eiquí, un *Don Quijote* de Daumier, que semella un salgueiro deco-tado á cabalo d'un cabazo baixando pol o leito d'unha regueira n'unha paisaxe de lúa.

Esquema de *Don Quijote*, de Daumier
(National Galerie).

Cousa linda os cadríños de Waldmüller, esceas populares, romántica e rematadíña-mente pintados e cheos de detalles, coma no Bosco. Realismo romántico e case prerrafae-

M I T T E L E U R O P A

lista, encantador. Ten unha *Salda da escola* preciosa.

Despois, Spitzweg e Krüger, que ás veces semella unha réplica de Von Melzen.

Máis intresante é a *Neue Abteilung*. Eiquí encomenza un já por Matisse, Gauguin e Cezanne. Do primeiro, duas peisages desquiciadas; do segundo unha moi fermosa á gran coor; do terceiro, duas peisages porcas e duas naturezas mortas nas que s'indica a vontade de pintar mal. De todos os geitos, istes cadros divirten. En troques hai pra indinar á un, un vaciado do *Pousser* e outra cursilada estúpida de Rodin, o megalómano idiota, duas obras tan valeiras com'as más finchadas e estrondosas peroratas de Víctor Hugo. Rodin é unha caricatura desfeita do probe Miguel Ángel. É un moimento á semicultura do século pasado.

Os impresionistas franceses: Renoir, gran pintor, gran artista. Lembro tres cousas d'il ali: *Im Sommer* (1870), de feito clásico; unha rapaza con fondo de follas verdes, cousa boa; *Der Nachmittag der Kinder in Vargemont* (1884), duas rapazas e unha nena n'un sofá, impresionismo; craridade, luz chea; un

V I C E N T E R I S C O

castiñeiro frolido, impresionista. Voltamos un istante á gran pintura. Renoir pódese pôr acarón dos grandes mestres antigos. Enche igual qu'aquiles, impresioa e domina coma illes.

Claude Monet sole ser posto coma tipo dos impresionistas franceses. As cousas qu'ciquí hai, non chegan, nem con moito ás de Renoir. N'un *sommer*, vése coma se vai librar da coor porca do século XIX. Máis brillante en *Argenteuil*. Despois, Sisley, Pissarro, Degas. Me non chista o que hai de Manet.

O impresionismo chega ao cume con Lovis Corinth. Veleiquí un pintor valente e interesante. Pinta con todolos pinceis á un tempo, mete total-as coores d'un pulo, unhas enriba das outras, desfai a paleta no lenzo, arma ali unha plasta que non se sabe o que é: de perto, unha cataplasma; de longe un cadro. Unha masa informe empastada de gris e rosa, é de longe un neníño no seu berce. Unha chea de tubos de coor esmagados, dend'o outro esquinial da sala, é un retrato de George Brandès. Ten retratos, paisages, encoiros, escenas, froles, cousas meio clásicas, algunas cousas feas, as más, boas.

M I T T E L E U R O P A

Cousas de Zorn, Max Slevogt, Lesser Urg, Von König. Max Liebermann representa a escola clásica alemáa da fin de século. Logo os postimpresionistas: Max Neumann, Eugen Spirg, Grossmann, Julius Pascin, do que hai un encoiro que é das cousas más feas que teño visto. Un cadro puntillista precioso de Paul Signac. Moitos pintores máis.

E chegase á unha sala na qu'aparecen as verdadeiras feras: un cabalo branco deitado e duas mulleres á gran coor, de Wolf Rothricht; o *Zircus* de Magnus Zeller, un clown n'un burro c'un cán de pé dediante, todo lívido sobre fondo bermello; unha artista de circo de P. Kleinschmidt. Todo elo sen lediza, tristeiro, cheo de xenreira.

Eu tiña prevención contra de Max Pechstein, coñecido pol-o libro de Paul Fechter, qu'o louba moito. Vira en photo unha muller c'un gato no colo qu'alporiza os nervos, e tíveno por un *feísta*. E non é tanto: o *Merca-do de cabalos*, 1909, en castaño, marello, verde e azul; un cacho de porcelán azul con *Gladiolos* que semellan un incendio; unha *Paisage de río*, 1923, con massas de xuncos en verde, barcos e nubes d'azul intenso, fó-

ronme pracendo un pouco. Il encomenza a riola sen cabo dos expresionistas; Otto Müller con peisages gustantes; Schmidt-Rottluff, c'un encoiro de muller coor d'excremento humán; Paula Modersohn, que ten unha rapaza c'un floreiro un pouco prerra-faelista; Christian Rohlfs, c'un Jesús en Getsemani; Carl Hofer, c'un lindo retrato de Mme. Bailhache. Logo, as cousas neoimpressionistas d'Oscar Kokoschka, de corrido arbitrario, mais de cote solprendentes e animados, outro dos coñecidos meus, coma E. Heckel, que ten unha *Primaveira* na qu'o ceo abrese todo en luz coma s'estoupara c' unha *Madonna ríba do mar* compretamente medieval. Heckel ten sala especial, e tamén a ten Ernst Ludwig Kirchner, d'un cubismo desfeito e d'unha tolice de coor que non ven á conto pra nada; o seu *Die Meister der Brücke* é o cadre máis feo que elqui hai.

Outro con sala propia é Emil Nolde. É bonita unha natureza morta c'un sol marelo, unha cabra de porcelán verde e branca e froles bermellas. Tamén m'intresou a *Lua sobre Marschland*: unha peisage de ceo nubrado negro, violado e verde, c'unha meia

M I T T E L E U R O P A

lua verde sobr'a terra verde escura e casas negras alumeadas de roxo. Outro con dalias e girasoles, as *Masken*, as *Nubes d'ontono en Friesland* e un muiño de vento, son cadros fermosos d'un pintor artista. Mais no testeiro da sala hai un gran políptico con esceas da vida de Cristo que é un horrido,

Esquema de «Affchen» de Franz Marc
(National Galerie)

espantoso cartel de cego con corpos mareados sombrexados de verde tan mal feitos de propósito, c'un Cristo crucificado marelo canario no meio, que m'encheu d'escándalo e de remordemento. Aquela era unha blasfemia pintada —además de ser un mamarra-

V I C E N T E R I S C O

cho sen perdón — e cás que fixen propósito de me confesar de telo visto. E máis unha das pezas do políptico é moi boa: a que representa a Resurreizón. A figura meio indecisa, tratada ao modo do Greco do Cristo resurreito aparez ante unha luz coor de lume transparente e cegadora, que é un acerto indubidábel, un achádego que non vín realizado ata d'agora por ningún pintor.

E vín os soados cabalos azúes e os tres corzos de Franz Marc; e a *Komposition I* de Kandinsky; e un *Zuavo* de Van Gogh; e cinco cousas de Picasso: a *Familia d'Arlequín*, cubista, *Gente de circo*, non cubista, unha máscara e unha cabeza de muller horribles e un fermoso retrato de señora en azul; e unha natureza morta de Juan Gris, e outra de George Bracque, e outra cousa de Metzinger, e unha preciosa cabeza en latón de Rudolf Belling, e moitas más cousas nas qu'está dando as boqueadas a pintura.

Rematarei c'un cadro que por todolos conceitos coldo simbólico: o *Blumenfresser*, o devorador de froles de Klee. É un cadriño pequeno onde sobre fondo negro com'unha pizarra da escola, está estilizada con rayitas moi finas brancas e bermellas, unha sor-

M I T T E L E U R O P A

te de besta que se non sabe ben s'è zorro ou porco, antr'un macizo de froles. Semella un bordado en tea. Ollando adispacio pra il, lembreime do consello de non botar margaritas ós porcos, e ocurriuseme pensar qu'o *Blumenfresser* é o noso tempo, a nosa sociedade, o filisteu pra quen tanto teñen as froles com'as berzas, que tanta estima lle dá no políptico de Nolde com'a Cea de Leonardo, e que pol-o tanto é ben merecente de que lle metan esa pegotá do cubismo, inventada pra il.

KAISER-FRIEDRICH MUSEUM

Pra os galegos, hai no Kaiser-Friedrich-Museum un cadro que todos queren, que todos deben, que todos precuran ver: a *Adoración dos Reis* de Van der Goes, que estivo na eireja da Compañía de Monforte de Lemos. Todos lembramos ben a farta propaganda que se lle fixo á iste cadro en toda a imprensa hespañola cando foi que se soupo qu'iba marchar pr'Alemaña. Ningún tiña reparado n'il, e de súpito fixose popular. Todolos filisteus á unha, emprincipiando polos jornalistas de Madrid e de Galiza, de-

ron en ceibar layos pol-a sua perda; os más d'iles, lev'o demo se lles importaba nemigalla, mais sintian a obriga de s'ajuntaren ao coro das pranxideiras, pol-o andacio, por botar por ela e por unha chea de cousas más qu'arestora non son do caso. Se cadra, os verdadeiros, os engebres amantes da arte foron os únecos que sofriron en silenzo.

Endejamais víñ eu ise cadro. Hai muitos anos, pol-o tempo aquil do pleito que se moveu arredor d'il, cand'as hostes de Paiva Couceiro s'orgaizaban en Galiza pra restauraren a monarquía portuguesa, fumos un serán pra Monforte, en compañía do escritor Alfredo de Mesquita, d'aquela Cónsul de Portugal en Ourense, e non acadamos vel-o cadro. Despóis, non se me presentou outra proporción, e marchóu sen eu velo. Agora, tampouco o puiden ver. As salas por ond'anda o soado Van der Goes, achábanse en reparación, e a entrada *verboten*,

Non hai posibilidade de pôr eiuf unha guía, así seña ao meu xeito, das inacabábeles coleciós do Kaiser-Friedrich-Museum. Habería que salientar duas cousas: os primitivos e os barrocos. D'uns e outros hai fartura. Non quero falar dos primitivos, e

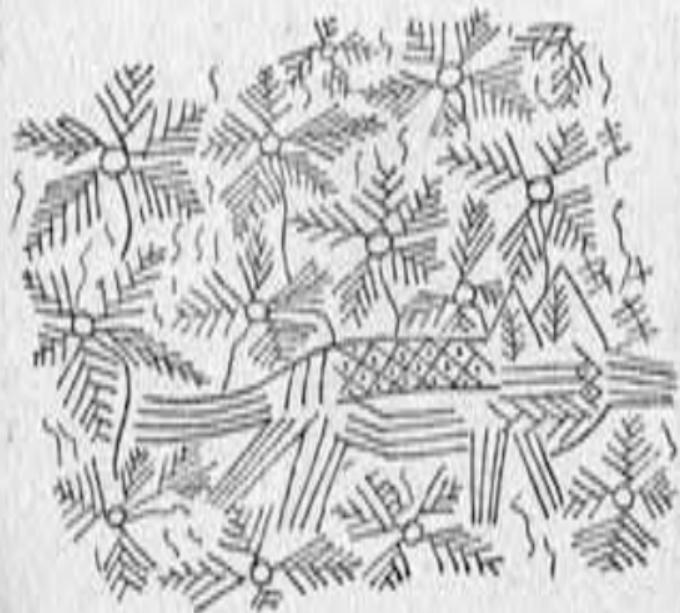
M I T T E L E U R O P A

non é por cair na reprobanza dos eruditos historiadores da arte, doutos en cronología, paleografía e diplomática; non é por non saber os documentos en que tal pintor aparez en tal era, coma testemuña no contrato d'arrendamento d'un eido qu'o mosteiro de tal arrenda a Fulano de Cual, etc., etc. É pol-o ouiro. En Galiza, o millor comentarista dos primitivos é Castelao, o qu'il non fora capás de tirar en limpo de calquera d'iles, nono había conseguir eu. Castelao é cecais o úñeco pintor de hoxe que pode ser un primitivo cando queira, e qu'o ten sido algunas veces. Digo primitivo, e non *pasticheur*. Ten o geito d'ollar d'iles, e afada a y-alma d'iles.

Dos barrocos é outro cantar. Por exemplo, ao Castelao non lle apraz Rubens. E Rubens é algo formidábelemente grande. Do Kaiser-Friedrich-Museum apunsei os cadros seguintes: *Virxe co neno*, *Andrómeda*, *Santa Cecilia*, *San Sebastián*, *Cristo neno e San Johdn*, *Sáturos*, *Neptuno e Anfitrite*, *A Madanela*, *Resurreición de Lazar*, *Coronación da Virxe*, *Diana e Sáturos*, *Conversión de San Paulos*.

Ben, Póis Rubens é toda a pompa e toda a ledicia do barroco. Non ten, se cadra, dra-

matismo, tragedia, conflito, misterio. Non pode ter d'iso, porqu'ê un pintor trunfal. A sua arte, dona de todos os recursos, pod'acometer realizacions imensas d'un geito seguro

O Blumenfresser

e satisfeito, cand'o sol do Renacemento chegou ao meio do ceo. Compracido, o seu espirto mergüllase en nubes douradas e ceos lumiosos, en arquitecturas ricas e cesáreas e

M I T T E L E U R O P A

frondas de quentes verduras outonizas, en sedas e veludos, damascos e brocados, en sonrosadas carnes tépedas e moles e en abondosas cabeleiras lucentes. É unha pintura solar, de meio día no signo do león, á deitar ouro ás mancheas riba do mundo en festa, con soberán prodigalidade, fastuoso sol roubado á Venecia. Do Tiziano, veñen os esprendores loiros e rosados das súas mulleres; de Miguel Ángele o titanismo atlético dos seus homes. A obra de Rubens é unha imensa alegoría da y alma do barroco chegada á sua máisima espansión.

Despois, a maestría, na *Coroación da Virxe* (n.º 762) hai abaixo tres anjillos, nenos, coma todolos de Rubens, alumeados c'unha estrana e fermosísema combinación de luz antre nubes, con lampos de luz craros sobreun craro rosa gris, d'efecto verdadeiramente mágico. Na *Diana e Satyros* (número 762-C), hai un cadelo pintado vénzose através da y-auga que cai n'unha fonte, que é algo que solprende de xeito inesquecible. Na *Conversión de San Paulos* está conseguida unha gigantomaquia d'outro mundo espréndidamente super-humán. Na *Andromeda* ajuntou todalas suavidades da pel fe-

menina; consiguéu co-a coor unha beleza tactil.

Rubens encerra moltos máis segredos do que poidera parecer. Compre segui-lo estudiando.

A carón de Rubens, Rembrandt sinala o outro polo do barroco: a cara interior. Velequí unha boa síntese: *O Home do helmo deourado*. A faciana, chea d'alma, do home, mergullada na sombra, non modelada, senón feita con luces más e menos escuras, semella que nela, Rembrandt non pintou a y-alma por meio da forma corporal, senón a y-alma direitamente, e que da expresión resultou a forma corporal, sabia e alteirosa tristeira arcana, vestida d'unha aparencia de carne austera e distinta. Cantas cousas sabe, e con que nobre obediencia ao sino leva iste home iste helmo, porque ten que ser asina, conservando baixo do seu peso o albitrio de matinar caladamente pra contra si, sen desco-bril-o seu pensamento! O helmo, o espren-dor frio e nobre do metal é pra comentado polos técnicos. O fondo, a sombra misterio-sa do *pardo de taller*, é pra comentado por Spengler.

E á outra cousa,

M I T T E L E U R O P A

ZEUGNISS

Toda a historia da artilleiría e armas de fogo, dend'o século XIV deica ó dia de hoxe: bombardas do tempo de Maximiliano e pezas immensismas da Grande Guerra; as cullebrinas e os falconetes, os morteiros e os cañóns de decorado barroco; as culebrinas de mán, os mosquetes, os arcabuces, os fuzis, as escopetas, as armas de tiro rápido, as ametralladoras. Lanzas, alabardas, partesanás, bisarmas, machetes, bayonetas. Machados e mazas d'armas; arcos e ballestas; moças ferradas e jabalinas; espadas: d'unha banda, a espada dereita, europeu-cristiña, qu'encomenza na d'antenas, e logo colle a cruz: hainas eiquí dend'os séculos VIII e IX, e veñen logo os mandobles, as espadas longas, as espadas de cazoleta, mais ou menos decorada, tipo alemán, tipo milanés, tipo toledán, as de gavilás retortos, as de garda mán, as de lucimento, os espadís de cerimonia... Da outra banda, a espada torta sudoriental, meridional-islámica, que comenza na falcata; hai elqui numerosos tipos orientais e sables modernos.

As cotas de malla e as armaduras, dend'o

V I C E N T E R I S C O

século XIV: arneses da Casa dos Hohenzollern, dos Margraves de Brandeburgo, moi fermosos; a do sodo Kurfürst Federico Guillerme von Hohenzollern, primeiro fundador da grandeza da Prusia, o príncipe que máis lembranza deixou en Berlin.

Despoixas, hai unha chea de vitrinas con milleiras d'uniformes d'opereta, algúns co mestos da traza. E ainda hai outra cousa más preciosa: moitas vitrinas cheas de moncreques pequeninos uniformados e armados, de todolos tempos, nos que s'espalla toda a pantesía militar da raza. Son lindísimos, e da gana de roubalos. Hai tamén modelinhos de cañós pequerrechos, hai o demo.

O más fermoso son as armas orientais, das que hai pezas de verdadeira riqueza: ouro, prata, marfim, nácre, esmalte, pedras preciosas, laca, cristal, damasquinado, madeira, etc., ornán estas espadas, cimitarras e puñais que son verdadeiras obras d'arte, que deberá dar gusto ferir e ser ferido coelas. Armas que deberan estar reservadas pra o regicidio, pra o crime d'amores, pra o combate á morte dos príncepes e cabaleiros capaces de grandes odios, pr'as grandes cruidades d'un Aureng Zeb ou d'un Nadir

M I T T E L E U R O P A

Schah. As más ricas son as da India e as da illa de Java. Os *Kris* javaneses, cos seus estoxos de metal, de filigrana incrustada de pedras, de marfín e madeira tallada, de madeiras raras puidas; cos seus pequenos puños de madeira, de marfín, de nácre, de cristal, de turquesa, de jade, d'ónix, d'ópalos, d'ouro, representando deuses e animais, son d'unha beleza extraordinaria, imposible de describir; hai que velos.

Os sables japoneses son menos ricos, mais cecais señan más elegantes. Denotan outro espirto moi divergente do da India, moi singelo e limpo, moi rematado e fino, moi fixo, marcado e de postrimeirías. Vése, nisto com'en todo, qu'o espirto que criou a arte japonesa vai já moi longe, e cecais morreu pra sempre. A arte japonesa (cecais chino-japonesa), co-a egipcia, son as más desemblantes ás demás.

Antr'as armas artisticas, compre contar tamén as escopetas, ballestas e armas de caza e as pistolas de desafio europeas do século XVIII. Dende logo, menos ricas qu'as orientais, ainda qu'as mesmas japonesas; pero fermosísimas, co-as suas finas e curio-

V I C E N T E R I S C O

sas incrustacíos de marfín en madeiras de prezo. A coleizón é moi abondosa e boa,

MUSEUM FÜR VOLKERKUNDE

O Museum für Völkerkunde éme muito máis coñecido. Percorrín moitos días as suas salas, chegando á mañá n-un autobús á esquina de Stressemannstr. e Prinz Albrechtstr. e ficando no Museu deixa as tres do serán. Como Des Esseintes estivo en Londres, sen sair de París, quixen eu ali moitas veces estar na Asia sen sair d'Europa --anque cecais, pr'estar na Asia m'abondase traspasar-a Friedrichstrasse car'ao Leste. Pra irme á Asia ibame pra o esquinal oposto á entrada (*Erdgeschoss, Raum XV*). Hai ali un espazo ochavado, penumbroso e silandiero, onde n-unha calma imensa pouxa unha figura xaponesa colosal, en madeira dourada d'Amida Butsu (Amitâbha Buddha), o d'esprendor sen medida, en aititude de concentrada meditación. Hai ali unha cadeira baixa. Non hai máis que sentarse n-ela e agardar, sen rebulir, sen toser, contendo o alento asegún as regras, sen pestanexar: *Om mani padme hum*, deixando qu'o es-

M I T T E L E U R O P A

prendor do ouro entre ben n-un, e já está. N-uns minutos, qu'un pode alongar segün lle peta, vive un unha esperencia do máis fondo intrés, que ll'aconsello á todolos que queiran estudar estas cousas.

Non sei eu ben, por exemplo, s'istes alé-más qu'estudaron o buddhismo e outras relixios orientais, as viviron, xiquera fose uns minutos na vida. Non sei s'os esproradores de Turfan, Kyzil, etc. que tan fermosas cousas trouxeron pra iste Museu, estudaron aquela por dentro ou somentes por afora. Que se somentes foi por afora, asegún o corrente modo oucidental (doutriña do ollo), d'aquela non sei que van sacar en limpo das escrituras maniqueas, dos manuscritos en dazasete lingoas e en vintecatro alfabetos que trouxeron, já qu'ises escritos son plasmación d'estados d'alma que nonos poderán endejamáis describir, nen aproximativamente, se non fixeron pol-o menos o intento de s'achegaren á iles canto poideron. Teño medo que toda a nosa etnología (*Völkerkunde*) non seña máis que comparanzas e relacións estabrecidas antr'os aspeutos exteriores das cousas cand'o que nos intresa é a y-alma dos pobos e as suas íntimas consanguinida-

V I C E N T E R I S C O

des; o que nos intresa tanto com'a obra feita, tanto com'istes templos e frescos de Kyzil e de Chotscho, cos seus santos buddhistas, seus deuses, suas apsaras, seus cervos cheos de vida, de movimento e de pulo na fuxida, seus paxaros mágicos, seus fondos de froles e de follas, tanto com'estas mistecas iluminuras maniqueas, tanto com'istes vaciados dos baixorelevos d'Angkor Wat ond'os Diti e os Aditi, os Asuras e os Devas turran d'un lado e d'outro pol-o corpo da serpente Ananta, pra bateren co monte Meru o mar de leite do que xurde a Amrita, o licor da imortalidade — é o proceso espiritual criador d'estas concecções e d'estas obras.

América está no primeiro andar; cousas dos Eskimos d'Alaska, ainda comprensíbe-
les; mais logo, de qu'entramos na América propriamente dita, já non comprendo nada. Deuses mexicanos, anque se nellen egípcios, relevos e esculturas; cousas da América Central; vasos de barro de figura humán da cultura china e do Perú; tecidos incaicos; cerâmica estilo Tiahuanaco; mosaicos de pruma; decorados geométricos d'esguello; todo é de tal geito do outro mundo, que me

M I T T E L E U R O P A

convence pra sempre da eisistenza da Atlântida.

Non creio nas Atlântidas africanas de Pierre Benoit, e de Froebenius. N'esta, si creio. América si qu'está longe, vivindo ainda os seus restos tan preto de nós. Quetzalcoatl e Witzliputzli son deuses atlantes. Mayas e Incas eran razas atlantes, da autêntica Atlântida platónico-teosófica, co-a sua Cibdade das Portas d'Ouro e co-a sua catástrofe, e con todo. Renuncio á enxergar istes símbolos, á soletrar esta língoa de formas estranhas, solagadas nos séculos.

No segundo andar voltamos ao noso mundo, na África de Froebenius. Enantes da India, África tivome enmeigado moito tempo, cand'ainda a arte negra non era moda, cand'os africanos eran singelamente: os salvages. Soños de mocedad, no meu tempo d'introversión rigurosa, qu'agora tan raramente podo traguer á min. África foi unha das etapes da miña pelerinage espiritual, é unha das terras das que teño lembranza sen ter estado n'ela o meu corpo.

África medra na consideración cada vez qu'un precura un novo achegamento á ela. Vese medrar en fondura, en riqueza, en

compricación, ainda en refinamento. Cada dia teñen máis significado as esculturas de Kamerun, com'iste home encoiro c'un pau, da mesma terra, que semella parente do egipcio *Cheik-el-Beled*, e iste fetiche estilita, sentado no cabo d'unha coluna torta pol-a que ruben e baixan os lagartos e as sabandixas, istes bronzes de Benin; estas estautas congolesas, com'a do príncipe Baluba, que semella un cabaleiro medieval, co seu helmo, espada —a espada dereita, europeo-cristiña— e adarga, a sua barbiña de tres rabos e o seu sabelo egipcio; as máscaras d'Angola e os tambores pr'acompañaren as danzas cheas de misterio e d'engado, qu'arrolan o espirito, pois os negros cecais son os que máis saben da magia, do feitizo da danza, e tamén d'outros feitizos e segredos, de tal gelto qu'eiquí, inda que nono sexa, todo semella arsenal mágico, trebellos de bruxería, e parés qu'en cada oujeto dos qu'eiquí hai, hai pechada unha forza estranha, que se pode comunicar s'un lles toca, e que fai pasar con respeito por onda lles. E n-efeito, hai n-lles plasmada, encantada, unha y-alma moi antiga, unh'alma antiga vivente, e non morta com'as d'outros mu-

M I T T E L E U R O P A

scus. Eiquí todo vibra e vive e fala n'unha lingua muda, mais que se sinte directamente nos nervos.

Despós, na Oceanía, ja lle volvemos pi-llar o caris à Atlántida. Polinesia ainda é do noso mundo, do mesmo senso en qu'o poden ser a India ou a China; mais conforme un vai car'ao leste ou cara ao sul, o noso mun-do vaise perdendo, Hawai e a illa de Páscoa já son da Atlántida, ou cecais de máis lon-ge. Veleiquí a vestimenta real de Hawai co seu longo manto tecido de prumas. Está posto n'unha estauta maniquí, que leva un gorro con crista com'un casco romano. Esta mesma réplica do casco romano pon esta ti-gura n'ua afastamento prodixoso e incalcu-lábele.

E por fin, veleiquí están os australians, os probes australians, homes primitivos que queiran que non, cos seus *boomeranas* e to-do o seu material, que sirve pra total-as es-pricadeiras dos etnólogos, cando queren fa-lar de cóma vivian os primeiros homes. Ve-leiquí os Aranta, os Dieri e demás fósiles da sociología, cimentos indispensábeles da cencia de Wundt, de Durkheim e de Levy-Bruhl, comprobantes indiferentes de total-as

V I C E N T E R I S C O

hipóteses prehistóricas, económicas ou jurídicas. Eiquí compre comoverse un pouco, porque nos achamos diante dos vermes do corpo d'outrifinal apodrecido de Johan Jacob Rousseau, que se nunha illa do Tiergarten ten a sua cisaltación, eiquí, n'esta sala ten o seu detrimento.

Hai ainda outro museu etnográfico (Museum für Völkerkunde II) n'outro edifizo da Prinz Albrechtstr., que comunica co primeiro por unha galeria. Cand'entrei n'esta nova parte, había instalada abaixo unha exposición d'arte antiga da Georgia, orgaizada pol-a Sociedade alemaña pra o estudo da Europa Oriental, e más do Comisariado d'Educación popular da Repúbrica Socialista de Georgia. Os bolchevikis amostran moi fonzos está arte da que están secando as fontes. Había ali:

Fotografias e deseflos d'eirejas e mosteiros georgianos, dend'o século IV deica ó XVIII. Importante consignar eiquí que n'unha das eirejas do mosteiro de Nekressi, do século IV, hai doux arcos de ferradura ligeiramente apuntados; e tamén se nota o mesmo arco, esta vez sen apuntamento, na planta d'unha capela d'outra eireja do mesmo mos-

M I T T E L E U R O P A

Diables de Georgia (Exposición do
Museum für Völkerkunde)

teiro, datada dos séculos VI ou VII, e más
n-outra do século VI de Gawasi, que é de
cruz grega.

Reproduciós en papel de pinturas murais, do século X ao XVIII, con figuras de reis e raíñas, santos e anjos, bispos e presbíteros, todos de tipo perfeitamente bizantino. Nunha d'elas, hai dous demíños tan chistosos, que non puiden por menos de copiálos.

Fermosismos panos bordados e ouro e sedas, d'un gusto serio e rico. Predominan as figuras en ouro e prata, e sedas paledas sobre fondo mouro. Son do século XVI deica ó XIX. O fermoso enterro de Cristo da raíña María de Mingrelia, ten o corpo de Noso Señor, chorado polas santas mulleres e gardado por dous anjos, no centro; enriba o Cristo triunfante levado por anjos e flanquexado de pares de rodas aadas, e abaixo novas rodas aadas, as mulleres diante do Sepulcro no que se senta un anjo, e a garda do sepulcro; nas esquinas, as figuras do Tetramorfo, e unha orla de follas e entrelazos.

Soberbios iconos de prata repuxada e soredourada de finísmo e artístico feitío, singularmente a cruz de Kazchi, do século XI, chea de images e d'esceas.

Miniaturas de manuscritos, mais parentas das d'Ocidente, co motivo dos animais

M I T T E L E U R O P A

afrontados, adosados ou entrambilicados que d'alo viñeron.

Búmioras de Georgia

Había un deseño d'un interior de casa rural, co-as trabes talladas con motivos semellantes aos dos nosos móbiles e jugos: a cruz, a rosácea de seis follas, os triángulos encaixados ou opostos, etcétera; e pedras de construcións eclesiásticas con entrelazos, grecas e palmetas imitantes ás do chamado estilo asturian.

Estamos eiqui no cristianismo oriental e na cultura mágica. Ademira e conforta o acharmos as nosas mesmas representacións religiosas en homes d'unha alma tan distante da nosa, d'un outro mundo com'aquil, e atopamol-a confirmanza de qu'a nosa fé voa por riba das fronteiras e das cul-

turas... Ora, é iste o efecto qu'a República Socialista Soviética de Georgia se propunha facer co-esta exposición?

Ainda vin outra de semellante origem n-iste

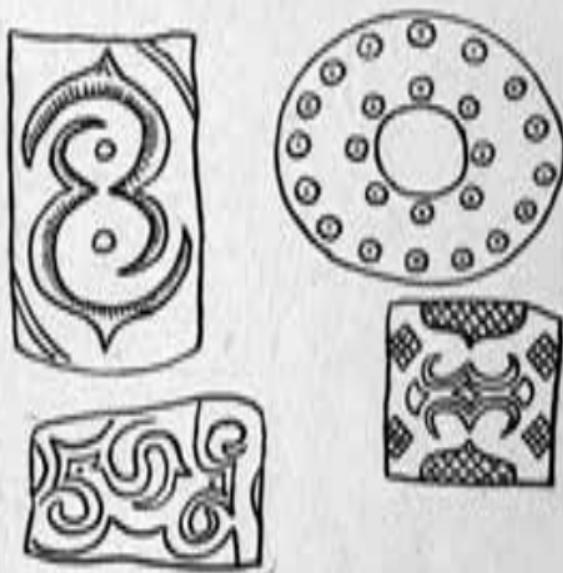

Cachimbas tchetchenis (Exposición d'arte siberiano)

mesmo Museu: a de cousas dos pobos de Siberia e Europa boreal: lapós, ostiakos, samoyedos, yakutes, buriates, tchetchenis, mon-

M I T T E L E U R O P A

gols, soyotos, ainos. A cultura hiperbórea, con traballos en pel, en óso, en madeira, en metal. Preciosismos vestidos e tapices de peles de coores combinados facendo mosa-

Traballos en óso do Amur (Exposición d'arte siberiano)

co; vestidos e pandeiros dos chamans, que toquei con certo respeito. Son vestidos con muitos flecos, con adornos simbólicos de metal no peito. Un d'iles ten no peito tres cisnes de metal estilizados, que confirmam a

V I C E N T E R I S C O

teoria do cisne nórdico das cerâmicas pre-históricas e de Lohengrin.

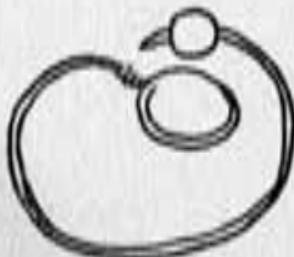
Dos lapós, hai tapices de pel, tiras tecidas

Placa de bronze calado dos Lapóns (Exposición d'arte siberiano)

Brazalete samoyedo d'osso, e brazaletes sines (Exposición d'arte, siberiano)

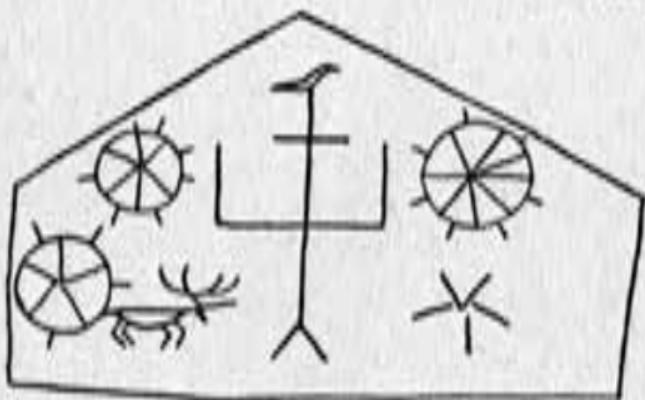

M I T T E L E U R O P A

e bordadas con motivos de picos e losangos e abalorios, cestas, traballos en óso, unhas taboñas en óso que semellan calendarios rúnicos, placas de bronce caladas. Dos samoyedos, traxes e botas de pel moi fermosas, cachimbas de metal e un brazalete d'ouro semellante aos europeos prehistóricos. Dos ostiakos, un deus feito d'un cabaco de madeira no qu'aparecen apenas os ollos e o narís, táboas con estranas gravuras, bonecas. Dos pobos do Amúr, tallas en madeira e óso semellantes ás europeas magdalenienses nalgús detalles, outras veces con ornamentación laberíntica, animais de pau, un ídolo que é un porco recortado en madeira e preciosos vestidos chinescos de pel sen pelo. A arte en metal é millor nós yakutes, dos qu'había unha linda e complicada cadea de ferro e cruces peitorales semellantes ás procesionais góticas, un torque aplastado, sorte de lúnula moi estreita, cabezadas con placas de metal, peites d'óso semellantes aos litúrgicos medievais, e un tapiz e algús vestidos feitos con anacos de trapos de cores n'un motivo de losangos e bordados d'abalorios e placas de metal; e nos buriates, cuios traballos en filigrana con turquesas e

coral e os arreos de caballos con placas metálicas son moi lindos, e por certo algo imitantes nos atalaxes de Melide.

N-un adubío de chamán tungús, volvo atopar unha sorte de lúmulas. Teñen pandeiros com'os dos chamans yakutes, que son enormes e con pel polos dous lados. Coido qu'is-

Gravuras incisas en madeira dos ostiales (Exposición d'arte siberiano)

tes pandeiros son un trebello d'espiritismo moi máis eficaz qu'as mesetas de tres pés. Non colle na cabeza qu'o trono d'istes pandeiros non vaia espertar aos espíritos máis adormentados do outro mundo, e traballo ha costar qu'un non remate por se volver fantasma á poder de tocar e d'ouvir istes pan-

M I T T E L E U R O P A

Estatua china antiga

deiros. Habiſatamén
vestidos, botas e za-
patos dos tungusos,
todos de pel.

Logo os lindos
vestidos mongoles,
de seda e terciope-
lo, estilo chinesco,
as caixas pintadas,
e os omóplatos con
incisiós; os traba-
llos en marfín, ca-
chimbas, animali-
ños, e o tapiz de pel
con catro renos, dos
tchuchis; a preciosa
caixa de marfín ca-
lado, trineu de jo-
guete, bonecas, ro-
sarios buddhistas e
coitelos dos soyo-
tes.

Os ainos amos-
tran unha artejapo-
nizante. Vese ben
eiqui a cultura pri-
mitiva, boreal, da

V I C E N T E R I S C O

que xurdíu unha cultura superior, e com'esta s'arreda d'aquela, anque non de todo. Os traballos en óso, os brazaletes de metal, o puñal d'óso e laca, a espada xaponesa típeca, os vestidos estilo chinesco de tecido grosso, a guitarra, as pipas, os cestos de palla espiral, son de moito intréns.

Despoixas, resulta que todo o demais do Museum für Völkerkunde II, está adicado case escrusivamente á India, China e Japón. De maneira que ali esculturas, pinturas, artes menores, mobiliar, manuscritos con iluminuras, kakemonos, deuses, cerámicas, repitense unha sala apóis da outra, ata faguer imposible a descripción. É a invasión do Oriente.

ALTES MUSEUM

Cada un vai, cando pode, de cote en pre-cura d'aquello que millor acall co-as suas preferenzas e curiosidades. Cada un leva os seus motivos de curiosidade. Coma nos Museus que non eran da miña especialidade, eu non levaba obriga ningunha, non xiqueira d'entrar n'iles, era libre, e podiame guiar da miña liberdade, do meu bon prazer.

M I T T E L E U R O P A

Por iso, do Altes Museum, somentes vou falar eiqui das coleccións egipcias.

Non son egiptólogo, en ningún senso. Hai algúñ senso, relativamente importante, no que son máis indianista qu'egiptólogo. Toda a miña vida heina pasar co-a cisma do pensamento indo, e co-a admiración por aquela cultura. Non embargante, recoñezo qu'a grandeza do Egipto impõe d'un xeito asoballante por riba de todol os pobos do mundo; aquello foi algo meirande que todo; aquello non s'asemella á ningunha outra cousa, e ningunha outra se lle chega á asemellar; o seu rubro de persoalidade, d'unicidade, e coma ningún outro e ningunha outra arte, ningunha outra cultura, logra dar unha impresión parella de recuamento, de suma inacabábele de milleiros d'anros.

Abaixo, estamos no Egipto clásico, no Tempelhof, no Amarnahof, na sala dos sarcofagos e nas qu'arrodéan. Iste é o Egipto máis visto e máis coñecido. No Egipto danse os dous cabos da riola: a escultura colossal e a escultura miuda, a estrema forza e a estrema delicadeza, o efectismo das grandes masas e o minucioso tratamento do detalle. Vou lembrar algunas cousas:

Na sala VIII hai cousas do Egipto prehistórico, qu'agora encomenza á ser revelado e que, dend'os eolitos de Thebas, era já a protoforma perfeita do Egipto clásico, coma proban os animais de pederneira, as puntas de flecha e os coitelos neolíticos qu'eiquí vemos. Endejamás houbo unha continuidade tan crara. Ademirei os amuletos en figura de testa de touro, de frente, cheos d'expresión e de misterio, geométricos e así é todo viventes, estilizados e así é todo naturalistas. Logo hai unhas taboletinhas pequenas de marfim e madeira, que din servian pra marcar a data de certos acontecimentos e pra indicaren o contido d'arcas ou recipientes, mais qu'a min fanme sospitar muitas cousas.

O Amarnahof é moi importante. Contén os achádegos feitos polos alemás nas escavacions de Tell el Amarna, antiga cibdade de Khutaten, fundada pol-o reformador religioso Khuenaten ou Amenophis IV, e feitas baixo a dirección de L. Borchardt, de 1907 a 1914. Os carneiros e leós solares, os babuinos mercurianos e todal-as outras cousas están moi ben; mais eiquí, aos alemás o que lles importa, é o maravilloso busto policromo

M I T T E L E U R O P A

mado da raiña Nefertete, muller d'Amgo~~op~~his IV.

Endejamáis consigueu a tan cacarexada, loubada e ergueita deica as nubes arte grega realizar unha testa humán com'a da raiña Nefertete. Somentes véndoas, pódese enxerguer a suma finura, a delicadísma beleza, a chea vida, a poderosa espiritualidade, a pureza, a verdade, o idealismo de tal figura.

O seu engado conquireu de tal grito aos alemás, qu'en todos lados venden fotografías de todolos grandores, en coor ou en negro da gentil raiña, de sorte que semella qu'o Señorio da Germania non o ten nen Hindenburg, nen Brüning, nen o ex-Kaiser, nem o ex-Kronprinz, nem Hitler, senon qu'a verdadeira señora é Nefertete.

Ja non está en Berlín. Dixeronme qu'o Goberno egípcio recramouna, e houbo que volverlla. Isto se é que realmente estivo na Amarnasaal o original verdadeiro, e non unha reproducción. Eu estiven vendo facer unha exacta, e nestas cousas, seica non hai que fiar moiito dos alemás. De calquera xeito, a impresión de beleza impresionante fica sempre.

E non é que na parte d'abaixo s'esgotaran as maravillas. Equí está, coma dixen, o Egipto máis universalmente coñecido, o Egipto clásico, qu'anda já ata nas novelas e nas encyclopedias, e qu'está na man de calquera o velo, anque non, crar'está, o comprehendelo.

Máis que enriba, no primeiro andar, agárdannos novas sorpresas no Egipto decadente. Estamos no Egipto da nosa Era: séculos II, III e IV despois de Jesucristo. Asombra ver tanto tempo durou a agunia d'aquela cultura. Veleiquí todos os deuses misturados: a esfluxe colle o seu feito clásico de muller-león co claf na testa, com'a reproducira Gustave Doré; Anubis é Mercúrio; Isis é Afrodita; aparez Horus vestido à moda romana, e Harpócrates neno, helenizado de todo, ainda non deixa de facel o signo do esoterismo, d'impôr silenzo co dedo diante dos beizos. Tantas cousas había que callar! A cultura mágica vai recollendo anacos perdidos do saber egipcio, vai enfiando restos mutilados e criando a luz nova á alumear baixo da cúpula.

E más veleiquí unha figura d'arripiante emblematismo, un dos símbolos más fondos

M I T T E L E U R O P A

e más tremendos que se poden presentar diante d'un home que teña sensibilidade. Está sinalado co número 20,840. É un deus co-as testas de todos os deuses sobr'un corpo de león, que bate c'un duplo machado n'un estrangeiro. É do ano 200 de J. C. Unha leenda espricativa di que representa ao Egipto moribundo, que tiña qu'ajuntar todal-as forzas pra se defender do desfiguramento e da morte. Diviño símbolo, santo amuleto, ídolo subrime da y-alma heroica d'un gran pobo criador que se non rinde, que non cede, que se recolle n'un derradeiro esforzo. É algo que chega ao curazón. Aquelo todo pasou: as legiós, os procónsules, as areas do deserto, os alárabes, os turcos, os ingleses, a ignorancia e a sequía passaron por riba das ruiñas esnaquizadas do Imperio dos Faraós e por riba da sua lembranza, e ainda, no cabo de 1700 anos, ostentase eiquí, no selo d'unha civilización imensamente diversa, feroz, nemiga de todal-as demás, esta desesprada protesta do espírito.

Ben: eiquí hai cousas dinas todas do noso respeito: amuletos e dados, images de Bes, o sistro isíaco, papyros egipcios e gregos,

V I C E N T E R I S C O

algúns cristianos, un d'iles co Evangeo asegún San Johan. Mais imos ao máis impresionante artísticamente.

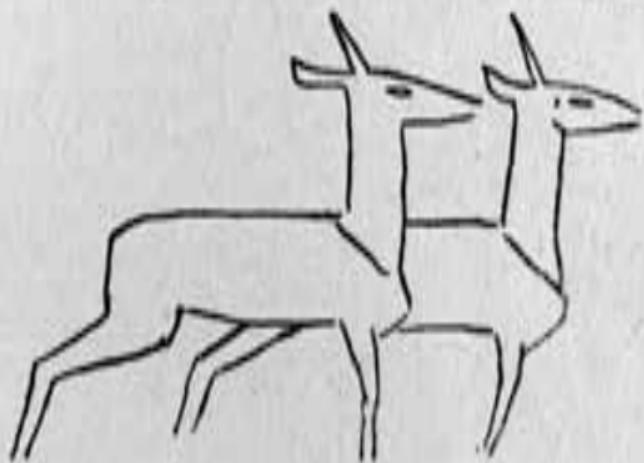
E isto son as testas d'estautas-retratos d'esta época baixa, cos seus ollos pintados, que lles dan unha vida máis vivente qu'a das persoas vivas. Hai unha sinalada co número 12.432: unha muller fermosa, un pouco judía, soave, fina, d'enormes ollos. Semella de carne, e de fixo non cede diante do busto de Nefertete. É unha cousa que fai un efecto tremendo; en realidade, é cousa do outro mundo, e diante d'ela, síntese a fríngue astral.

Logo, os soberbios retratos pintados en táboa c'unha técnica que semella de hoxe. Hai unha vella inteiramente de Cezanne. Hai un home de barba (31.161-3) que é talmente un Greco. Esta arte chea d'esprito, arte d'ultratumba, remata por facer mal á un. Compre marchar.

Rubín, na miña primeira visita, ao segundo andar, e atopéime nun mundo inteiramente diferente. Había unha exposición d'animalistas. Salas e salas e salas cheas de deseños d'animais, de todos os tempos e de todas as escolas e de todos os estilos. Crar'

M I T T E L E U R O P A

está que había cousas dos pintores románticos e dos realistas, moi fermosas, mais o qu'acontez é que raramente estas cousas se lle quedan á un na cabeza n-unha soi-

Gacelas de René Sintenis 'Exposición d'animalistas
do Altes Museum'

la visita. En troques, as cousas dos pintores novos, cecais pol-a sua rareza, lembran-se máis.

Por exemplo, lembro as vacas d'Ewald Mataré, os gatos de Schmidt-Rottluff, a hiena de Rudolph, o tristismo, lamentábele probe cabalo de Pankok, o tigre de Franz

V I C E N T E R I S C O

(Exposición
d'animalistas
do Ateneo Museum)

Tigre de Franz
Marc

Cabra de Seewald

Marc, os porcos de Crodel, os cervos e antílopes de Renée Sinteris, a cabra de Seewald,

E vindo do Egito, cain de cheo na arte nova.

SAMMLUNG FÜR DEUTSCHE
VOLKSKUNDE

Era o meu paradeiro as mañás. Ali foi onde topei as mulleres más fermosas de Berlin. N-efeito, hai moitos, moitos maniquís con testa e mans de cera, exhibindo os traxes populares alemás. E hai ali fermosas cabezas de muller. Hai sobretodo unha rapaza bávara d'un engado conmovedor:endejamais s'houbera dito con máis acerto, aquelo de: «Se pestanexara!» O que fica nunha y-alma case desaparecida de Des Esseintes e do duque de Freneuse, eisáltase co-estas cousas. S'un fora rapaz, era cousa de se namorar do misteiro, estrano canto inocente e puro dos gacios ollos de vidro e da levián trasparencia rosa da carne de cera d'esta muller de Museu, que pode conservar no seu aspeuto cáxeque vivente unha cáxequ'eterna mocedade, allea á quen a contempla.

Tres mulleres hai nos museus de Berlin: a raíña, Nefertete, e o busto egipcio 12.432 do Altes Museum, e esta rapaza bávaresa, a más fermeosa e a más nosa das tres. E hai que ter mau co-as mulleres de Museu;

V I C E N T E R I S C O

quen sabe qu'enmeigamento poden deixar n-un! Porqu'además, a arte é a forma más tremendalemente poderosa da magia.

Isto está instalado n-un caserón vello e tristeiro, con pouca luz; por sol que faga,

Cabalo de Pankok (Exposición d'animalistas do Altes Museum)

eiquí, traballo lle custa entrar. Unha luz crebada fai brillar as ricas tallas dos almaricos e dos arcós barrocos, rexos móbiles populares germánicos de casa forte. A vida fa-

M I T T E L E U R O P A

brega alemáa, ollada n-iste museu, nas habitacíós, todas ben alaxadas e confortábeles das diferentes comarcas qu'ciquí aparecen reproducidas de xeito natural, dá ideia d'unha folgura, d'unha fartura que non estamos acostumados á ver na nosa terra. Craramente óllase qu'escolleron eixemprares de casas ben acomodadas, mais así e todo, nótase ben o dito. E hai ademais certo contraste antr'o luxo das casas e da vestimenta, co primitivismo de moitos instrumentos e trebechos, coma os mallos rígidos, os muiños de man e outros moitos.

A arte popular alemáa é de todos os gemitos rica e variada. Afastadamente da imitanza dos estilos cibdadans, nos que hai tamén creacioñs moi originais, ten inventiva de seu pra moitas pequenas cousas d'usanza e d'ornamento. Así, a carón da talla barroca ou rococó dos mobles e alaxes, hai as tallas geométricas ben populares en madeira, con motivos semellantes aos dos nosos xugos dos bois.

Nótase a inventiva e o genio exagerado dos alemás, de que já falei co gallo das esculturas medievais do Museu de Bonn, na interpretación das formas da natureza en si-

guras estilizadas, coma nos ex-votos de ferro do San Leonardo de Bavaria, antre os que hai vacas de feitío moi raro, unha d'elas cos cornos d'un inmenso desenrolo, figurinha qu'o Dr. Bramm, amostrándoma, calificaba d'expresionista. En realidade, vese qu'elqui o expresionismo é cousa racial. Expresionistas son tamén puramente as caraútas de pau con témeras faces de dianos, da más tola pantesía, e liberdade.

Unha gran riqueza en moblaje pintado, en peinetas de corno e de metal, en fermo-sismos e perfeitos bordados d'un gusto outra-mente decorativo, complicado, pacenciudo, coorista. Dan impresión d'unha gente que se ha resistir canto poida á perdel-o pintoresco, d'unha imaginación barroca, retorta e teimosa. Eu cáxeque chego á coller, no es-prito d'estas cousas, a intuición do que pode vir facer a y-alma rural, protoplasma e protoforma á un tempo de toda cultura, entre-gue á si mesma,

Toda a maneira da arte moderna está tamén nas images pintadas poratrás d'un cris-tal, somentes qu'estas obras populares son honradas, e as da arte moderna figúranse

M I T T E L E U R O P A

que o son, incoscentes —non sempre— da sua propia mintira.

Non hei describir por miudo as^o preciosas maquetas de casas, as ferramentas, os jugos de bois, as rateiras, os xoguetes, os candis, candieiros, amuletos, os chismes pr'alcendel-o lume, os óvos de Páscoa, os modelos de formas de pau e de dulces, os aparellos d'adeviñación, os Nacimentos, os regalos de boda, as linternas d'eireja, as croas de mortos, os paxaros pendurados, as rocas e fusos, e as trescentas mil cachifalladas que ten qu'haber n'un museu d'esta caste, pra que repersente por inteiro a vida toda d'un país. E non é somentes a vida toda d'unha terra á un tempo tan upha e tan varia coma é a terra do Reich, senón que hai material de comparanza d'outros moitos lados, coma por exemplo, figas e amuletos portugueses.

Mais non deixarei pasar as cartas d'amor, recortadas en figura de frol da que cada folla é un curazón que leva uns versos escritos, e pintadas de ledas coores; algunas teñen moito chiste. Tamén hai cartas que cairon do ceo, cheas d'adevertencias pra arrepentimento dos pecadores. Unha d'elas

encomenza aconsellando que non traballen nos domingos.

O moito que teño que dicir d'iste Museu onde tantas horas botéi contemplando, desñando e tirando notas, é propio d'outros traballos. Igualmente, as miñas consideracións en col da esencia do popular, da sua diferenza co erudito, das relaciós antr'istes douis ordes de creación humán; a diferenciación antr'o popular e o canalla, por unha banda, e pol-a outra antr'o popular que fai o pobo e o pseudo-popular que se fai pra o pobo, con ánimo d'educalo, ou seña d'embrutecelo, que ven ser unha cousa semellante á diferenza antr'os jogos qu'inventan os nenos, e os jogos qu'os pedagogos inventan pra os nenos, naturalmente, pra embruteceren aos nenos, a diferenza antr'o popular e o democrático, que ven ser a que vai antr'a verdadeira democracia —que por algo non leva iste nome erudito— criada pol-o pobo, e a que pra jeringalo inventan pra il os ideólogos; a demostración da impopularidade radical de todol os credos populacheiros; o estudo do rol social das élites, da necesidade de qu'estas estean en íntimo contauto co-a tradición popular, o seu fracaso e

M I T T E L E U R O P A

o molto mal que fan cando s'arredan d'ela, coma no caso das invencíos que chaman democráticas; o conceito dos lendeiros indispensábeis de toda acción política, social ou económica que queira trunfar e faguer un verdadeiro beneficio aos pobos, e outras moitismas cousas máis que veñen ás mentes en presencia das creaciós engebrés de calquera terra, tampouco se poden pôr eiquí, coma non quixera un facer d'iste traballo a suma de todos os traballos qu'un pensa facer.

Non embargante, bó é que poñamos eiquí iste indice ideolóxico pra, s'un non ten tempo de concuir tanta cousa na sua vida, e s'iste traballo chega á cair nas maus dalgún que seña capás de facer o qu'un non fixo, que non se perdan de todo esas ocorrências, no que teñan de bó.

ZOOLOGISCHER GARTEN

Atal é o insatisfeito natural do home — condición necesaria do progreso indefinido, asegún moitos distintos señores profesores d'istrución primaria — que de cote apetez o que non ten. Non sabemos ben de certo cales

V I C E N T E R I S C O

son as apetencias íntimas do home natural, que Deus tirou do trolley da terra, o fillo do humus; o que é seguro é qu'o home artificial da grande urbe, o fillo do asfalto, apetez a *Jungle*.

Nisto, eu, home ainda achegado à terra, son com'os perurbaizados. Precuro a *Jungle* así seña n'un barracón de feira.

Tenho sona os parques zoológicos alemás. O millor seica foi o d'Hamburgo, que se desfixo cando foi da guerra, e d'il xurdiron moitos circos e menageries ambulantes. Hoxe dín qu'o millor é o de Leipzig. Eu terei-me que conformar co de Berlin.

Do mesmo xeito qu'o Tiergarten é a floresta germánica convertida en servizo municipal, o Zoo é a *Jungle* civilizada, que cada especie ou grupo d'especies de categoría, ten o seu pazo; os alifantes, un pazo que é unha pagodainda d'arquitecto berlínés, de certo efecto cos seus tellados voadizos e as suas cúpulas, cand'un non arrepara en detalles; os macacos outro edifizo d'un orientalismo indeciso, con cúpulas de cebola; os paxaros zancudos; os bisontes, un pazo canadiense de pau; os dromedarios, unha casa árabe; as avestruces, un templo egípcio, etc.

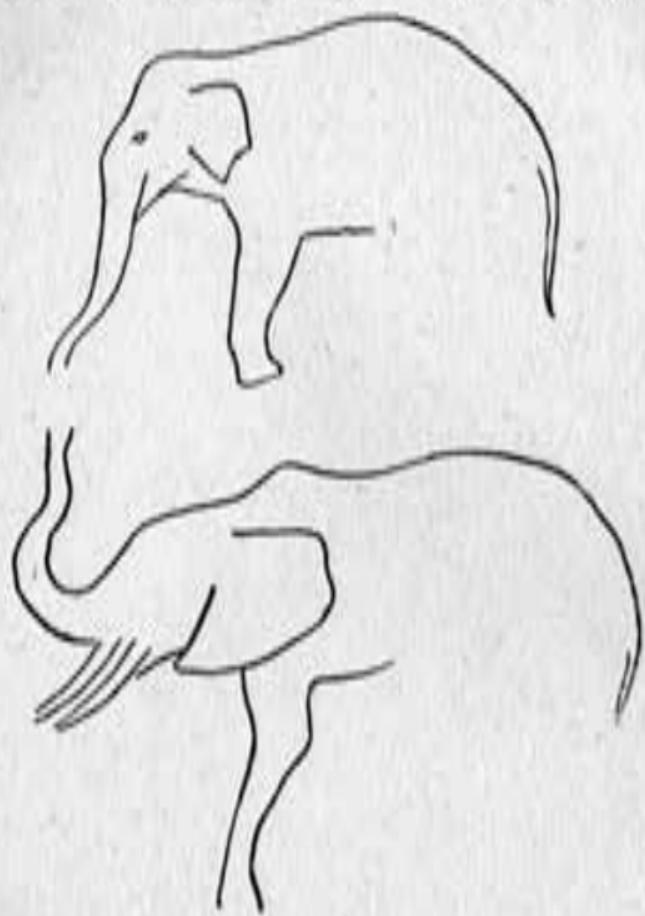
M I T T E L E U R O P A

En fin qu'elqui a *Jungle* está moito máis civilizada que na y-Arca de Noé. A y-Arca de Noé era un achego cand'outro non quedaba no mundo, e as bestas —que de cote obedecen a voz do ceo d'un geito natural, sen liberdade e pol-o tanto sen violencia— viñan á ela executando un mandado. O Zóo é a escravitude, a cadea imposta pol-a força, o qual é, coma se sabe, o cúmio da civilización.

Tan civilizado está isto, que hai unha chea de tendiñas pequenas onde venden cousas pra lle dar aos monos, pra lle dar aos alifantes, aos paxaros e á toda a demás poboación do Zóo. Lambiscadas, craramente, que non son a mantenza natural d'estas bestas, amansadas se endra de seren mantidas com'os cristiaos.

Os alifantes andan n-uns cixidos arrodeados de reixa de ferro e fosos, com'unha forteza. Hai un que seica ten mala ideia, porque prendido nos ferros hai un letreiro que di: «*Vorsicht. Sehr bö se!*» (Olló, moi ruin). E a gente non s'achega. Hai unha femia d'alifante indo, co seu pequeno e lindo alifantinho a carón. Hai dous alifantes africanos orelludos e flacos, un d'iles enano, procedente

V I C E N T E R I S G O

Alefante Indo e elefante africán, do Zóo

do Congo, quén sabe se parente dos pobos
pigmeus da África Central. Porque non hai
dúbida de que hai semellanza d'estilo antr'as

M I T T E L E U R O P A

razas autóctonas, a fauna e a flora das suas terras d'orige, sen prejusgar nada d'esprica-deira centifeconatural. O estilo é unha cousa más fonda qu'iso todo, e asina coma hai estilos nas obras dos homes, tamén a natureza ten estilos diferentes.

Ven logo a caste sen cabo dos rilladores ou roedores. D'unha banda están os d'auga; e da outra os da terra. Antr'os primeiros (*pacas, agutis, etc.*) e antr'os segundos tamén, hai unha chea d'espécies raras da América, estranos tipos, fauna da Atlántida. Lebres, coellos, coellos d'India, marmotas, musarafas; ardillas hainas de moitas especies. Esta sorte de gente pequena qu'a *Filher* chama, con humor, espíritos da selva (*Waldgeister*) son dos seres más lindos e más graciosos nos seus corpiños bulideiros e nos seus movementos súpetos ou repousados, na viveza picara dos seus ollíños redondos e furadores, que ven medral-a herba, e no simpático geito de limpares os bigotes e comeren coas duas mans e de lle daren ao rabo, sen deixaren un istante de mover o fucíño. Son listos coma centellas, e fica un embobado ollando pra iles.

Os ratos teñen unha casinha pra iles, divi-

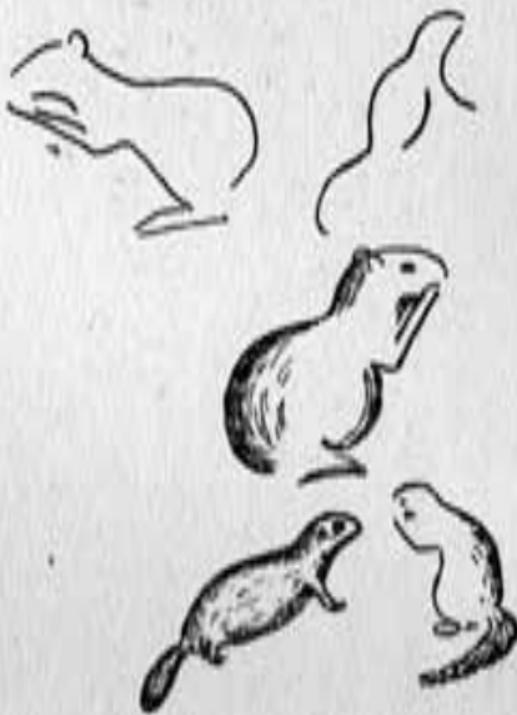
V I C E N T E R I S C O O

dida en caixas de tecido metálico, ond'andan enormes niñadas, brancos, escuros, dourados, prateados, grises, roxos, negros, de todos os grandores e de todas-as formas, unha mürmia.

Dos macacos, atópanse todos-os nosos ilustres parentes, agora já non antepasados, gorila, chimpancé, orangután, etc. Hai un matrimonio moi divertido d'orangutás, que de cote anda danzando e correndo un atras do outro, entrando e saindo por portas aproposito que lle teñen, e faguendo mil estremosas. Non sei se non virán elqui os berlineses estudal-a *Sexualfrage...* A caste dos babuinos ou cinocéfalos é intresante. Non fallan os pouco simpáticos mandriles de tipo feraz e sinistro ollar. Tampouco ten cara d'home de ben o babuino sagrado do Egipto, e non embargante, compre ollar con respeito á istes macacos lanosos, d'ollos achegados e afundidos debaixo das-sobrecelas, aló no comenzo do longo fuciño de can; istes babuinos, que semellan estautas viventes da Amarnaala do Altes Museum, son o Anubis faraónico, o Hermes Psicopompo mágico, cand'aínda era un totem. Pol-o menos, iso dín.

M I T T E L E U R O P A

Despois hai unha chea de monos grandes e pequenos que mete medo. Todo *Bandar-Log*. Teñen unha enorme gayola-casino (*Ge-*

Hiladores do Zôo

sellschaftslig) pra juntärense e daren lecções prácticas de ginasia ao mundo moderno qu'os considera dend'afora.

V I C E N T E R I S C O

Logo os paxaros. Coido que todo papagalo, pol-o mero feito de selo, é de derecho cibdadán do Brasil, e todo paxaro zancudo, súbdito japonés. Grande parte da arte japonesa débese ás aves zancudas, senón resulta o contrario, porque se lle damos tino á Oscar Wilde n-aquelo de qu'a natureza remeda á arte, teríamos que concruir qu'a arte japonesa débese á eisistencia das aves zancudas. Se fora asina, moito teríamos que

Macaco do Zóo.

l'agradecer aos pintores de Kakemonos, por qu'as aves zancudas son do más lindo que hai no mundo. Son en realidade, seres d'alta pantesía. Alta e pródiga. Moitas d'estas aves

andan celbes, no grande lago na veira do qual toca a *Kappelle wunderbar* de Fran Tornegg, frente ás terrazas cheas de mesas d'un enorme café, ond'asegún o Canedo van pasal o tempo todal-as patronas e donas de *Zimmern zu vermieten* de Berlin. Mais enriba hai un restaurant bastante elegante, con orquesta e praza de baile ao ar libre, anque tamén se pode bailar adentro. As

M I T T E L E U R O P A

aves já están afeitas e non fan caso ningún d'iste púbrico. Elas poseen unha beleza, unha elegancia de formas e movementos integralmente natural, son engebres obras d'arte viventes, a carón das quales, istes arredores de té danzante resultan d'unha probeza lamentábele.

Os papagaioas, co seu luxo de coores, pertencen á sezón barroca da natureza, que

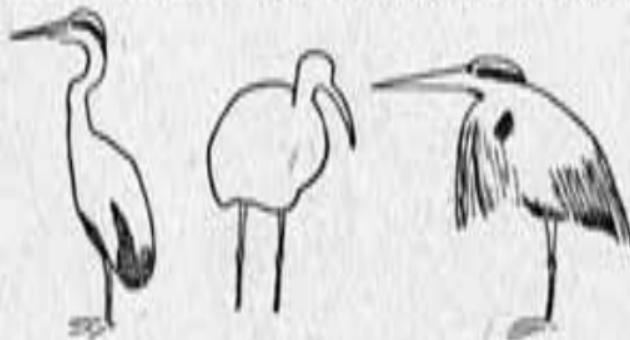

Zancudas do Zéo

sigue prodigando os seus estilos: chinesco nas aves do paraíso, expresionista no paxaro-rinoceronte, clásico nas águias e nas raposas.

Leós, tigres e demás feras son coñecidas de máis. Sirven pra lembrar o libro de Rudyard Kipling. O que m'asombróu foi o granoso gigante d'Alaska. Un oso pardo, coor

escuro, talla, asegún a *Führer*, 2'55 metros, peso 800 libras. Na miña vida viñ oso tan fenomenal; semella unha montaña peluda que se move. Móvese, co fuciño en terra, arredor da jaula, e pón medo; erguese en dous pés, e pasma a sua grandeza disconforme; abr'os brazos e semella que nos vai colleter á todos e nos vai apachucar contr'o

Zancudas de Zóo

peito coma ratos. É ben máis grande, ten por dous, do alifante do Congo; é tan grande com'o alifante da Rhodesia.

Despois as zebras raxadas e pintarrañadas, os cabalos salvaxes, os poney's; os onagros de Persia que cazaban os sasánidas, qu'ás veces enganchaban nos carros, dos que dicían de se tiñan un corno com'os li-

M I T T E L E U R O P A

coruios, dos qu'as uñas teñen virtudes mágicas; os búfalos de Borneo; os búfalos bermeiros da Africa, propios pra lembrar as empresas tan singelamente referidas no libro de Teixeira de Vasconcelos; os carabaos das Filipinas e das illas Malayas; os bois

Tucán do Zéu

zebú da India, brancos, co-a sua joroba e os seus cornos pra riba e pra trás, os bois sagrados dos brahmans; os bisontes de longas barbas com'as cabras e jorobas com'os dromedarios; os dromedarios e camellos; os llamas e as gamuzas; os antilopes e gacelas

V I C E N T E R I S C O

ges de pantesía; hai cabras e ovellas; hai cás.

Paréceme que foi ond'os cervos onde víñ
un gran cabrón enorme, de longos cornos

Cabron do Zóo

expresionistas e barbas canosas. Estaba
durmiendo, non sei se por non amostrar os
ollos. Pasando onda fl, lembreime do *Hircus*

M I T T E L E U R O P A

Nocturnus (meigas foral) do Brocken e de Walpurgis.

Pol-o derradeiro, n-un tanque anda nadando unha parexa d'enormes hipopótamos que se botan na y-auga con tal pulo que mullan á gente qu'os vai ver. Remexen na y-auga, afündense e volven sair, ou non sacan máis qu'os grandes fuciños inflados, ou abren as bocas coma s'abre un baúl, amos-trando dous dentes coma cornos. E máis aló adiante, as focas e as morsas, as morsas que s'imitan todas ao gran Príncipe de Bismarck. E ainda hai máis cousas.

Non hai maneira de perde-lo tempo no Zóo. O mundo animal de cote ll'ofrece á un ensoño e enseño.

AQUARIUM

No Zóo se non esgota o reino animal. Pra iso temos ali d'un lado o *Aquarium*, que son tres andares: *Aquarium*, *Ophidarium* e *Insektarium*.

A instalación é estupenda. No baixo, hai unha galería escura que dá a volta todo arredor, e d'unha banda e d'outra da galería, as cristaleiras alumeadas por adentro que

deixan ver as piscinas e os peixes nadando na y-auga. Estranos e fermosos peixes. Se pantesia despendeu a Natureza por riba da terra, mais ainda debaixo da xerfa do mar. Hai peixes d'ouro e de prata, outros que semellan cobertos de brillantes, de zafiros e de topacios; hainos d'un bermello brilante, ou de varias coores, ou raxados, ou pintados. Teñen formas rarísimas, dend'o fermoso *Pterophyllum scalare*, que semella cousa de bruxería, e o espiñento *Chilomycterus schöpfii*.

Hai polbes, careys, cabalíños de mar, cangrejos hermitaños, e toda caste de bestas mariñas ou d'auga doce, ata chegarmos á formas indecisas, que já non se sabe se son peixes ou son anfibios, peixes con pernas e píntigas sen elas, figurás que dan congoxa, qu'aínda véndoas pintadas, vai un pasando, mais véndoas reás e viventes, desacougan, e decide un de vez contra dos escepticismo do P. Feijoo, porque sospeita un qu'a creación é inesgotábele, qu'a Natureza non ten lindeiros, porque nonos hai pr'a mau qu'a move, pra a qual non hai imposibilidades de ningunha caste, qu'o mundo é un abismo que somentes aquela mau pode encher.

M I T T E L E U R O P A

Rubimos pr'ond'os reptiles, e oímos novas maravillas. Hai ali novos aquariums e terrariums dispostos do mesmo geito qu'os d'embaixo, d'unha banda e d'outra da galeria escura,

As más abondosas son as cobras e serpentes, de todas castes, coores e grandores. Gran pantesía d'arabesco nas peles: en gris, en prata, en ouro, en mafio, en leonado, en marrón, en verde esmeralda, en verde sucio, en coor de ferruxo, escalrata, en coor de viño, en azul. Hai serpes de pel lisa, coma metal pulido; outras de cintilar cambeante, coma s'estiveran cobertas d'abaloneiros; outras aterciopeladas e mate; outras co brilo discreto do raso fino. Eu lembrábase da coñecida adeviñanza:

«Unha señora deitada n'un prado,
vestida de pano labrado;
non era pano, nen era seda,
e o qu'a vê, pasmado se queda».

Están deitadas, com'adormentadas da calor, encollidas, co longo corpo retorto en ángulos e círcos e figuras, ou envoitas nas gallas da ramallosa, ou meio soterradas na

V I C E N T E R I S C O

area, ou solagadas na y-auga. As veces hai moitas juntas, revoltas e entrambilicadas unhas nas outras; hainas qu'andan misturadas cos lagartos.

Vín víboras alemãas, Vín a serpe de *cascabel*. Vín a terríbele *jararaca* brasileira. Vín a serpe coral. Vín a *Amphisbena alba*. Vín as enormes pitós, e a formidábele *anaconda* do Brasil, que por certo, con ser tan tremenda, non me resultou tanto coma m'a pintara nos meus tempos o capitán Mayne Reid.

Por fin, cheguei diante da serpe de Brahma, a cobra capella, qu'ali estaba c'outras compañoeras, parte do corpo ergueito, a cappa estirada, amostrando os anteollos, o sinal que Brahma lle puxo no corpo, terríbele, asañada, enfurecida. Unha señora qu'a estaba ollando, emprincipiou á acenarlle co bolso que levaba na mau. A cobra botábase com'unha centella, c'un movemento súpeto de corage; botábase pra diante, com'unha flecha que se fose chantar na mau da provadora. A dona repiteu tres ou catro veces o chiste co mesmo resultado, e nisto, d'enriba caiu unha presiana que tapou inteiramente a cristaleira, e concruí o divertimen-

M I T T E L E U R O P A

to. Gracias ao qual, vin eu sen perigo de que geito ataca a serpe sagrada. En troques non puiden facel-o esprimento de facela beilar.

Agora, e já que citei enantes ao P. Feijoo, por qué non hei citar agora á D. Jesús Rodríguez López? Iste autor di qu'o de qu'as cobras mamen nas vacas e más nas mulleres, non pode ser certo, porqu'as cobras, pol-a conformación do bico, non poden practical-a succión. Ora, é un feito coñecido qu'as cobras sagradas na India, póñenlle os devotos, com'ofrenda, unha cunca de leite. Pois se non poden mamar, por non poderen practical-a succión, cómo é que poden beber? Porque brazos non teñen pra ergueren a cunca e beberen por decantación coma facemos nós. A non ser que fagan com'as pitas, sen teren peteiro, ou qu'elas teñan un geito especial de beber, tamén o poden ter de mamar. E ben sabido é as evolucións que fan co esófago pra enguliren, de maneira que tamén poidera ser que por medio de contracción do esófago, zugaran o leite dos tetas das vacas e das mulleres, meténdoos moi adentro na gorja, cousa que sen dúbida poden facer.

V I C E N T E R I S C O

Hai moitas castes de lagartos, lagartos espifrientos, com'o *Zonurus giganteus* do Sul d'Africa, e lagartos dos outros. Ningún me fixo o efecto de estrana friage com'o *Varanus comodoensis* das illas malayas, longo de 2'20 metros e todo liso. Semella mismamente un sobrevivente do tempo dos saurios gigantescos, millor ainda qu'os cocodrilos. Os cocodrilos son cousa coñecida já, namentras qu'iste ser desacoungante aínda foi descoberto n'iste século. Eiquí teño que lembrar a tradición galega, recollida por min en máis d'un sitio, e dada coima posíbele por persoas ben asisadas e cultas, d'esistiren ou teren eisistido na nosa terra lagartos d'un grandor considerábel, senón tanto com'o *Varanus comodoensis*. Coistes lagartos inmensos de Galiza relaciónanse dende logo os lagartos heráldicos dos Lou-sadas.

Sapos e rás, hai cousas lindas. A *Hyla arboreas*, d'un verde ledo e brillante; a *Hyla faber*, moi grande e de coor castaño; rás verdes e negras, preciosas; sapos gigantescos, en especial o *Bufo marinus*, que cand' está recollido, semella un d'aquiles bolsos de señora que se levaban hai poucos anos.

M I T T E L E U R O P A

Despoixas, hai o demo de sapos conchos, tortugas enormes, a tortuga Aquiles, etc.

Pra míñ é merecente de capídoo especial o camaleón.

Eu son curioso d'istes seres indecisos, de dúplice natureza, seres fronteirizos, ou de reino aparte, ou que repiten adentro d'unha división formas correspondentes á outra división. Por exemplo, os armadillos repiten formas de reptil adentro dos mamíferos; os muricegos, adentro dos mesmos mamíferos, repiten formas das aves; o camaleón repite as formas dos monos, adentro dos reptiles. Isto, que non ten nada que ver co darwinismo, pode ser un caso da lei das correspondencias, e ademáis pod'abrir novos vieiros á síntese centífica, o qual había ser, ao meu ver, moito más agitado ao feitio que hoxe vai collendo a cencia, a qual, coscentemente ou non, encomenza já á aprical-o método fisiognómico, qu'endejamáis había estar mellor no seu lugar que na interpretación das formas animais.

O camaleón é o simio dos reptiles, nas suas formas e nos seus movementos, no xeito de trepar pol-as ponlas e de s'agarrar á elas co-as catro mans e co rabo,

V I C E N T E R I S C O

Das iguanas e basiliscos non quero falar,
Desacóuganme e danme soños inquedos, co-
m'o tardo.

No meio da galería, hai unhas portas; en-
trando por elas, atópase un n-unha ponte bo-
tada riba do pateo central, coberto d'outo
teito de cristais e cheo de plantas dos trópi-
cos, tanto de Cáncer coma de Capricornio.
Non ben un entra, já encomenza á sudar
á fio; a calor lenta e pesada, com'a que din
que vai na illa de Java, tolle o auento; é un-
ha calor qu'abafa. Estamos n-unha zona tó-
rrida artificial. N-efeito, abaixo hai unha
preguiceira corrente d'auga tépeda en cuia
veira dé terra mollada, debaixo da follateira
tropical, embórcanse unha chea de cocodri-
los cheirentos qu'un pod'ollar ao seu geito
dend'a ponte de pau, namentres botan a sua
longa siesta de nugallans desterrados.

Imos logo ao Insectarium. Ao despedir-
monos d'iste andar, ollamos un fermoso
e pantásteco peixe japonés, todo envolto en
gasas, con manto e cola de cendal trasparen-
te, com'unha noiva que vai casar, que avan-
ta na y-auga abanando os seus veos ao geito
da Salomé qu'ensoñou á fin de século, ou da
volvoreta alumeadada de rellcidores cooreados

M I T T E L E U R O P A

que pechaba as funcións do primitivo cinematógrafo Lumière. Non coñezo o nome centífecho d'iste peixe; somentes lle sei o nome alemán: *Schleierschwanz*.

Ainda vin ali preto peixes da China, d'expresión mongólica e barbas chinescas, que confirman o dito en col das faunas, dos homes e das artes, ao tratarmos do Zoo.

Do Insectarium, irei nomeando:

A larva anguiliforme do *Vielfuss* (*Spirostreptus spec.*), negra e serpentaria, da África oriental.

Vermes verdes, cooreados de mil maneiros.

O estupendo *Phyllium siccifolium*, de Ceylán, grande inseito de cinco pulgadas de longo, inteiramente igual qu'unha folla de carballo verde, coma que, posto com'está na punta d'un carballo con follas, traballo custa distinguilo. Ata as patas son follosas. Todo il é d'un feitio cumpriadamente vegetal. Novamente unha repetición de formas vegetais superiores adentro do reino animal, sen qu'isto responda ao darwinismo, nen molto menos, senón ao mimetismo; ora qu'o mimetismo, pol o qu'a natureza remédase á si mesma cando lle convén, é un d'ises fenó-

verdes. E nono serán? Sabemos ben as influencias que fan nascer estas formas estranhas? Non colerán corpo nelas verdadeiros diaños com'os que nascen d'un ovo de galo negro na nosa Terra?

Eu agardaba ver a barbantesa (*Mantis religiosa*), mais a barbantesa nunca se m'apresentou.

Vin, en troques un enorme saltón brasileiro, dende logo, ben máis pequeno qu'o *Eurychneia Goliath*.

As imensas carícolas (*Achatina marginata*) da África oucidental,

E pra qué máis, fun collendo nota de todo aquello que feriu a miña pantesía, ou que me fixo matinar. Unhas veces en serio, outras veces en serio semellando broma, fun apuntando as miñas consideraciós e as verdades ou comenzos de verdades que tirei d'aquil mundo animado e prisoeiro. Agora, qu'as recolla quen poida.

V. MIUDENZAS DE BERLÍN

RÚAS

En Charlottemburg, as rúas son amplas, asfaltadas, con duas aceras que cada unha é com'unha rúa d'Ourense, poño por caso. As aceras son de mosaico ou de terra, as más de mosaico de pequenas pedras brancas, com'as que se ven en Lisboa, ás veces misturadas con pedras negras. Cada acera ten polo medio un andadeiro composto de duas ringleiras de grandes lousas de pedra de grá escura, e polos lados, os circos ou semicircos nos que medran, en unha ou duas fías, os albres grandes, ben medrados de ponlas más que de tronco, dos qu'o verdor consola, más que nada nos serán de vrau, cand'o sol vai baixando e os alumea d'esguello faguendo cintilar as follas, e ven un ariño fresco qu'as abala soavemente, con ruxir d'axouxe.

Dá xenio, n'resas horas, coller polo Kurfürstendamm abaixo, deica a ponte, e dar logo a volta por unhas rúas raras, estranhas

V I C E N T E R I S C O

de provincia, que hai por aló atrás, arredor d'Henrietten Platz, rúas caladas e desertas, e despóis coller por outras cheas de garages de tipo moderno, pra voltar á Gervinusstr. Nos seráns, ao baixar o sol, eu facía, en soledade, moitos d'estos viages á pé.

Un itinerario, por exemplo, ir á Wilmesdorferstr, pasar por baixo da gran ponte de ferro do Stadtbahn, sostida en moitas columnas, sintindo tronar por enriba da testa o bronco estrondo dos tres eléctricos, coller logo á esquerda, pol-a leda Stuttgarten Platz, recendente á jardins, Leonhardtstr, deica dar co edifizo grande e tristeiro d'un Tribunal instalado n-unha plaza con jardís onde jogan nenos, torcer á dereita, por Suarezstr deica o cabo, ond'hai unhas casas d'estilo moderno, sen atopar á ninguén en toda a rúa, dar a volta por Witzleben, igualmente silandeira; indo por ali un serán, pasou riba da miña testa un grande Zeppelin, semellante á un charuto envolto en papel de prata que voase pol-o ar c'un zunido d'abesouro. Chegar ao Lietzensee e ali ollar unha migia pr'as barcas e pr'os cisnes. Nos arredores do Lietzensee, ouvir cantar aos do Exército de Salvación. Tornar pol-a Neue

M I T T E L E U R O P A

Kantstr, onde, afundido n-un imenso pateo interior, hai un Colexio e unha eireja de Jesuitas ond'ouvíñ a misa un domingo de chuvia desfeita. Outra vez estivemos ali o Canedo e máis eu, e falamos c'un padre:

—Enantes da Repúbrica —díxonos,— non había n-iste barrio máis qu'unha soila eireja católica; hoxe hai sete. O Kaiser botóunos fora, e tivemos qu'ir pra Holanda; veu a Repúbrica, e il está na Holanda, e nós estamos eiquí.

A outra Kantstr, é unha rúa ampla e cosmopolita, onde viven moitos chinos, japoneses e balkánicos. É longa e leda; n-ela hai librarias, tendas japonesas e chinescas e restaurants extremorientais; ali está o tan soado *Tien-tsín*, onde fumos cear unha noite. Os autos corren por esta rúa coma demos. Collendo por Weimarerstr, chégase a unha placifa romántica, que ten no meio unha eireja ojival moderna, evangélica, a Trinitatiskirche. Pol-o Norte d'ela vai a Goethestr, e pol-o Sul, a Pestalozzistr., rúas tranquilas, de casas novas e pouco movemento. Seguindo a Kantstr, atravesa un a Savigny Platz, que ten jardís onde baixo das glorietas d'enredadeira, hai bancos de

pau onde se sentan os vellíños, as amas de cría e as nais dos nenos. Eiquí a arquitectura varía moito da da Kurfürstendamm, Waitzstr e rúas veciñas, onde predomina o estilo macizo, o pardo escuro do cemento vello, e o decorado do tempo chamado modernista; eiquí non: as casas son más craras, teñen antepeitos de balagustres, e non macizos, e certa apariencia parisien. Por fin chega un á Augusta Victoria Platz, o máis seguro, cand'as luces ja están accesas, e aquello ten o seu aspecto lumioso de festa. E já pode un dar volta pol-a Kurfürstendamm, que, sobre todo de noite, cos seus cafés alumeados e con mûseca —Café des Westens, Wiener Café, etc.— seus cines —Gloria Palast, Alhambra, Univers, etc.— suas mulleres pintadas, seus vendedores de jornais, tamén seus mutilados e seus mèndigos, é collida pol-as escritores coma image-resume da gran cibdade mundial.

O que cobize impresiós d'esta sorte, debe más ben coller o camiño seguinte: Tauentzienstr, co-as suas greas de mulleres ben vestidas e as suas cristaleiras imensas, solprendentes d'efeitismo esceográfico e de luz, seus afiches lumiosos de todal-as coores, e o

V I C E N T E R I S C O

KDW no cabô, grande almacén ond'un se pode precurar todal-as cousas imaginábeles. Wittemberg Platz, chea de movimento. Kleiststr. longa, ampla, manifeca; nela está a librería ocultista *Invcha*, que vende toda caste de libros antigos e modernos sobre das diferentes materias da enciclopedia das vedadas cencias. Nollendorf Platz, Bülowstr., e logo por Potsdamerstr., pasando a ponte por onde din que botaron á Rosa Luxemburgo, a Potsdamer Platz, e nô do tráfrego do Berlín central. Hai ali un tal entrambillemento de camiños e unha de carros, taxis, autos, autobuses, carros eléctricos, bicicletas, motos e gente da pé e non sei se d'acabalo, que somella qu'a praza inteira, con casas e todo, anda a dar voltas arredor de un, e á pouco qu'un se move d'un lado pr'outro, remata por non saber por ond'entró nen por onde vai sair.

Convén collar por Leipzigerstr, unha das mais lindas, ond'hai tendas mais elegantes, e por ond'anda millor gente, a jusgar pola feitura e pola vestimenta. Logo, torcer á esquerda pola Friedrichstr., chea n-iste pedazo, de bancos, almacés e comercio mais de batalla. E por ali, chegar á Unter den Linden.

Outro cantar son as ruas do vello Berlín. Coñezo ben dende Kupfergraben deica Alexander Platz. Alexander Platz, novela de Döblin, leenda de baixos fondos, de vicio e de comunismo. Pra un lado está o Mercado Central. Arredor, polas ruas aquelas, Nene Friedrichstr., etc., deica Klosterstr., cargan e descargan á maña centos de cameós automóveles e de cabalos, antigos carros alemás, feitos de fortes traves, e carros de todolos feitos e de todal-as sortes. Namentres agardan, cada pareja de cabalos ten pendurada dos pescozos unha caixa longa de madeira, de cù estreito, chea de palla trizada, na que teñen afundidos os fuciños e na qu'están moendo tod'o tempo cos seus dentes enormes.

Nesta parte toda, o esterco de cabalo acúgulase en proporcións pantástecas: moreas imensas qu'os barrendeiros recollen con angazo. Iste esterco non é com'o que nós coñecemos, disposto en pelotas arredondadas; é esmigallado e seco, craro, marelo, todo palla. Estas bestas nono moldean no intestino, senón qu'o botan desfeito, pastoso, poeirento. Semella que de tanta palla trizada coma ríllan, bótana igual qu'a comen, de xeito que

V I C E N T E R I S C O

non sei coma poden estar tan gordos; coma non seña que teñan un aparello digestivo perfeizoado qu'a estila. O esterco forma montes, e co-a chuvia, pasta. O certo é qu'ás mañás, aquelo é unha maré de esterco que, ao barrelo, deixa regueiros no asfalto, arrentes das aceras, aplastado, esmagado contr'o chao pol-o tripur dos pés. A tarde, já todo volve a estar limpio.

As ruas estas todas d'esta parte son estreitas, con aceras pequenas e casas moi outas do século XIX, do tipo das cibdades do Norte, grandes, escuras, enmourecidas, con poeira nas repisas e grandes letreiros que collen o frente todo. Nos baixos hai almacés e oficinas de comercio. Non anda longe a antiga Bolsa, e pasan homes atafegados, c'un cartifol negro baixo do brazo. Hai rúas que levan nomes eclesiásticos e religiosos: rúa do Claustro, rúa do Bispo, rúa do Espírito Santo. Na Königstr. está o edifizo imponente e ojivalizante do Rathaus. Preto d'allí, ao pasal-o río, hai un vello muíño que dá nome á unha rúa. Por atrás vai un camiño estrano e misterioso, qu'atravesa portas, páteos e pontes de ferro, un d'ises recantos vellos e

M I T T E L E U R O P A

cáxeque románticos que s'esconden ás veces nas grandes vilas.

Ao N. da illa, indo pol-a ponte e rúa de Monbijou — nome que com'os de Bellevue, Belle Alliance, etc., lembran o francesismo do tempo do Gran Federico — atopa unhas rúas vellas semellantes, pero más craras, co pazo e parque de Monbijou, o Circo, e unha chea de clínicas, sanatorios, hospitais, que rematan pol o Oeste na Charité, e pol-o Norte no Nordhafen.

E quedánnos as rúas d'alo embaixo, dende Hallesches Tordeica Oranien Platz e por ali, d'un aspeuto todo diferente, e as do barrio de Neukölln, que ten imensas tendas e almacés com'os da Ponte Mayor d'Ourense e de certos barrios de Vigo, quero dicir, do mesmo estilo e do mesmo cheiro de suburbio.

Voltos á parte oucidental, compre que fale por forza d'algunhas rúas modernas e fermosas; Emserstr. ten o engado d'estar unha parte d'ela grande sen edificar, e marchar pol-o tanto dereitifía por antre hortas e jardís; deliciosa pra andala todos os domingos á mañá, ao surtir da misa na Ludevigkirche, pra me ir juntar aos amigos en Gieselerstr., Pommerschestr., toda con casas de novo es-

V I C E N T E R I S C O

tilo, moi asisado e comprensíbel, co-as suas portiñas baixas e ruralizantes e os seus parterres de ferraya diante; rúa silandeira e saudosa, chea de fresca sombra. Barstr, toda de fermosos hoteles estilo alemán, cada un co seu jardincínio.

Pra que falar máis d'isto? Hai tantas rúas e tantas das que lle fica á unha lembranza, un detalle, unha ouservación feita, unha curiosidade calquera, unha sorpresa, unha caraiterística, anque non seña máis que de monotonía ou d'aborrecimento!

GENTE QUE PASA POL·AS RÚAS

O Señor outo, cadrado, de anteollos de cristais sen aro presos por un belisco no narís, d'entreccello encollido, bigotiño de mosca, cabelo ao zero, en mangas de camisa, pantalóns grises craros, bastón na mán.

O Señor igualiño qu'o devandito, somentes que con anteollos de cuncha (celuloide ou pasta).

O Señor igualiño qu'os dous anteriores, somentes que sen anteollos,

O Señor igualiño que calquera dos tres, somentes que leva a chaqueta no brazo.

M I T T E L E U R O P A

O Señor igualíño que calquera dos catro, somentes que non leva bastón, ou que fuma, ou que non fuma, ou que fuma charuto, ou pito, ou en cachimba.

O Señor que non varía de calquera dos outros máis qu'en levar a chaqueta posta.

Poden ser d'iste xeito a carta parte dos señores que pasan pol-as rúas de Berlin. Dos que levan a chaqueta posta — estamos falando do vrou, e d'un vrou de moita calor — hainos que son vellos. N iste caso, pode ser qu'a sua roupa seña escura, e ainda pode ser que leven o chapéu pendurado d'un ferríño prendido no chaleque, se é qu'o levan, e ainda poidera ser qu'o levaran posto.

As outras tres partes dos señores que pasan pol-a rúa, levan a *mappe*, o cartifol, debaixo do brazo ou collido pol-a anga. Metá d'iles leva na *mappe* a merenda; a outra metá, libros ou papéis ou instrumentos, asegún o seu oficio.

O Señor que pertencendo á calquera das castes anteriores, leva calzós curtos d'ises que chaman de golf e meias escocesas, e que se pode contar aproximativamente n'unha terceira parte ou más dos que pasan.

De todolos ditos, os que teñen menos de

V I C E N T E R I S C O

Berlindas

M I T T E L R O P A

setenta anos, andan moi dereitos, moi espetados, pisan forte e abalan os brazos, que levan afastados do corpo, sacando os cóbados cara afora e cara adiante, e o peito car'arriba.

O Señor elegante, de cabelo longo, moi planchadiño e brillante, fatelo escuro ben cortado, e non de tenda de roupas feitas, nen de pano teso e mal cosido, com'os outros, ás veces con pantalón craro e luvas craras na man, ás veces con botís brancos, bastón, s'o leva, de boa cana, e se cadra con puño d'outra materia; moitas veces, con chapeu.

O Señor de tipo fino, raro nas rúas de Berlín, se é novo, ou moi loiro e sonrosado, anque finamente, com'unha doncela, dend'o punto leve á coor de lume delicadamente posta, ou moreno, en cuio caso pode ser tamén páleido; se é vello, moi branco e moi arrequadifio, c'unhas mãns fracas e nudosas e cabelos de prata.

O Señor exótico, chino, japonés, indo, turco, case sempre de gafas, case sempre d'escuro, case sempre sorrindo, case sempre caminando de vagar.

O home vestido de kaki, con calzón curto

V I C E N T E   R I S C O

e bandas ou polainas, de cote mozo, cou-
face queimada do sol e cabelo rizoso e alpo-

Filio d'Israesi

rizado. Às veces leva camisa de franela con algibeiras. Às veces vai en bicicleta. Às ve-

M I T T E L E U R O P A

ces, na bicicleta leva unha bandeirinha comunista. Ás veces leva as mangas refucidas.

O home vestido de mahón azul, s'é novo, todo rasurado, s'é vello, con bigote longo. Leva na testa unha gorra de plato azul ou negra, con bisera de pano ou de úl, ou unha gorra de bisera ingresa, ou, ás veces unha boina bilbaina.

O home c'un vestido vello e gorra de calquera das castes devanditas, ou chapeu tan vello com'o vestido.

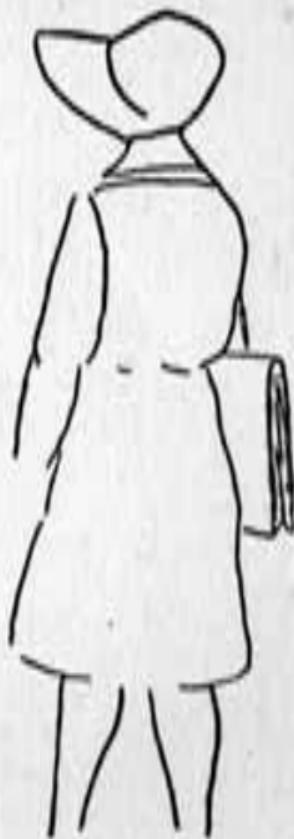
Os outros homes.

A rapaza en pelo, de cabelo curto, loiro, brazos ao len, vestido sen mangas, curto, de saya lisa, de saya plisada, de saya con volantes, pernas ao ar, calcetís baixiños refucidos, e na man a *mappe*, collida pol-a anga, ou unha mala pequerrecha, da coor do coiro escuro, ou craro, ou azul, ou bermello, ou d'outra coor, que camiña apresa, abalando os brazos, con marcha militar.

A rapaza do mesmo feitio qu'o specimen anterior, somentes que con boina bilbaina escura, ou branca, ou azul, ou rosa, ou verde, ou bermella, ou laranja, ou marela, ou feita de calceta en calquera d'esas coores, e posta d'esguello e pra trás.

V I C E N T E R I S C O

A rapaza, de calquera dos dous tipos, mais que leva anteollos de cuncha (celuloide ou

Berlinesa

M I T T E L E U R O P A

pasta) ou montados ao ar, e coa *mappe* debaixo do brazo.

Das rapazas sen *mappe* nen maletín, que non son moitas, hainas do mesmo tipo qu'as citadas, e hainas que levan chapeu. O chapeu, ou é pequeno acampanado, ou é unha gran pamela de tecido sutil. Moltas d'elas levan unha pelerina caíndo por atrás que fai parte do vestido e que non lles fai gracia ningunha. As que non levan pelerina, levan todas un laziño estreito da mesma tela do vestido, c'unhas caidas longas por atrás, prendido n'un hombreiro, ou no meio do espaldar. Hainas mais refiñadas que levan á un tempo pelerina e laziño. Esta caste d'adubos débenlle cair tan en gracia ás berlinesas, qu'aposto calquera cousa que non hai unha que non teña pol-o menos un vestido co-istes aditamentos.

Outra sorte de vestidos d'estesa usanza son ises vestidos de tecido transparente, estampado con imensas froles en fondo negro, e con muitos pingos e picos no fondo da saya longa, e que levan c'unha gran pamela que vai avalando ao andar. É o vestido que se puña Fran Tornegg pra ir ao Zoo ouvir á *Kappelle wenderbar*.

V I C E N T E   R I S C O

A rapaza elegante, con vestido xastre e
chapeu, qu'a noite leva unha pelica arredor
dos hombreiros.

A rapaza elegante vestida d'outro gelto,
Ora: que son estas rapazas que van pol-a

Berlinesa

rúa? Señoritas? Artesanas? Obreiras? Empregadas? Estudantas? Criadas de servir? Beatas? Mulleres da vida? Ricas? Probes?

O que é maravilloso son as vellas. Vellas tan vellas coma estas, nonas hai no mundo,

M I T T E L E U R O P A

nas que leen os xornais co intrés angurioso de s'agarraren á vida que se lles vai.

E cand'esa geración acabe, quen vai levar ises chapeus e esas manteletas?.

CADELOS

Dín que Berlin ten 4.500.000 habitadores; outros dín que son 5.000.000. Refírense ás persoas. Dos cás, é ben seguro que a estadística ha estar publicada nalgúns; os alemanes non poden vivir sen saberen estas cousas. A míñ non me gusta sabelas, e polo tanto, non precurei o censo dos cás. Así, ao bullo, coido que hai ainda máis que persoas.

En case total-as casas ond'entrei, víñ ca-degos. Ouvín falar de varios casos de morde-delas. Pasando por diante de moitas fincas e hoteis, víñ escrito nas cancelas: * *Vorsicht. Bissende Hunde!**: Atención! cás que mor-den!. Un serán, andábamos o Canedo, o Artís e máis eu paseando n'unha barca polo Lietzensee; dando voltas e máis voltas, n'unha d'elas, fumos tocar no fondo dun lameiro dunha finca particular, ou cousa así. Súpetamente, xúrden non sei d'on de dous cás ferozes que se botan berrando cara

V I C E N T E R I S C O

nós, tan asañados, qu'eu já os víñ dentro da barca. Pegamos nos remos, e dando co-iles na terra, puxamol-a barca pra o meio do lago, e librámonos por un trís. Cos cás de Berlin non hai bromas.

Craro qu'están sujeitos á minuciosa reglamentación. En case todol-os parques hai

Vella de Berlin

letreiros que dín: «*Hunde an der Leine zu führen*»: levar os cás co-a cadea. Mais os alemaños, tan ouservadores dos preceitos emanados da autoridade, obedecerán n-outras cousas, qu'o qu'é n-esta, coma poidan fan que non saben. N-algures, o letreiríño era más terminante:

M I T T E L E U R O P A

«Hunde sind an der Leine zu führen (§ 80 Ziffer 7 der Polizeiverordnung vom 15.1.29, Magistrat Berlin Bezirksamt Zehlendorf).» (Os cás han ser levados pol-a ca-dea. Párrafo 80 númeru 7 da Ordeanza de poli-cía de 15 de Xaneiro do 29. O Magistrado de Berlin da oficiña do barrio de Zehlendorf).

Nin por esas. Os berlineses, cando nonos ven, ceibán os cás e fanse os distraídos.

Contáronme á mí que unha vez fixéron un inquerito nos estudantes estrangeiros á vir qu'era o que pensaban d'Alemaña. Un estudiante indio respondéu: É un país en que se lle quer moito aos animais e pouco ás persoas». Isto esprica o qu'acontez cos cade-los. Mímanos, acaléntanos, aloumíñanos, trátanos a corpo de rei.

Hai en Berlin unha hora caraiterística, que é a hora d'antre lusco e fusco. É a hora de sacaren os cás á mexar. Todas as rúas, principalmente aquelas más despejadas, ond'hai jardís ou parque, onde pasan menos autos, que son más tranquilas, énchense de cás acompañados polos seus donos, ou polos fillos dos seus donos, ou polas criadas dos seus donos. Uns van ceibes, outros

V I C E N T E R I S C O

lévanos *an der Leine*; mais outros moitos, sobre todo cando son pequerrechos, lévanos no colo. Non se verá un home c'un neno no colo, mais c'un cadeliño si que se vé. Ao

Vella de Berlin

millor pasa un señor moi serio e respeitoso, ás veces vai falando c'un amigo, e leva o seu canciño no colo moi collido. Se cadra leva dediante nenos pequenos que van pol-o seu pé; a quen leva nos brazos é ao cán.

M I T T E L E U R O P A

Os que resultan máis paveros co cadelíño no colo, son os señores que teñen cara de mal genio, ou de malas pulgas, ou de poucos amigos, e que son abondosos en Berlín. É qu'os homes máis tremendos teñen ao millor por adentro un curazón de manteiga.

E se cadra, aló dend'a J. J. Rousseau Insel do Tiergarten, venles unha beinzón invisible.

CARROS

Pol-as rúas de Berlín anda moi carro puxado por cabalos enormes de patas gordas, case sempre pedreses, cabalos de tiro pesado da Mitteleuropa, qu'outrora se cadra levaron no lombo aos paladíns cobertos de ferro.

O carro clásico compонse d'unha armación de grosas trabes e pontós que descansa nos grosos e pesados jogos das rodas, e no que, con ladrarios de quitar e poñer feitos d'espesas táboas, arman un caixón de cù apretado, querse decir, estreito abaixo e abrindo cara enriba, no feitío d'unha artesa d'amasar, anque máis esagerado, feitío caratterístico non somentes dos carros, senón

V I C E N T E R I S C O

dos caixós dos cestos e d'outras muitas coisas. Ás veces, os pontós dos lados que fan d'estadullos onde apoian os ladrailros, van asegurados c'uns esteos que van do cabo superior ao cubo da roda,

Os cameós teñen o feitío dos carros me-

Mayoral Berlínés

M I T T E L E U R O P A

dievais de catro rodas: levan por enriba un armadillo pra botar un toldo, que é singelamente unha peza grande de tecido, ou levan un pé por adiante e outro por trás, ajuntados por unha barra hourizontal riba da que botan a tea facendo com'unha tenda de campaña.

Hai outros enormes e todos pechados que semellan unha casa andando.

Hai carros de man, especialmente nas estaciós, que son unhas angarelas longas de pau e ferro, mentadas n-un par de rodas.

Hai logo toda caste d'automóveles, autobuses d'un e douos andares, carros eléctricos, e carriños que son un caixón montado n-un triciclo.

TENDAS

Hai rúas sen tendas (Emserstrasse, Pommerschensteasse); mais n-outras, en cada casa unha tenda, ou tres ou catro, ou más. Letreiros en pedra, mármore, madeira, cristal, louza, azulejos, metais, predominando os en branco ou dourado ou coor en fondo negro, en latino, en góticu, en cursivo ale-

V I C E N T E R I S C O

mán, en cursivo latino, en latino moderno de tipo alemán, en rabinico, etc.

Indo da miña casa pr'a casa do Tobio e o Canedo, (Kurfürstendamm, Brandenburgischerstrasse, Hohenzollerndamm, Gieselerstrasse) atopo, por eixempro:

Saisons Ausverkauf; Zahnartr; Keramisches Laboratorium; Rechtsanwalt; Bardinet Konditorei; Colonial Waren, Feine Fleischwaren, Bols, Liköre, Delikatessen; Sarotti Schokolade; Buchhandlung-Leihbibliothek; Drogerie-Parfümerie; Dresdner Bank; Palm Zigarren; Cryso Perlen; Pensiou; Tea room (Tee Raum); Generalvertretung Kinematographic Schatzow; Farbenindustrie Aktiengessellschaft; Adan, Das Spanische Oliven Oel; Detektiv Siebert; Pelzmoden; Umzüge Intern Speditions-Bureau; Die Sturm; Restaurant zum Tucher, Tucher Bier, Nürnberg; Bavaria Bräu Stübl; Boeckl-Handschuhe; Wuczik Schokoladen; Hanarilla Zigarren; Blumen Paatsch; Uhren, Goldwaren; Hohensonne Damen Friseur, Wagenführ; Karlsbader Fein Bäckerei; Conditorei Café; Der Herren Salon (Rasieren); Cigarren; Schultheiss Patzenhofer; Schumacherei; Installationsgessellschaft; Weiss und Wollwa-

M I T T E L E U R O P A

ren; Schnell Abschmier Dienst; Leder und Pelz; Wild, Fische, Geflügel; Gross Wascherei, Fein Plätterei; Meierei; Installations Büro; Milch, Sahne; Obst und Südfruchte Handlung; Eier, Butter, Käse - Gebruder Groh; Wascherei; Kleider, Kostüme, Mäntel; Spezielle Seifen; Schokoladen, Pralinen, Kakao; Fürbeu, Reinigen, Reparaturen; Wiener Boheme Verlag; Räucherwaren; Verbandstoffe, Seifen, Drogerei; Eis, Konditorei; Schumacheri Reparatur Werkstatt Wäsche nach Gewicht; Gas Wasser und Elektrische Anlagen; Eisenwaren Hans und Kuchengeräte; Balletschule; Tesma Cigaretten; Bier Quelle; Blumen; Elegante Damen und Herremoden nach Mass; Garantiert reine Natur Butter; Installations für Gas, Wasser, Heizung Anlage; Dr. Heim, Artz für innere und Kinderkrankheiten; Kaffee Import Gross Rösterei; Wohnungs Einrichtung, Möbel Fabrikklager; Zigarren Zigaretten Manolo, deutsch führende Zigaretten Marka; Polster und Ledermöbel, Dekorationen; Modes; Delikatessen, Weine; Damen Moden; Fachinstitut für Stotterer; Photoheim Atelier; Büro Offerten Annahme; Motor und Fahrrade, Sportartikel; Hemdem

V I C E N T E   R I S C O

Klinik, Reparaturen, Hemdmacher; Condorei, Restaurant; Apotheke; Rind und Schwein Schlachterei, etc.

Coido qu'esta longa riola de nomes da más idela que ningunha outra cousa. Agora, imos ver algo do que un olla n-estas tendas, e do que menos adolto se vexa nas nosas vilas.

Droguería e perfumería van juntas coma na nosa terra, e son dinas de certa atención. A perfumería, ademais de ser unh'arte, é unha cencia verdadeira, e despoixas dos escritos de Huysmans e d'outros autores rairos e escolleitos, ningún qu'estea enteirado, poderá dubidar de qu'é tamén unha sabencia, unha *sophiz*. Coma bela arte, ningún espirito afinado a debe discutir. Certo que hoxe, a química tena feito degenerar moito, e que case todo o qu'eiquí se vende é produto industrial e de pouca categoría; mais o certo é qu'eiquí consérvanse unha chea de tipos antigos qu'antrre nós apenas se ven. Efeitivamente, na cristaleira d'unha das nosas perfumerías, fora dos frascos da perfumería francesa (Coty, Houbigan, etc.) e dos productos de tocador pra cura da cutis ou do cabelo (Vasconcel, etc.) qu'anque veñan

anunciados na coarta llana de todolos xornais, son, pol o menos gracia ao moito que levan por iles a parte fina da nosa perfumería, o demais redúcese á diferentes marcas d'auga de Coloña, e gracias.

Eiquí non; crar'está que hai infinitas sortes d'auga de Coloña (*Kolniches Wasser*), do pais, francesa e rusa, ou que pol o menos trai letreiros en ruso, no fermoso alfabeto cirilián; pero á más d'iso, hai outras moitas cousas de antiga e moderna tradición: por eixemplo, a inglesa e miragreira auga de Lavanda (*Lavender Wasser*) e a y auga frorida, que lembran a y auga d'herbas deixadas á serenar no orballo sagro da noite de San Johan; auga de laranja e outras que ofrecen un cheiro caseño e familiar; a misteriosa Auga de Portugal, etc. De todas elas hai grande varianza. Logo, o vinagre de tocador, tamén de tradición británica: a marca francesa Anthéa, que non falla en ningures, e frabicaciós alemás, de apricación singelamente aromática ou tamén cosmética ou manciñeira, pra despois de se rasurar, pra o baño, etc. Venhen despois os alcoholes; logo os astringentes especiás, de fórmula non declarada, e ainda os produtos especiás; lo-

ciós de determinada materia ou sinaladas d'un número, leites, cremas, pastas, polvos, potingues pra friccion ou massage, etc., etc.

O mal gusto moderno introduceu certas composiciós aceitosas qu'empregadas despois dos baños de sol, danlle lustre á pelexa com'outros llo dan ás botinas. Eu non sei qu'engado poden ter as mulleres pringosas, co-a pel queimada coor de centola cocida. Pra disculpalas, non podo facer máis que me lembrar das zíngaras, que tamén untan o corpo d'aceite, despoixas de lavárense. Crar'está qu'outras conservan a coor da pel despois dos baños de sol con lociós de vinagre.

Outro capídoo forman as couzas pr'o cabelo, con predominanza do Rhum quina, fórmula de creto ben antigo, qu'agora tamén volveu parecer nas nosas droguerías; mais hai outros moitos preparados de moitismas castes.

Outro ainda, as couzas pr'o bico e os dentes: augas (*Mund Wosser*) pastas, polvos, etc. É un mundo.

E logo a dilatada sezón de pinturas e composiciós, elquí ao que semella, d'escasa usanza. En realidade, cando se trata de pro-

M I T T E L E U R O P A

dutos de tocador, e por riba de todo de tratamentos especiais e de segredos de beleza, onda quen hai qu'ir é ond'un *Friseur* (barbeiro-peluqueiro). Iste, millor ainda qu'os médecos dermatólogos (*Arzte für Haut*), son os que estudan e praitican a difficile cencia qu'outrora praiticaban vellas sabias e feiticeiras, com'unha sorte de ramo menor das cencias ocultas, e que tantas veces empregaba as receitas noxentas, más eficaces da farmacia merdenta (*Dreckapotheke*). Por exemplo, está demostrado pol-a esperencia qu'o lavarse con mexos é d'efeito moito más seguro, pr'a sanidade e fermosura e finura da cutis, que todol-os ríçipes da botica juntas.

Os perfumes puros non son case todos franceses, e das mesmas marcas qu'adoitamos ver na nosa terra.

Fica a seizón d'enjabós. Mais esta non sole pertencer á droguería geral, nen á perfumería propriamente tal, senón más ben á tendas de especialidades, qu'o mesmo venden enjabón pra os pisos e pr'a roupa, que pr'a cutis sonrosada das raparigas loiras. Unha ouservación: están reputados com'os melhores enjabós, os hespañois.

Outra cousa dina d'estudo, son as tendas de cousas de comer, das que hai moltos tipos: queixos e manteiga van asociados con outras moitas cousas das nosas tendas d'Ultramarinos (*Colonialwaren*). Os Gebruder Groh teñen tendas d'estas repartidas por todo Berlín. Unha d'elas está en Mommsenstr., esquina á Wilmesdorferstr., e alí fíame eu facer con queixo e manteiga. Estaban vendendo unhas mulleres outas, loiras, gordas, coloradas. Tifan que ser asina, porqu'inda que non comeran, á poder d'andaren co-as mans en tanta cousa suculenta, manterfanse por endósmosis. Na cristaleira de Wilmesdorferstr., había unha verdadeira exposición de queixos germánicos: de Holanda, de Suiza, de bola, de Gruyère, de Rochefort, de Limburg, d'Emmental, etc., etc., isto tocante aos queixos curados. Lembro ben o rico Holanda, o sabroso Emmental, o Limburg co seu cheiro á pés, craso, mantelgoso, mol, irritante, que deixa por moito tempo o seu sabor persistente e que proe, na lingoa e nos beizos. Mais tamén, eiqui e más nas leiteirias, venden queixo fresco, e requeixón cortado en anacos prismáticos coma biscoitos de Monforte, salgado ou sen salgar. O quei-

xo curado cómese elqui antre duas cortadas de miolo de pan centeo untadas de manteiga, e di moi ben. Vendén ali tamén óvos frescos, que moitos señores van mercar, porqu'en Berlín é costume comeños pasados na cea fría. Hai tamén moita lata de conservas de toda caste. Lembrome a ledicia que nos daba, ollando as cristaleiras, atopar latas de sardiñas galegas; abondan más as portuguesas e as francesas.

Artigo que se vende molto son os chourizos e morcillas (*Würsten*). A morcilla alemana imitase más á de Castela que non á nosa. Carregada d'especies e cheirumes, conñécese qu'a carne d'istes porcos, com'acontez co-a dos porquitos castelás, non debe ser tan sustanciosa com'a dos nosos, cando precisa tanto adobo.

O pan vai moitas veces asociado dos dulces: *Bäckerei-Conditorei*. Hai pan centeo en barras grosas e pesadas, dourado brilante por afora, con cortadas diagonais, e apelmazado por adentro. Haino trigo, d'un feitio semellante, e mal cocido pra que pese más. E hai os *Brötchen*, panciños, todos iles moi ricos e ben cocidos. Iste teñen feitios moi diversos: hainos en figura d'améndoas,

con dous picos nos cabos; hainos —feitio moi engebre— en figura de meia lua; hainos fusiformes; hainos en figura de lengoreta; hainos —tamén engebres, anqu'outros danos coma cousa dos judeus— da figura cuio deseño s'acompanha. Ás veces, istes pancíños están amasados con cominos, ou con anís, ou c-outras herbas, ou levan por afora pedriñas de sal apegadas.

Os dulces son de trescentos mil feitos e composiciós. Os alemás, que son d'unha lambonería desfeita, pírranse por iles. Abondan os de biscoito alimbarado por afora e combinado con mermelada ou confitura de froita, e con hema e zucré. Moltas veces levan por afora unha sorte de crema esponjosa feita co-a tona do leite batida, que chaman *Sahne* e que é a delicia dos alemás; bótanlla á todo e con todo iles ven ben.

Hai tendas especialmente adicadas á vinois e licores. Estas apresentan na cristaleira unha botilleiría formidábele, com'unha ametralladora. Hai frascos que semellan talmente de botica. Molta variedade de viño do Rhin, de Franconia, d'Italia, de Francia. D'Hespaña, o máis abondoso é o Tarragona. Eu foi a primeira vez na miña vida qu'ouvin

M I T T E L E U R O P A

falar de tal viño com'unha cousa que se bebera fora do seu país d'orige; e más, semella qu'os alemás pensan qu'eiquí todos nós bebemos Tarragona á cotío, e eu nono probei nen eiquí. O Tarragona anda nas canticas alemás que falan da Hespaña. Non querro falar dos licores, porqu'eiquí hai frascos rarísemos cheos d'estranas quinta esencias alcohólicas que poñen medo. Toda a produción do mundo n-iste gênero, auténtica ou imitada pol os químistas alemás con quén sabe que hidrocarburos, aminas, amidas e diaños, atópase en calquera tenda d'estas.

As tabacarías non son, crar'está, tan elegantes, nem moito menos, com'as portuguesas. Pra ver tabacarías e tomar café, compre ir á Portugal. Non embargante, son das tendas más lindas e interesantes. Hai n-elas unha infinidade de marcas de charutos habanos, seudo-habanos, de Virginia e d'outros lados, predominando cecais os brasileiros e africanos. Hai tabaco pra cachimba —vêndense cachimbas tamén nas tabacarías— e pitos. Os más d'istes son de tabaco rubio; hai moitas castes, moi Abdulla, Murati. Eu afixe-me aixiña ao tabaco austriaco da *Österreichische Tabac Regie*, que ten varios tipos,

V I C E N T E R I S C O

os más usados, *Memphis*, con caixa verde, e *Dritte Sorte*, con caixa marea, Caixas de vinte pitos d'1'25 marcos. Hainas de dez pitos que tran unha fia de mistos de cartón que s'alcenden ao turrar por lles. As caixas de mistos, todos de pau, regalanas cand'un merca tabaco. O *Memphis* é menos seco qu'o *Oritte Sorte*, non ten o sabor do *Muratti*, nem do *Capstan*, com'o *Abdulla*. Hai tabacarias especializadas en marcas de nome latino e hespañolizante: *Hanartilla*, *Manolo*.

Algunhas das anunciadas na riola que vai enriba, son estabrecimentos de lavar e planchar roupa branca (*Wäscherei Plättetret*) ou de coor. As duas cousas van juntas e non independentes. Pra non trocaren as prendas, non sei coma demo lles cosen uns numeríños, qu'enantes s'acaba a peza de roupa, que se lle poldan despois arrincar. Cando nas operacíós de lavage mecánica —que debe estar feita d'acordo co-as tendns de branco— lles cai algún botón, póñenlle no canto outro de cartón coberto de tea moi chistoso. Logo dóblano todo moi ben dobradiño, con grande luxo d'alfinetes e poleas de folla de lata, e ala.

O más lindo dos rótulos citados é o que

M I T T E L E U R O P A

díz: *Hemden Klinik*, clínica das camisas, porqu'alt fan n-elas *Reparaturen*. Non se lle pode precurar nome máis centíficamente prestigioso pra a arte de lle botar un mendo á unha camisa. Ben é certo que n-outro lado vin tamén: *Schuhe Sanatorium* sanatorio dos zapatos, na porta d'un remendón. É que o humorismo dos alemás é moito máis fondo do que se pensa. Ainda o expresionismo...

Pol-o derradeiro, non esquezades ises dous anuncios: un d'unha escola de baile de conjunto (*Balletschule*) e outro no que s'ofrez un detective.

ANTIGUIDADES

Se foran auténticas todal-as cousas antigas que se venden nas infindas tendas d'antigüidades que hai en Berlin —e somentes en Stressemannstrasse e por alt pol-os arredores do Museum für Völkerkunde, hai o demo d'elas, sen contar as moltíssimas que hai por outros lados— era cousa de pensar que non se perdeu nada do pasado, que non se carco-meu nen unha soila alaxe nen s'esnafrou unha soila bacenilla, que todo se conserva, que todo ven dar elquí, e non fican ja no mundo máis cousas antigas senón son estas.

Mais eu, que já m'adevertirón de como traballan os restauradores alemás, que sei d'abondo en col da falsificación d'antigüidades sen saber tanto qu'as polda distinguir doadamente, eu que coñezo ao soado reloxeiro das Hermitas, émulo do de Yecla, me non estrevo a creer que todas elas sefan verdadeiras.

Haber hai cousas ben lindas en móbiles, fayenzas, armas, joias, cadros, gravuras, marfíns, tallas en madeira, arte popular, damascos, bordados, encaixes, cadríños en papel recurtado co-as tesouras, miniaturas, eu que sei. Cada tenda é un museu en desorde, ás veces artístico, coma n'un estudo de pintor do século pasado. O pior é que, com'o diñeiro anda tan mal repartido n-iste mundo —mais por culpas da igualdade que da desigualdade— resulta qu'as más d'estas caixas de rapé, abanos d'anacre, floreiros de porceláa, conucopias, pendentes, armas e estantiños de marfim orientais, han ir parar á malas maus.

Ás veces, no fondo da tenda, movéndose no pequeno espazo que deixan as preciosidades ali acuguladas, aborrecida d'ollar o tempo dend'atrás das cristaleiras, cando non

M I T T E L E U R O P A

hai parroquia, anda unha muller, páleda do manipulexo dos oujetos poeirentos e de se ter ollado nos espellos de lúas mortas. S'eu entrara ali, e ela viñera inquiril-o meu desejo, eu habíalle responder com'está mandado pol-a tradición, pra conqueril-o tesouro, agora que s'apresentaba a ocasión de probal-a fórmula consagrada:

—Gústam'a tendiña, e más a señorña.

ORIENTALIA

Dito está qu'o Oriente encomenza e fica alén da Friedrichstrasse, para o Leste. Na Friedrichstrasse hai já tendas de cousas slavas: teas charramangueiras, tallas en pau, traballois en coiro, en metal, lindas camisas brancas bordadas de coores. Tendas d'emigrados rusos, afugentados pol-a ditadura comunista, algús dos cales andan pol-a rua co-as suas blusas de seda marela, rosa, azul páleido, garnidas de fitas bordadas; tendas de húngaros, de servios, de chekos, cousas d'Ukrania, Rumanía, Bessarabia, Transilvania, Polonia, Macedonia, Albania, etc. En suma, da outra Europa.

Outra Europa? Ou Oriente? Ou a verdadei-

ra Europa da que nós non somos máis qu'o
reborde marítimo?

**Tierras de Europa, girones de la Eur-a-*
[sia...*

Certamente: Primitivo Sanjurjo ten razón; a Eurasia, a Eurasia. Veleiquí está: é na Friedrichstrasse onde encomenzan os esgazamentos, esgazamento báltico, esgazamento nórdico, esgazamento mediterráneo. Certo, certo. A cultura oucidental está justaposta, apegada, parasitariamente, a un macizo de culturas e preculturas asiáticas. É a hedra agarrada a un carballo; agora a hedra seca, e o carballo...

Para alén da Friedrichstrasse víñ tamén tendas hebraicas. As túnecas negras, os echarpes brancos e negros pra os Rabinos, e os seus bonetes; os cixemprares antigos do Talmud de Babilonia e do Talmud de Hienisalem, dos Targums, dos teólogos da Synagoga, dend'as vellas escolas de Sura e Pumbadita, ate Manasse ben Israel, os sionistas e os mendelsoherianos; as gravuras en aceiro, en madeira, en litografía dos grandes homes do judaísmo; os candieiros de sete

M I T T E L E U R O P A

brazos; os altariños domésticos de cartón co-a image das Táboas da Lei e da y-Arca do Testamento; ainda o Oriente, o Oriente mágico da Thora, da Michna e da Kabalah, dos Cohen e dos Kadosh. Tendas escuras con tendeiro barbudo e con cheiro asiático a corpo humán, a cera e a algo que semella sândalo.

O Oriente más estremo atopámolo nos quarteis oucentais, en Charlottenburg, misturado á vida moderna. Hai tendas chinas e japonesas na Kurfürstendamm, mais por riba de todo, na Kantstrasse, onde despachan señores rasurados con antiparras que falan co s, que venden preciosos kimonos bordados, pijamas de muller, frabicación moderna, abanos, marfíms, lacas, porcelás, bronces, estampas, parasones, armas; todo do sobradamente conocido, reproducido, imitado hai já tempo na Europa. Algo menos o son os paucinios perfumados pra queimar, cos que tanto cursi se pode precural-a emoción d'un Oriente ollado nos lenzos brancos da Ufa.

VI IDEIAS DE BERLIN

NEVE KUNST

ESTABAMOS já convencidos de qu'a Alemaña que todos levamos no curazón achase ausente de Berlin. A nosa Alemaña non é ja máis qu'unha lembranza apegada ainda ao terrón d'algunhas vilas antergas e d'algúns vales das montañas do Sul.

Precuremos, logo, a contextura moral e ideolóxica da nova Alemaña, atal e coma se nos apresenta niste Berlin por ond'andamos. E imos, primeiro de nada, precural-a y-alma da nova Alemaña, atal e coma s'espresa na arquitectura. Cada día máis, a arquitectura é o símbolo máis craro da y-alma dos pobos. Cand'a estrutura da casa cámbea, é qu'a y-alma do pobo trocou ou virouse, pr'a vida ou pr'a morte.

A vella Alemaña, pol-o menos elquí en Berlin, desaparez baixo d'un díolbo de ce-

mento, baixo da arquitectura babélica do que chaman mundo novo. Refírome especialmente á arquitectura novíssima, ao que chaman *Neue Kunst*, arte nova. En Charlottenburg hai rúas inteiras do estilo penúltimo, d'enantes da guerra. Casas de cemento ou untadas de cemento enmourecido, d'unha fealdade, no conjunto, na disposición e nos detalles, que pon verdadeiro medo. É un jogo de balcóns macizos, d'entrantes e saintes, d'adornos e de cousas, d'un efecto espantoso. Gusto ruín e mazacote que custa traballo creelo s'un nono houbera visto. Todo o que teñen escrito os aliadófilos durante a guerra, en col do gusto pesado e torpe dos alemás, debe d'estar fundado no estudo d'estas casas.

A arquitectura nova non é d'ise geito. Non somentes non é rematadamente feia, senón que moitas veces é perfeitamente razoábele e comprensíbele; moitas veces perfeitamente natural; moitas veces é, ou semella ser, o desenvolvemento lóxico da arquitectura nacional antiga; de cote ten certo caraute nacional, é sempre alemana, e semella non poder ser d'outra terra. Vese que é debida á unha evolución interna, verificada *in situ*.

O simbolismo d'esta arquitectura pende en

qu'está concebida *en horizontes*. O raiaceos norteamericán está, pol-a contra, concebido *en vertical*, com'a antiga Torre de Babel; ésta non: ten o senso hourizontal da estepa, a estensión no plano. D'iste xeito, Norte América resulta cousa atrasada: é o grande, a megalomanía concebida ao modo antigo, en antigos moldes; o raiaceos pode ser góticu, Renacemento, clásico, e agora moitas veces asirio —signo de babelismo—, lembra campaniles italiáns, torres nórdicas, giraldas de Sevilla, etc. O raiaceos é babélico, megalómano, industrial, mais ainda s'apoya en lembranzas coñecidas pra erguer no ceo a bárbara soberbia de Nemrod.

Isto non. Isto é todo ao modo moderno. É hourizontal; din algúns que con senso da velocidade —casas que semellan vagós do tren, carros eléctricos, autobuses— representan cecais o desexo de s'embarcar dicindo adiós ao pasado.

S'hei dicir verdade, á min non me deu tanto esta impresión de viage, a nova arquitectura. Cicais os que o din se deixen levar demais da pantesía, e tamén pode ser que, se tal foi a intención dos arquitectos, nona lograron ben de todo. O certo é que nada pode

ser más oposto á ideia da viage qu'a arquitectura. Un edifízo, unha casa, faise pra estar no seu sitio. Unha casa que s'asemelle á un vagón de tren — algunas hai n'Alemaña — os que vivan n-ela teñen por forza que volverse tolos aixiña, e d'aquela, pr'onde embarcaron non foi pra o futuro, senón pra o manicomio, se é qu'o manicomio non é o futuro d'esta humanidade, ja que ao manicomio é aonde adoita levar a megalomanía.

Mais a maor parte das casas d'estilo moderno qu'eu vin, me non deron a impresión esa. Pareceronme, pol-a contra, racionais d'abondo. O que me deron foi a ideia d'estensión, d'aplanamento, de rente ao chao. O tentacularismo por unha banda, e pol-a outra, a nova cultura rusa profetizada por Spengler, a cultura da chaira, do rente ao chao do igualitarismo. A cultura d'unh'alma esmagada, unh'alma á ras da terra, deprimida, enana, incapaz de verticalidade: o que sería unha cultura marxista. Mais é qu'esta cultura nascería já afeutada de senilidade, nascería já co fado da espansión, atributo, asegún reconece o mesmo Spengler, das civilizaciós, ou seña das decadenzas; nascería s'a sua esencia era a espansión, con incap-

cidade de concentración criadora, sen vida interior, sería já senil e decadente dend'a sua nacencia, porqu'esgotándose na espansión, non tería forzas pra criar.

Coscentemente ou non, estas casas semeilan responder á idea marxista: igualdade, nivelación, depresión do espírito, afogamento da iniciativa, solagamento da persoalidade no abstracto colectivo. A liña hourizontal niveladora, esmagadora, rígida, o ideal do cuartel, da caserna e do presidio apricado á vida inteira.

A liña hourizontal márcase, acentúase, repitese, impõe con insistenza. A fachada dispõe en bandas hourizontais superpostas, unha con fenestras, outra sen elas alternadamente, e ainda, por se non estaban ben indicadas, pôñenlas alternadamente de coor diferente: gris e ocre escuro, ocre craro e bermello, cemento e ladrillo, etc. O caso é que se marquen ben. Logo, as fenestras son baiñas e apaisadas, ou tenden á forma apaisada. As portas son baixiñas; os teitos tamén. Agora din que non compren teitos outos pra que haxa máis volume de ar nas cámaras, qu'o que compre é qu'estas sean amplias; é dicir, a estensión en hourizontal.

M I T T E L E U R O P A

Isto ten precedentes na vella arquitectura alemana co-as bandas dos saedizos e as fenestras de meio corpo dispostas en riola, moi juntas. E cecais señá a infuencia da chaira, o qual daríalle a razón a Spengler, que pra miñ, tena sen discusión posible. Mais é qu'agora na arte nova acentúase d'un xeito alarmante, e agora non aparez compensado cos piñóns e os tellados pinos.

Estas casas son, ademáis de fachada intelivamente lisa e sen adorno ningun; todas son supreficies planas, tan eisageradamente simples, tan friamente ispidas, qu'indican ben a sordidez do espírito dos arquitectos e dos donos. Millor serfa dicir a sordidez do noso tempo. Tempo d'almas rasuradas e tristeiras.

Non se pode dicir de todos istes edifizos que señan feios. Hainos que si o son, cando n'-iles interviu a pantesía pervertida pol-o romanticismo industrialista, ou cando s'impuxo n'-iles un utilitarismo asañado. E ja que falamos de romanticismo industrialista, compre qu'insistamos n'-elo enantes de pasar adiante. A proba de que hai un romanticismo industrialista, dánola o futurismo italián, que non foi outra cousa, e que se semella morto,

nono está de todo, nem com'espresión artística, nem menos ainda coma mentalidade difusa, non já na Italia, senón en todo o ámplo da civilización suramericana. Iste conceito toca na entrana do romanticismo, e impraría unha definición d'iste. Mais sendo iste un movemento e unha aititude vital, non hai modo d'o defñirmos, pol-a sua fonda e rica complexidade. Podemos falar, non embarcante, d'un romanticismo industrial, entendendo o romanticismo com'un geito de sintil-as cousas; tamén com'unha posición irracionalista. Non colle dúbida de qu'o futurismo é unha cousa d'iste geito: unha sorte d'idealismo istintivo, intuitivo, contrarracional. (Da contradición interior do futurismo, falei já no meu ensaio: *Do futurismo e más do Karma* publicado no número 34 de NOS). Mais tamén podemos consideral-o romanticismo com' unha tendenza á fugir do presente, com'unha escapada, unha evasión. (Marcello-Fabri). D'iste geito o romanticismo histórico propiamente dito, en canto é unha fugida cara ó pasado (Spengler) é unha forma románteca normal; namentras qu'o futurismo, querendo fuxir da actualidade, acóllese á un determinado seitor da actualidade, o seitor indus-

trial, ou señá maquinista, co cal é un romanticismo desviado, e imposibilitase o futuro —o futuro, que é por esencia unha noción valeira, qu'il quer encher, c'unha parte do que hai hoxe— porque ademais, quixera criar somentes n'un senso, que precisamente, semella o más ameazado d'esgotamento.

O romanticismo industrial ou mecanista, cuia expresión ideológica suprema está no conceito trasnoitado e vulgar do progreso, compartido por todos os semicultos civilizados, fai o criador do radioescoitismo, da cencia de Flammarion, da literatura de Verne, de Wells e do Coronel Ignotus, dos telegramas postos ao planeta Marte, e da oratoria do Conselheiro Pinto Porto, d'Eça de Queiroz, cando dicía: «Quem não admirará os progressos de este século?» Ouh, os progressos d'iste século! Logo imos lograr a comunicación con Marte, sobre todo, se hai quien s'arrisque á ir aló pra deprender aos marcianos o significado dos siñas lumiosos que lle fagamos dend'a terra; aunque millor estaría que primeiro viñera elquí un d'iles pra lle deprender o idioma marciano ao que lle vaia deprender á iles o dos siñas lumiosos... Veleiquí o romanticismo industrial.

O romantismo industrial foi o que fixo erguer os edificios que semellan carros eléctricos e vagóns do tren, as torres de ferro e cristal, etc.

Mais, já digo; non todos os edifizos de novo estilo son feios. Hainos positivamente fermosos, especialmente casas pra vivir. Sono cando conservan a estrutura e o senso da casa, principalmente. O qu'acontez é qu'a sua beleza reside na sua singeleza — especialmente, por contraste cos edifizos d'estilo penúltimo — e no seu acomodamento á función que han vencer. Querse decir que é unha beleza tinguida d'utilitarismo. A beleza da geometría pura, máis ainda, d'unha geometría tan elemental, que descoñece caxe: qu'a liña curva e o ángulo de máis e de menos de 90 grados, ten por forza que ser moi limitada, nunca pode pasar d'un llindeiro, nunca pode chegar a dar unha impresión fonda. O asentimento que lle damos, non pode pasar de simple aprobanza; diante d'unha d'elas, o máis que podemos dicir é qu'está ben, que é curiosa, que pode pasar...

Estas casas son, fora da sua beleza, fealdade ou indiferenza, craras, sans, cómodas e folgadas. Nelas vivese ben. As portifías te-

M I T T E L E U R O P A

nén un simpático feitío rural; as platabandas de ferraya diante, alegran os ollos. Logo, s'adentro a moblage, sendo de feitío moderno, conserva o confort tradizoa —malas, foies, almofadas, respaldos delitados pra trás, asentos moi fondos, cortinages, leitos acochados, etc., com'ainda s'ollan nos almacés e nos catálogos das grandes casas —d'aquela, vai ben a cousa. Ora, se son d'ises móbiles clínicos: mesas d'aceiro e cristal, propias pra laboratorio, cadeiras d'aceiro curvado con asento de lona, propias pra intervencións quirúrgicas, s'a moblage é d'estilo médeco, d'estilo higiénico, antiséptico e profiláctico, entón si que nos metimos de patulas no camiño morto, no erro sen saída do pseudoutilitarismo, no mecanicismo Le Corbusier, e já é inútile agardar máis.

Coma que, veleiquí está; eu andáballe dando voltas, e ei que temos a solución: o estilo d'estas casas —e d'istes móbiles que casan co-as — é o estilo *Krankenhaus*, o estilo de sanatorio. O sanatorio —ou o manicomio— é o seu modelo. Tiña que ser así; estamos nun tempo de teocracia, non de teocracia religiosa, non de teocracia espiritualista, senón de teocracia materialista, de

V I C E N T E R I S C O

teocracia médica. Os médicos imponen a sua influenza polos mesmos meios, utilizando os mesmos terrores misteriosos que certos sacerdocios primitivos. O *chamán* da Siberia impõe ás tribus boreás co medo dos espíritos; o médico moderno impõe ás sociedades urbanas da zona temperada do Norte, co medo dos microbios. E imponen as suas normas e o seu estilo.

Ademais, compre considerar as causas: aumento das psicopatías, aumento dos suicídios, baixa dos nacimentos, baixa do index de robustez físeca, inmoralismo, afán de gozar, narcóticos, estupefacientes, etc. Que ten d'estrano qu'as casas dos homes de estas sociedades s'imiten aos sanatorios?

AMERICANISMO

Dixemos que Norte América resulta causa atrasada e qu'o seu símbolo arquitectónico, o rafaceos, semella ter un senso de tradición aquí superada. Non embargante, os alemás que concebiron esta arte nova tan diferente, viven nun pasmo admirativo cara Norte América. É qu'os yankis, co seu senso social anticuado, foron os seus vencedores na

M I T T E L E U R O P A

guerra e son hoxe os seus colonizadores industriais. Dixeronme qu'o 70 por 100 do capital alemán está nas maus dos norteamericanos.

Eiquí ademírase a potenza económica americana d'un xeito sen llindeiro. América —a América do dólar— ocupa unha gran parte das bibliotecas, das revistas, dos xornais ilustrados e sen ilustrar. É unha ademiración qu'encobre a genreira. Genreira xorda, emulación, enveja.

Eu penso qu'os alemás son superiores aos yankis. Todolos alemás o pensan; mais non todos o sinten. Espriacareime. Iles saben qu'a sua superioridade é mental e espiritual; mais saben tamén qu'estamos n'un tempo en qu'os valores mentais e espirituais teñen que ceder diante dos valores económicos. Os valores económicos, no noso mundo moderno, son os que premiten realizar a *vontade de potenza*. E já se sabe que foi un alemán, Federico Nietzsche, o herdeiro do gran tempo da filosofía alemáa, o que puxo coma sentimento humano fundamental a vontade de potenza. Vontade de potenza realizada foi a Prusia dend'o duque Alberto deca Guillermo II; vontade de potenza foi o imperio bismarck-

kiano. Outrora, a potenza afirmábase con baionetas; hoxe afirmase con cheques. A potenza é o principal. Nisto están conformes todos os alemás, dende os *Stahlhelm*, os spartacistas. O primado do económico, nos marxistas, é o envolvente teórico; un marxista alemán, o qu'arela é a dominación da clase traballadora. Todos son nietzscheanos. Nietzsche odiaba o socialismo; mais o socialismo profioulo, volvéulle ben por mal. Hoxe n'Alemaña, gracias ás ediciós económicas, ata as criadas de servir ién o *Zarathustra*, e d'iste xeito, a sociedade inteira vaise pondo além do ben e do mal. Nietzsche foi partidario da hierarquía, mais foi importante pra impedir qu'a sua doutrina se democratizara, millor ainda, se socialdemocratizara. Beben na copa de Nietzsche e na copa de Marx, e embebédanse co-ista mistura tósiga. Combinan a vontade de potenza co-a igualdade. Nietzsche escribeu pra os hiperbóreos, mais agora já todos ascenderon á hiperbóreos. II pensou que nono iban comprender, e compréndeno todos. Pra comprehendelo, cumpría ter corage; mais quen non ten corage, hox'endía, co doado que resulta tela? Tamén a corage intelectual está

democratizada. O que é difizle é ter honradeza, qu'o que é corage, tena calquera, non quedando en pé coma non queda, ningún prejuizo. Nen xiquera o da honra. Que tragedia, querido Fritz, onda viñeches dar!

De todal-as maneiras, o materialismo histórico non sai moi ben parado d'iste choyo.

Tampouco esprica o materialismo histórico a arela de costruciós e de creaciós colosales — *kolossal*, com'escribían os aliadófilos durant'a guerra — que por unha banda expresan a vontade de potenza, especialmente en canto vencimento e dominio da natureza, e pol-a outra o afán de pasmar á gente. E o afán de chegar onda ninguén chegara, de facer máis que ninguén fixera, de superar, d'ultrapasar, de sobrepuzar, de batir o *record*. Arela especificamente americana. Arela deportiva, de jogo, de mera ostentación, de chulería, sen utilidade, sen practicismo, cumpridamente desviada do materialismo histórico, e que se sole exercer n-aquelhas aitividades nas qu'o materialismo histórico millor se poidera probar, se fora susceptible de probanza o que non é certo. É outra forma do romantismo industrial. Facer máis que ninguén; mais por riba de todo, mais

qu'os norteamericanos, Veleiquif un ideal da nova Alemaña. Megalomanía, babelismo millor, pra que se m'entenda: torrebabelismo, ainda a bárbara soberbia de Nemrod. E eiqui hai unha cousa importante, que debeu influir nas ideias de Roberte Hugo Benson: Nemrod, sendo *un home*, foi o primeiro ídolo adourado pol-os homes, coñecido despois cos nomes de Bel, Baal, Baalin e Belphégor, pol-as estnutas que ll'ergueu seu fillo Nino, fundador da Monarquía dos Assírios. E a suma idolatría, cuio adventimento anuncia já o culto de Lenin en Moscou, convertindo a sua tumba en lugar de pelerinage —contra Sant'Iago, Moscou— ha ser coma no tempo de Nemrod, a adoración do Home, asegún a frase da Serpente do Paradieso:

—Seredes semellante á II.

Anque somentes o podan ser en simulacro e caricatura.

Megalomanía, ou o seu equivalente: mesquindade. Mesquindade, n-efeito: o mesmo espirito da señora burguesa que quer levar un vestido millor qu'o da veciña.

O americanismo alemán nótase tamén no vestido. Enantes o alemán era un señor teso e encartonado, con prendas de corte militar

M I T T E L E U R O P A

e a faldra da camisa almidoadá. Levaban aquilles colos dereitos, de duas quartas d'ou-
to, tesos e duros que cingufan o pescozo e
congestionaban a face, a bimba dura com'un
casco, os anteollos sen aro nen fita, os ga-
bás en forma de tubo, escuros e seguidos
câxeque deica os pés. Agora levan chapeu
de grande ala, camisa sen almidón, de colo
escotado, anteollos de cuncha, calzón curto
e gabán á moda. Já saben vistir de peisano,
andar en mangas de camisa e declarárense
en quiebra. Ata deprenderon o inglés d'alén
Atlántico.

Non hai dúbida: s'os norteamericanos sou-
peron marchar de Washington á Ford, os
alemás souperon marchar de Kant á Stin-
nes.

MARXISMO

O termo marxismo é o más axelgado pra
comprender todal-as doutriñas antisociás ou
hipersociás, dend'o revisionismo de Berns-
tein, pasando pol-a socialdemocracia, deica
o comunismo más ou menos slavizante ou
pseudoslavizante. No fondo, tanto ten unha
cousa com'a outra. Non hai, antr'esas dou-

trifas unha diferenza esencial. Todas van ao mesmo.

O marxismo é unha fé universalmente compartida ou tolerada n'Alemaña. Non hai máis que duas forzas que se ll'oposan, ata certo punto; o catolicismo —que na sua derivanza políteca ten que tolerar e ainda colaborar cos marxistas— e o nazionalsocialismo que se ll'opón en certa forma nada máis.

A colaboración cos marxistas é pra min o único lixo do catolicismo alemán, anque por outra banda seña —ténho que recoñocer e admirar— un outisemo eixempro de sacrificio pol-a Patria, diante do qual temos que baixal-a cabeza. O nazionalsocialismo é antimarxista dend'a oposición; non sabemos s'o podería ser igual o día que gobernará.

Alemaña está saturada de marxismo. O marxismo elquí já manda, goberna, insurge-se, revolve, coaccióa, chantagea, propágase, adoutrifa, educa, enseña, socializa, poetiza, centifiza, esplana, presuposta, edita, publica, mina, fura, desfai, impõe, domiña e senorea. Non sei se non terá chegado já ao máisimo da sua curva ascendente; é de temer pra il que si, e probe da Alemaña s'así non é. Crer'está que fican aleixadas d'il parte

considerábeles da sociedade — nobres, nacionais, muitos capitalistas, militares, católicos, gran parte da clás media, professores e elemento universitario e intelectual etc,— e qu'estas partes da sociedade non se-mellan tan resinxadas coma n-outros lados. Non embargante, coido qu'ainda trunfando n-Alemaña a contrarrevolución, polo momento había deixar moito do marxismo subsistente; anque tamén digo que, dadas circunstancias favorábeles, había ser eiquí o úneco país onde s'estreveran á non deixar d'il nen a punta do rabo.

O marxismo é unha fé. A doutrina marxista está refutada por inteiro dend'a sua aparición, refutada e desfeita de tal xeito que d'ela non se pode salvar máis qu'apenas unhas cantas ideias da críteca que fai do sistema capitalista — ó tender iste á producir escrusivamente mercancia, por exemplo; o qual é más ben que do capitalismo, do sistema de frábica e de máquinas, qu'o marxismo non se propón destruir, senón estender e desenrolar—. E non embargante, a gente sigue creendo n'il. Creen pol-a fé. Os socialistas saben ben isto, e por iso non solem defender o marxismo dos ataques dos seus ne-

migos; saben qu'a istes nonos han convençer, e entón limitan a sua propaganda á gente ignorante ou aos já convencidos. E teñen un xeito pra conseguilo infalible: repetir. Non porfian, afirman. Repiten, afirman a mesma cousa un día e outro día. Tampouco se matan moito a cabeza á discurriren. Repiten caxequé sempre os mesmos argumentos sofisticos do mestre; o máis que fan é illos apricando aos asuntos que s'andan debatindo no momento. *Das Kapital* é o seu Korán que non pode ser discutido, por qu'é infalible. Sobr'il somentes poden falar os intérpretes, os ulemas do socialismo. Sabida é a consideración de que gozan no mundo socialista — coma no caso de Mahoma — os primeiros compañeiros do Profeta, coma Engels e ainda os seus parentes. Ata se dá a casualidade de haber un genro de Marx, Paul Lafargue, gran figura autorizada do socialismo, coma Ali, o genro de Mahoma, no Islam. Se semita era Mahoma, semita era Marx.

D'eiquí a miña sospeita de s'o marxismo non será suscitado pol-o istinto de vinganza da raza judaica, se non será, en certo xeito, unha sorte de resposta ao antigo semitismo. Isto verémolo despois.

O marxismo é unha fê, e esta fê mantense d'un sentimento. Iste sentimento é a genreira, senón justa, justificada en moitos casos, en todo caso natural e lógica coñecida a natureza humán, dos d'embaixo aos d'enriba; a enveja do que non ten ao que ten, do que non pode ao que pode, do que non sabe ao que sabe. Esta enveja, esta genreira, é pouco máis menos de todolos tempos e de todolos lugares. É o que chamou Nietzsche o *odio dos tchindála*, dos parias. A revolta d'istes tampouco é ningunha cousa nova na historia; a revolución social non é ningún invento do noso tempo; repítese con certa periodicidade. O qu'acontez agora, e cecais aconteceu tamén n-outros tempos, é qu'a revolta producése contra unha clás dominante, qu'en geral, non aparez dotada de ningunha superioridade realmente respeitábele. Producése contra da clás capitalista que, surtida do *tiers-état*, empoleirouse choutando por riba d'iste e deixando abaixo a sua millor parte, ou seña, á que se tiña convertido en clás intelectual, e qu'a clás capitalista colleu unhas veces ao seu servizo, protegeu outras dend'a sua outura e caxeque'a geito d'esmola, e dispreciou outras moitas. A revolta prodú-

V I C E N T E R I S C O

cese hoxe contra d'unha timocracia, contra d'unha plutocracia, cuia úneca superioridade, pol-o menos así á vista, semella ser a do diñeiro, e que non ten unha base natural ond'acimental-o seu prestigio. As aristocracias do sangue poseen un prestigio natural; a gente istintivamente llo reconece, síntese innatamente levada ao respeito diante d'elas, proba de qu'a superioridade do sangue, é unha verdadeira superioridade real e positiva, descansa n algo certo, n algo cuia evidenza non pode ser destruída, á pesares de tanto contra d'ela se poida discurrir, escribir e falar. Porque é unha superioridade d'orde vital. En troques a do diñeiro, non; a do diñeiro pol-o geral, alrita e alporiza á gente, cuio istinto revólvese de cote contra dos señores improvisados, contra dos novos ricos, contra dos que non eran ningúen, e somentes que teren ganado cartos se convirten logo en persoas. O noso pobo galego ten pra iles unha expresión despeitiva caraterística; *señores d'onte pr'acá*. En todos lados, a sátira asañase co-iles. Por algo é iste.

Crar'está que no novo mundo do negocio e da industria, atópanse homes de verdadeiro valor vital: grandes criadores d'empresas,

M I T T E L E U R O P A

brometers, capitás d'industria, grandes manipuladores d'homes e de millós, que poden ser postos en comparanza cos grandes héroes, cos fundadores de pobos, cos polítecos de genio. Spengler ergueu coma representativo do noso tempo e do futuro próximo, o tipo de Cecil Rhodes, com'unha das grandes figuras representativas da historia. Cambó asegura qu'o que máis s'asemella á un gran gobernante, é o gerente d'unha gran empresa. Non embargante, adentro da noss cultura pol-o menos, ningunha aitividade d'orde económica, por ergueita que seña, se considera coma nobre.

Os héroes dos contos das Mil e Unha Noites son moitas veces mercaderes. Sindbad o Mariño é un mercader. Non pode acontecer outro tanto n'unha novela, n'un poema occidental. O comercio e a industria son pra nós o máis antipoético que se poida concebir. Ademais, en Sindbad e nos mercaderes das Mil e Unha Noites, eisiste un elemento heroico e poético de primeira forza: as grandes viñges por mar á terras lonjanas, misteriosas e cheas de maravillas; as arriscadas travesías pol-o deserto, os asaltos das bandas de ladrós, os naufragios... Mais tamén había

iste elemento na vida dos antigos mercaderes venecianos, genoveses, portugueses flamengos. Non nos de hoxe; a ave Roc non ha vir precurar no seu comptoir ou no seu mostrador aos nosos potentes industriás e comerciantes.

E mais así e todo, algo diferente houbera podido acontecer elquí, n'Alemaña. Foron sen dúbida os fidalgos ingreses os primeiros que s'arriscaron á metérense nos negocios; mais foi Alemaña a primeira que tivo verdadeiras dinastías comerciais e industriás, semellantes ás casas nobres, e seguidoras d'un estilo moral, d'unha norma distinguida de conduta superior, semellante ao estilo cabaleresco, á regra da conducta fidalga. Emporiso, non chegaron á acadar rango épico. O diñeiro non é poético nem é popular.

D'iste xeito, a clás capitalista, acosada polo marxismo, non atopa simpatía en ningures. Os nobres desposeídos, dislocados, deixados en segundo rango; os intelectuais vendo runfar aos que non saben, ficando lles na máis modesta condición; o resto da clás meia malvivindo namentras algúns ruben ao cume do poder e da opulencia; toda esta gente síntese no fondo da y-alma vingada

pol-a insurreción das masas traballadoras.

Logo, qu'a congestión capitalista é un mal que non ten máis compensación que producir ou ajudar á producir outros males: grande industria, maquinismo, superproducción, standardización, urbanismo, vilas tentaculares, cosmopolitismo, esprotación das colonias, todal-as mostruosidades que nos trouxeron, co a crise actual, ao esborrallamento das sociedades modernas arruifadas na megalómana, babélica e tola aventura científico-industrial, da que o americanismo de qu'enantes falamos é, en Norteamérica, e n'Alemaña, con Ford e con Stinnes, cifra e resume. É o aspeuto material da nova Torre de Babel, qu'a incorregible soberbia dos homes quixo erguer, e que de novo cai, no meio do más tristeiro ridículo —o ridículo infinito de todo o que s'opón á Deus, coma dixo León Bloy— e no meio da confusión, esta vez non das linguas, senón, o que é pior, dos entendementos.

O que vai dito esprica d'abondo o trunfo do marxismo, mais non justifica o marxismo. Houbo un tempo no que coidei que, ao menos a críteca do capitalismo era unha cousa atinada en Marx. Hoxe vexo que nen

ainda iso está ben. Porque ademais, velejui o erro máis tremendo da gente: a gente pensa qu'o marxismo en todal-as suas derivaciós —socialismo, sindicalismo, comunismo— é oposto ao capitalismo, nemigo do capital. E non hai trabucamento semellante. Marx e todos os seus seguidores defenden o capitalismo, anque coiden o contrario. O comunismo marxista —e o sindicalismo tamén— conserva inteiramente o sistema de produción capitalista, a concentración, o sistema de fábrica, o maquinismo, a produción en serie, a industrialización á ultranza, etcétera, etc. En esencia, o capital —entendido en senso marxista— non desaparece co comunismo; pola contra, sigue producindo a *plus-valía* —a tan sonda *plus-valía*— pois já os teóricos do marxismo coidan ben de prever que nos seus adeutos de que no sistema comunista, non ha recibir cada un o produto integral do seu traballo, senón qu'unha parte —que ven ser a *plus-valía* do sistema capitalista— tense qu'empregar no milloramento da produción. De modo e de maneira qu'o sistema ven ser inteiramente o mesmo, somentes que o capital —meios de produción máis parte da *plus-valía*— mudará de dono:

M I T T E L E U R O P A

en lugar de ser dos capitalistas, será da colectividade, ou coma se dixéramos, de ningúen. Os obreiros seguirán sendo tan obreiros coma hoxe.

O marxismo, fundado asegún presumen na filosofía de Hegel —de Hegel o filosofastro, coma lle chamou Schopenhauer—cunha base psicolóxica esencialmente negativa —a genreira, a enveja, o odio do *tchandlla*, non por esprixábele e case justificado, menos odio, menos enveja, menos genreira; é dicir menos sentimientos negativos— resulta necesariamente incapaz de creación. Non lle vemos en Rusia criar nada novo, senón acometer co plan quinquenal, empresas industriais en grande escala, coma fai o capitalismo.

Ademais, o marxismo entrebreceu o mundo moderno. Matou a ledicia de vivir. Coma se vai sentir ledo da vida, o que leva adentro da y-alma, á latexar en todolos instantes, un fondo sentimento de genreira e d'enveja, alumeado por unha filosofía materialista, fatalista e matemática, que lle tira todo consolo, que ll'afoga todo pulo espiritual? O marxismo, a doutrina más tristeira, más moura qu'en-dejamais s'inventou no mundo, fixo infinita-

M I T T E L E U R O P A

mente disgraciadas a unha chea de geraciós qu'agardarán cuspindo fel a que chegue o *días trae* do proletariado, e que, se trunfan, agardarán ainda inutilmente, co a y-alma envenenada de carrage, o advenimento do paradiſo terrestre que non ha chegar endejamais. A miñ danme moita pena istos obreiros mozos, no millor da vida, qu'atopo on Stadtbahn leendo no *Vorwaerts ou Der rote Fahne*. Levan o entrecello enrugado pol-a ideia fixa, e non abre un sorriso os seus beizos bermellos de rapaces sans e bons. Mordeu aos probes o verme do desespero qu'é o contido da doutriña de Marx.

Eu recoñezo moitas cousas. Eu [recoñezo qu'a clás obreira débelle moito ao marxismo, na orde material. Recoñezo que, disgraciadamente, é certo qu'endexamáis houberan obtido as imensas milloras que levan ganado, senón s'houberan ergueito en rebeldía, e que pra unfrense e orgaizaren a sua rebeldía, o marxismo aportoulles unha doutriña e unha bandeira, embora esta bandeira leve a coor da vinganza e do sangue. Mais, compensan estas ventaxes a perda da fé no sobrenatural, a perda da ledicia de vivir, a perda da paz da y-alma, e más ainda: os pe-

rigos qu'os ameazan pra o día de mañá, n'é que chega a trunfar o marxismo? Compensar o gran desengano futuro?

O materialismo marxista encomenza á ja preocupar aos alemás. Louban o esforzo filosófico de Husserl e Max Scheler porque din que se non son illes, o marxismo houbera acabado con toda a filosofía. Nos mesmos socialistas iniciase unha recuada. Semella que Marx chegou á cansar aos millores. Nos meios superiores e máis intelixentes e cultos do socialismismo, disgusta já e pon medo o materialismo crecente. Quérselle dar ao socialismismo un senso idealista. Pra elo, moitos padrican a volta a Lasalle. Outros, coma o profesor berlines Max Dessoir —a Universidade de Berlin non conta máis que con duas figuras filosóficas d'outura: Romano Guardini, da Facultade de Teología Católica, e o judeu Max Bessoir, socialista — precuran un camiño nas investigacións metapsíquicas.

Mais isto todo indica a quebra, a descomposición do marxismo. As millores intelligencias encomenzan á se sintiren defraudadas por el, e vanse arredando pasenña e

M I T T E L E U R O P A

Incoscentemente, Namentras, sigue vivindo nas masas alucinadas e desespradas.

COSMOPOLITISMO

O marxismo é cosmopolita —«traballadores de todos os países, ajuntaivos»— e ten que ser cosmopolita, ao ser materialista: «ubi bene, ibi patria». O marxismo é pacifista, e ten que ser pacifista no ser revolucionario. A guerra é un estorbo pr'a revolución mundial.

O pacifismo marxista quer acabar co-a guerra antre nacións, ou antre Estados, pra sustituila co-a guerra antre as clases. Vai contra da guerra exterior, porqu'o qu'il quer é a guerra civil. Non quer que haxa odios de raza, odios nacionais, etc.; quer somentes odio de clás. Programa a fraternidade universal... dos traballadores e o aniquilamento dos burgueses. Pra o odio de clás, non debe haber fronteiras. Co qual vimos parar, por outro camiño e con outro fundamento, a antiga distinción *burguesa* qu'os teólogos e juristas facían antre guerra justa e guerra injusta. Somentes qu'eiquí a guerra injusta é a guerra antre pobos, antre nacións, antr'Estados, a guerra exterior. Esta

V I C E N T E R I S C O

guerra é inhumana e mostruosa, é injusta, ilógica e cruel, é sanguinaria, conculcadora de todos os direitos, ofensora de todos os atributos da divinidade e da personalidade humana. Contra d'ela bótanse discursos, fanse manifestacions, júntanse congresos, escribense libros, desenhanse carteis e filmamse fitas de cinema. E todo é pouco pra pintar os seus horrores, as suas brutalidades, as suas loucuras, as calamidades que lle fan compaña, os regos de sangue que deixa.

A guerra social, a guerra de classes, é entroques a guerra justa. Mais ainda: é a guerra santa do novo Islam. Compre padricala, propagala, suscitala, erguela. Tantos discursos, manifestacions, congresos, libros, carteis e films coma se fan pra condanar a outra, ou más, fanse pra alcender ésta. Non importa que, com'a outra, a guerra social poida ser, e seña de feito nos más dos casos, horríbele, brutal, louca, calamitosa e sanguinaria. Está canonizada pol-o marxismo, e pol-o tanto, nen é inhumana, nen mostruosa, nen injusta, nen ilógica, nem cruel, nem conculta os direitos, nem ofende os atributos da personalidade humana.

A outra sí, porque é a guerra burguesa;

M I T T E L E U R O P A

esta non, porque é a guerra proletaria. A guerra burguesa debe ser condenada; a revolución social hai qu'abrirlle paso... porque é a Revolución. No seu nome, pódese, sen remordemento, esterminiar á todolos burgueses, pódese lanzar masas inteiras de proletarios á ruiña e á morte. Sempre se fará obra santa.

Agora ben: dixemos já qu'Alemaña está saturada de marxismo. Ademais, acontez n iste mundo que non s'opóñen endejamáis, non loitan, non rifan unha co-outra duas doutriñas, duas tendenzas, duas concepcións do mundo, sen que s'infruyan mútuamente, sen que cada unha colla algo da outra. Polo tanto, hoxe en día, non hai mismamente anti-marxista, non hai contra-revolucionario, que non teña un pouco de marxista. E n'Alemaña ten que ser máis.

Ora: o pacifismo non é tampouco un invento marxista. Na esencia, o pacifismo é d'orige cristiña; nos seus verdadeiros termos, foi doutriña da Igrexa Católica en todos os tempos. Mais quen lle deu o ton de falso sentimentalismo humanitario, pseudo-romántico — a guerra coma incompatíbelcos nervos alporizados d'unha solteira eruc-

V I C E N T E R I S C O

dita e histérica — e cosmopolita, foi a pseudo filosofia do século XVIII, e os curazós sensibeles comovidos pol-o bucolismo idílico de J. J. Rousseau. O socialismo ingênuo herdouno d'ali, e o socialismo *centífico* de Marx, por frio, antiromântico e sen escrúpulo que seña, non se sinteu con forzas pra desbotalo, porque s'o facía, espúñase ao risco de non semellar unha doutrina humanitaria. É ben que nono fose, mais tiña que parecelo.

De maneira qu'además dos marxistas, hai outros moitos pacifistas, n-Alemaña e fora d'ela. E o que nono é, cala, sobre todo s'está soillo, porque somentes en masa —com' os nazionalsocialistas ou os nacionalistas— s'estreven os homes d'agora á manifestaren afeizós guerreiras; s'o fai un só, apóupano. E, despóis da barbaridá de 1914-1918, esprícase. Os pacifistas, de todolos xeitos, son moitos más qu'os bélicos. Facer, non fan nada positivo á prol da paz; non fan más que falaren contra da guerra, anque probablemente vai acontecer que, s'os chaman, volvan á ela; mais pol-o istante, coma movemento espiritual, se non pode negar a forza do pacifismo. É unha atmósfera intelei-

M I T T E L E U R O P A

tual e sentimental, un estado d'esprito esteoso e potente.

Pois ben, ainda antr'os antimarxistas, ainda antr'os contra-revolucionarios, cando se pensa, se fala ou s'obra en contra da guerra, semella que non se trata máis que da guerra de naciós ou d'Estados; semella que ninguén pensa na revolución e nas suas vítimas. Todol-as prédicas, todol-os plans, todol os proieutos, van contra da outra guerra, ainda cando quen pradica, planea ou proieuta seña un contrarrevolucionario. Veleiquí o que me chama á min a atención. El é qu'aceitan a revolución coma causa justa? Ou é que a consideran inevitábele, e danse por vencidos? Ou que comprenden que a campaña pacifista, endereitada contra a revolución, non había achar agarimo no pobo nem nos politecos? Ou que non s'estreven a arriscaren a impopularidade d'unha campaña contra da violencia revolucionaria? Eu non sei. Veleiquí o feito.

Ben: o pacifismo non é todo o cosmopolitismo, máis é o seu argumento Aquiles. Non queremos guerra? Pois fora fronteiras, desaparezan Estados e naciós, e formemos a grande fraternidade de todol-os homes.

V I C E N T E R I S C O

Cando trunfemos no mundo entero —de ciame un comunista— faremos desaparecer todolos odios antr'os homes; unirémonos todos pra facermol-a úneca guerra: a guerra do home contra da Natureza.

—Isto si qu'é grave —respondín eu— no afán de Vdes. por botaren abaixo todolos deuses, non respeitan nen tan xiquera ao Gran Fetiche!

É lembreime novamente de Roberte Hugo Benson, e da sua profecía da adoración do home pol-o home.

Crar'está qu'a gente inteligente e culta gárdase moito d'espresarse en termos de atal radicalismo cosmopolita. Mail-o espirto interior que fai preferir esas fórmulas aos ineducados, non deixa de vivir en moita parte da intelectualidade germánica da post-guerra, principalmente na de sangue israelita, anque s'esprese d'un geito moi diferente. D'un geito semellante ao de Romain Rolland repersentante o máis adubado e enluvado d'esa qu'eu chamei já n-iste libro, ideología de Hotel Metropol. Moito menos pulido aparezcos Mr. Wells, á quien eu chamo o Vicento da Historia Universal. Romain Rolland envolve refritos do século XVIII en elegan-

M I T T E L E U R O P A

cias de gran hotel un pouco antieuadas; Rolland ainda anda por ahí retratado co collar da camisa dereito e almidoados ata as orellas. En Wells, á pesares de ser inglés e de que houbera querido ser o barbeiro de Marx, non hai elegancia de ningunha caste; cheira todo él á sudor de sala de mitin.

O argumento Aquiles do cosmopolitismo é o da paz universal e perpétua; mais ter, ten outros: ten o da solidaridade económica mundial, que atal e com'está o mundo, más ben semella a solidaridade na ruiña.

Mundial! Lembrome d'un comerciante d'Ourense que se botaba d'erudito porque sabia francés, e que s'enchía o bico co-esta verba, tan doada pra unha marca de calzetzis, e tan abusada en toda caste d'anuncios comerciás.

Ainda hai o da solidaridade da cencia, e outros moitos, qu'anque foran valedeiros, non habían servir pr'estabreceren o suposto preciso da necesidade, posibilidade e connexión d'unha unicidade de cultura á regir o mundo. Eu já teño tratado iste punto n'outro libro, e nono vou repetir eiqui.

A míñ, todal-as creaciós de valor internacional do noso tempo: Sociedade das Naciós,

Oficina Internacional de Traballo, Istituto de Cooperación Intelectual, etc., etc. parécenme novas manifestacjós da megalomanía, do delirio de grandezas do home oucidental moderno, chegado a un punto adiantadisemo de senilidade e de decadenza.

O cosmopolitismo, o internacionalismo, o mundialismo, o universalismo, veleiqui outro aspeuto do soño babélico, da bárbara soberbia de Nemrod, costantemente resucitada en precura do dominio imperial sobr'o planeta, motor e carantoña a un tempo da cobiza do home oucidental d'impôr o seu rubro, queiran non queiran, a todolos pobos do mundo, disfraz do imperialismo euramericano, que desexa que toda a terra seña colonia sua, soño delirante do capitalismo, qu'o comunismo marxista herdou e acalenta, Torre de Babel intelectual, —que non espiritual— politica, ademanistrativa e burocrática, pra encher a das máquinas, do standard, do comercio e do creto, esquema maginado pol-a vountade de potenza, pol-a soberbia sen freno ergueita de novo contra Deus, pra ser de novo vergonhentamente confundida.

Berlin é berce doado pr'arrolar istes soños, Sorte de capital do Oriente d'Europa

M I T T E L E U R O P A

—na Friedrichstrasse encomenza o Oriente— vila congestiva e tentacular feita en poucos anos, c'un ritmo americano no crecemento, embebida ainda do imperialismo dos Hohenzollern, c'unha intelectualidade, na sua mor parte, semita, c'un millón de comunistas, ten elementos de domiñanza d'abondo pra qu'os alemás, vendo chegar eiquis rusos e chinos, hispano americanos e balkánicos, ingreses, indos, árabes, japoneses, turcos, franceses, yankis, portugueses, boers, etc. etc., se sintan capaces de ser donos do mundo e d'orgaizaren o Estado Mundial ao seu geito e en proveito propio. Nisto, cada pobo arela ser il que dea o tón; o mundialismo é unha nova ocasión de rivalidade. A mestizaxe das culturas, destrutor, esterilizador da persoalidade individual e colectiva, non pode darse máis qu'en pobos inferiores ou en pobos decadentes —recaídos na inferioridade—; pol-o d'agora, o mundialismo resólvese na invasión de todol os pobos da terra pol-o industrialismo euramericanico. Os pobos oucidentais queren facer á todolos demás participantes da sua disgracia, e o mundialismo úneco que realmente eisiste é ise imperialismo que vai matando todalas

culturas autóctonas e standardizando a tris-tura gris, uniforme, mecanizada, artificial e noxenta, do mundo da grande industria.

SEXUALFRAGE

A abondosa literatura en col do probrema dos sexos non é máis qu'outra das formas da ofensiva que a sociedade oucidental em-prendeu en contra de si mesma, tratando de desfaguer ela mesma os fundamentos en que repousa, n'un delirio d'auto destrucción. Xa m'ocupei d'iste asunto n'iste mesmo escrito.

As más das veces, libros centíficos de gran estilo, folletos de propaganda, revistas ilustradas ou non, nos que se fala dos sexos, do amor, do casamento, d'un novo conceito da familia, a base, más ou menos disfraza-damente, de liberdade d'amar, de matrimo-nio de camaradaxe, de desprecio à virgindá-de, d'anticoncepcionismo, non son más qu'unha verdadeira pornografia que vive da esprotación económica da libido, da luxuria cerebral de vellos estragados e rapacíños co-bardes que co ises escritos isoladamente se consolan e gobernan. Pornografía que for-nece ricos ingresos a autores e a editores,

M I T T E L E U R O P A

coma que non hai máis seguro negocio na librería.

Proxenetismo centífecho-literario exercido, mais que co-a complicidade, co-a intervención da Universidade e do Protomedicato. Hai médecos qu'exercen esta industria, non somentes na sua forma literaria, senón tamén no exercicio profesional: hai doncelas que s'entregan ao varón por prescripción facultativa. A cencia chegou xá a exercer iste mester qu'imortalizou á Trotaconventos e más á Celestina. En Berlin, hoxe, Trotaconventos e Celestina campan co-a borla doutoral.

Sinxelamente: o fomento centífecho do vicio, a base de biología e de psiquiatria freudiana e d endocrinismo e demais chafalladas. Que non é outra cousa mais que vicio, iso do amor libre, ao que tenden estas propagandas, más ou menos direitamente. Non hai, non pode haber *amor libre*; o que chamán amor libre non é mais que *vicio libre*. O amor, por natureza, é servidume; ond'hai liberdade non hai amor. O amor non se pode reducir a un asunto de sexos. A virgindade, o casamento, a fidelidade, os fillos, son couzas que requieren alma, que requieren senti-

mento, que requiren virtude, que custan esforzo e sacrificio. Iste probes d'esprito, istes cobardes, istes egoistas que compoñen o mundo moderno, non teñen folgos nem arnaces pra ningún esforzo, pra ningún sacrificio. Pésalles a moral porque non teñen coraxe pra ela, porque son menos homes qu'os d'enantes; o que queren é aforrar traballos e darlle gusto ao corpoño. E non fallan doutores sen vergonza nem literatos cínicos pra xustificaren a sua larchaneiría. Velequi o segredo do probrema sexual.

JUGENDBEWEGUNG

Os alemás d'agora andan moi preocupados tamén co-iste choyo da mocedade e más das geraciós. D'eiquí colléu a cousa, crar'está, D. José Ortega Gasset, qu'eiquí deprendeu tod'o que sabe. Coma Jiménez Asúa e Marañón foi elqui onde s'impuxeron no xeito d'esprotal-o negocio do probrema sexual.

Ben. Ser, é cousa ben rara: nas épocas mozas, criadoras, anovadoras, con pulo, con nervo, con ledicia ascensional, da historia, quen tiña importancia eran os vellos; a tradipción, a esperencia, a madureza; na nosa época decrepita e senil, en troques, quen ten

M I T T E L U R O P A

importancia son os mozos. El son os mozos d'agora diferentes dos d'outros tempos? El son xiquera os mozos d'agora diferentes dos vellos d'agora? Eu non sei ben. Poidera ser qu'os mozos d'agora foran menos mozos qu'os d'outros tempos. Por mais que n-Alemaña, os mozos semellan mais mozos que n-outros lados. Será, se cadra, por seren mais colorados e teren mais cara de risa. Poidera ser qu'os mozos d'agora foran mais semellantes aos vellos d'agora do que uns e outros coidan. Eu non sei ben. O que sei é qu'eiquí, pol-a disposición asociativa, sistemática e ata militar da raza, orgaizanse com'en ningures movementos de mocedade. De más, se cadra, e diferentes de más. O que sei é que a ideología, en xeral, dos mozos, non semella ser a que do século pasado herdaron os autores da Constitución de Weimar. Esta constitución pasa por ser moi progresiva por vir pretender realizar algúns soños d'aquél tempo lonxano en que se cría no progreso.

Na Hespaña eisiste o conceito, propagado pol-os xornais d'esquerda, de qu'a mocedade ten que ser necesariamente *avanzada* e revolucionaria. Quen ise conceito tivera, ha-

bíase atopar eiquí c'unha miga de pasmo. Non é que non haxa rapaces comunistas, coma lle gustan aos nosos escritores esquerdistas; hainos, crar'está, e moitismos, mais en ser comunistas non se difrencian dos moitismos velllos comunistas que hai; algúns c'unha chea d'anos que non hai quen leve a conta. Tampouco o comunismo foi inventado por ningún rapaz, senón por homes que viviron e morreron no século pasado. E ademais, os comunistas non son os más dos mozos; precisamente, os más caracterizadamente mozos, os más opositos ao pensar das geraciós anteriores, teñen un xeito de pensar que na Hespaña chamarián reaccionario.

En geral, hai unha mocedade desencantada, práutica, realista, decidida, asisada, afirmativa. Calidades algunas d'elas pouco simpáticas, das que non ten as culpas. As culpas son dos seus mestres e devanceiros, a quen os mozos viron fracasar, e agora non queren já ser engayolados e iludidos coas pantesías do século XIX. Estou por asegurar que nen tan xiquera os mozos comunistas creen já nas teorías de Carlos Marx; empregan o marxismo com'unha arma de

combate contra da sociedade, que queren asaltar, sen prestárenlle por adentro asentimento; se co marxismo chegaran ao trunfo, guindarían co ill aixiña ond'os trastos vellos. Hai ja na Rusia unha mocedade d'iste grito, que non crê en Marx nem en Lenin nem en ningunha d'esas cousas; mais qu'as utiliza pra vivir e pra medrar no mundo soviético. Mais a maior parte da mocedade alemana, increiente n'esas quimeras do socialismo, da igualdade, da democracia, etc. propias do século XIX, propias dos vellos, cando se trata d'affirmar, prefire afirmar os valores tradicionais: a Patria, a Raza, o Imperio, o deber militar, ainda Deus. Eu non digo que seña afeto ideolóxicamente contrarrevolucionaria, que leve un programa contrarrevolucionario — embora d'ela teña saído já un programa con moitas partes esenciais contrarrevolucionarias, coma é o do nacionalsocialismo — digo que ten unha disposición espiritual contrarrevolucionaria. Nos mesmos *Wandervögel*, e n'outras moitas organizações, vive já, incoscientemente cecais, a contrarrevolución.

Hai en moitas partes, n'Alemaña incluso, apesar do qu'eiquí se fala dos mozos, unha

estrana incapacidade pra comprender aos d'agora. Iles mesmos láyanse d'isto, e iles mesmos no son capaces de se difiniren; s'o fixeran, cecais já non foran mozos. Cando van dicir o que queren, pérdense en vaguedades. Somentes se saca en limpo qu'os engañaron. E isto si qu'é certo. Non tendes mais que ver com'en Francia e mais na Hespaña os sigue engañando toda sorte de pedagogos.

Todos queren amostrar qu'a mocedade está coiles, porque ás veces os mozos falan coa lingoage d'iles, porqu'ainda non chegou a criar a propia. Falan outros de deportismo e d'outra chea de parvadás, com'a velocidade e demais tópicos futuristas d'*avant-guerre*, querendo co elo inútilmente caraírizar a mocedade actual. Non. A mocedade está de volta d'esas cousas todas, da literatura, da filosofía, do deportismo, do futurismo, da políteca que lle deprehenderon os domines. A mocedade d'agora éo todo, mais éo d'outro xeito que non sospeitan os seus formadores, non sei ainda se pra ben se pra mal. O que sei é que nonos han atormentar istes cachivaches d'ogano que nos están incordiando a nós, os de pouco antes e de des-

M I T T E L E U R O P A

pois da guerra. Por iso Iles teñó enveja,
Quen me dera coma Iles, con todo o qu'eu
sei, e o pasado pasado!

NACIONALISMO

Todo alemán é nacionalista, agás os
judeus; mais os judeus, son alemás? O qual
equivale a dicir: todo alemán é alemán. Será
o que sexa e terá as ideias que teña, sempre
será alemán. O nacionalismo poderá estar
acochado debaixo d'ideologías, doutrinas e
programas; mais chegamos a unha cuestión
práutica, e d'un xeito ou d'outro, o naciona-
lismo aparez. Perguntaille polas débedas da
guerra a un casco d'aceiro, a un comunista,
a un nacionalsocialista: todos vos responde-
rán igual: non pagar. Perguntaille a un cen-
trista, a un socialdemócrata, a un populista:
diránvos que haberá que pagar, mais que
non é justo.

Partidismo, revolución, o que se queira;
por adentro: *Deutschland über alles!*

Antre nós, en Galiza, mirase mal o nacio-
nalismo alemán, por ser imperialista e cen-
tralista. Mais compre consideral-o caso, pra
que se vexa ben que o nacionalismo alemán
non pode ispirar nen justificar un naciona-
lismo hespañol do mesmo xeito. Na Hespaña

V I C E N T E R I S C O

hai catro naciós, étnica e lingüisticamente diferentes: unha céltiga, outra vasca e duas ibéricas, anque falando linguas distintas; na Francia acontez o mesmo: hai unha nación céltiga, outra vasca, outra provenzal, outra alemáa, etc. Na Alemaña non acontez semeillante cousa: Alemaña inteira, con Austria e con diversas minorías nacionás nas terras veciñas, costitúe unha soila nación con unidade étnica e lingüistica. Os alemás teñen, pol-o tanto, dereito a confundiren a nación co Estado, porque é co Estado alemán; os hespañois non teñen dereito a confundiren a nación co Estado castelán, nem os franceses a confundiren a nación co Estado francés. O caso é outro inteiramente, e non pode servir de regra pra os nosos países, mais que d'un xeito inteiramente diferente, ou seña reivindicando un Estado pra cada unha das naciós hespañolas e francesas. Sómentes d'iste xeito habería unha coincidencia real da nación co Estado; d'outro xeito nona haberá endejamáis.

MILITARISMO

Todo alemán é militar, ainda que seña pacifista. Non é militar por deber, por educación nem por hábito, senón por nacencia. Instintivamente, camiñan con paso militar, e dende logo, cando se juntan uns cantos acompañan o paso e vano marcando igual qu'os soldados. Teño ollado algunas manifestacións comunistas: de cote a formación era tan escorreita e o paso tan rítmico e marcial como dos antigos granadeiros da Garda. Tan igual e perfeito coma se levaran a banda tocando, diante, anque nona levaran. Porqu'ademas, o desfiar atrás d'unha banda é un dos meirandes engados qu'a vida ten pra os alemás. Tan militares son, que non já o Reich, senón cada partido políteco ten o seu exército: Cascos d'Aceiro, Nazionalsocialistas, Exército roxo. Cada partido ten seu uniforme. Moito se ten falado do militarismo dos alemás; eu coido que ainda son mais militares que militaristas.

Contra d'isto todo hai oposición, levada especialmente polos intelectuáis da raza judía. Hai en certos centros un snobismo pacifista e antinacionalista, más ou menos tempera-

do. Hai o tipo inelegante e vulgarote de Remarque, máis tamén hai o tipo refinado e distinto do lindo conde Coudenhove-Kalergi, profeta da Paneuropa, no que a ideología d'Hotel Metropol chega a se vestir d'unha forma case aceptábele. Mais ainda moitos d'estes escritores con pretensiós de mundialidade, danse com'alemás puros, coma verdadeiros representantes do espírito germánico. Ou sexa, un rabo ainda do nacionalismo indeclinábele dos alemás.

Os quales con todo, han seguir marcando o paso.

NAZIONALSOCIALISMO

Eu resumiría o nazionalsocialismo en tres verbas: «mocedade —clás meia— contrarrevolución.»

A reacción vital da nación alemana, empzonfiada pol-o formento marxista, comesita pol-os judeus, esmagada pol-o capitalismo internacional e pol os vencedores de Versalles e que se quer ceibar pol-a unión e o sacrificio na ideia da Patria encarnada no Estado.

N-un programa de reivindicaciós econó-

M I T T E L E U R O P A

micas que se fan nacionás, asume o sentimento inmorrente da gran raza germánica, o idealismo do Estado, que ven da filosofía clásica postkantiana, o imperialismo que ven dende Calromagno deixa Guillerme II.

Ten a forma ofensiva, algo plebeya, do fascismo, do futurismo, de certos movimentos de mocedade; ten un orgulloso desprecio polos credos socialrevolucionarios qu'antre nós gozan de tanto respeto; ten certo seguimento afincamento en esencias tradicionás; ten o valor de negal-o porvir ao comunismo.

E coisto ten já d'abondo pra vir amostrar, medrando de día en día, en número, en forza e en audacia, que o porvir do mundo non está no que agardan uns e temen outros dos dous bandos en que semella dividido o mundo moderno.

É ainda unha proba de qu'a mocedade non é, com'enantes dicíamos, necesariamente revolucionaria ao xeito que a quixeran os avanzados hespañoles. Esta mocedade preparalle grandes sorpresas ás esquerdas, principalmente ás peninsulares, que a julgan por Remarque e por Doeblin, porque son os qu'a Iles Iles simpatizan, e coma quixeran

que foran todos. Mais já se vai vendo qu'o non son.

Eiqui mesmo, a caraxe contra do nacionalsocialismo é feroz. Moitos limitanse á censuraren as suas formas epilepticas, sen teren en conta a lei dos opostos, que require que á unha epilepsia teña que responder outra epilepsia, á unha barbarie outra barbarie. O nazionalsocialismo é tan fillo do noso tempo com'o comunismo slavizado, e ten qu'adoutal-as formas do tempo en que vive. O nazionalsocialismo é alemán, ademáis, e os alemás tenden á esageración, ao escresivo, á violencia, nativamente.

Con todo, ten d'abondo pra ser bó, con ser a úneca forza que na Europa de hoxe se pode opôr con eficacia ao marxismo.

ANTISEMITISMO

Os nazionalsocialistas fan bandeira do antisemitismo. Ningunha bandeira pode ser más popular n'Alemaña. O alemán odia ao judeu por istinto. Ódiao e dispréciao. Siente por el noxo físeco. Di que é porco, que cheira que fede. Di que é ruin, baixo, falso, tramposo...

M I T T E L E U R O P A

É non son somentes os alemás. Todolos pobos centroeuropeos, tan ceibes de prejuizos, son antisemitas.

Él é o antisemitismo un prejuizo ou unha revolta incoscente contra dos que destruiron os prejuizos? Porqu'a participacion do espirito e do pensamento judaico na desfeita dos chamados prejuizos, non hai dúbida que foi decisiva. Somentes non conseguiron derribar o prejuizo antisemita (se é qu'iste é un prejuizo). O odio de razas radica nun fondo da y-alma inatacábele pol-o razoamento. É un istinto.

Mais digo eu: el é posíbel qu'un sentimento tan unánime contra dos judeus non teña unha causa real? Tena que ter. Todo istinto responde de cote a unha causa; o istinto atina sempre, adiviña as causas.

Din algúns qu'o antisemitismo fundase na superioridade da raza israelita e na sua non asimilacion. Mais a causa ten que radicar mais fondo. Concedo a superioridade da raza hebrea. Precisamente, a cencia hebraica tradicional, a Kabbalah, imponme respeito e curiosidade. Comprendo o seu perigo e decátome pol-o tanto da audacia dos seus criadores. Que cousa haberá segura no mun-

do pra quen tal emprendimento acomete, como é o de jogar nada menos que co nome de Deus? Despois d'isto, non é miragre ver as cousas d'un Sánchez, d'un Spinoza, d'un Einstein e d'un Freud. E tampouco qu'os judeus teñan admiradores, nen que s'atrayan a enveja dos demais.

Tamén é verdadeiro o feito da non asimilación. Mais isto pode ser tan ben efecto coma causa do antisemitismo. El é tendenza innata dos judeus a non asimilárense, ou é imposta? Isólanse ou isólanos? Ainda, a superioridade da raza ten que ser efecto do seu isolamento, porqu'a raza d'iste xeito conservase mais pura, mais fina e aristocrática, ja qu'a mestizaxe é unha causa de degeneración e porque isolados, conservan a tradición qu'os fai fortes. Tan fortes que son capaces de duas cousas: de trunfarem apesares da persecución de que son oujeto, e de desorganizaren as sociedades onde se metan.

O primeiro fainos sel·as vítimas resifiadas que trunfan do seu verdugo. Os judeus se non revolven nen se vingan coas armas. O judeu, en canto judeu, se non voltou revolver dend'o tempo de Barcoquebas. Ja non hai Macabeus. Os judeus son os únecos que

M I T T E L E U R O P A

n-iste mundo teñen apricado con éxito o principio de non resistenza contra do mal. O judeu non loita; chora e láyase. Mais láyase c'un layo mais fondamente pungente e eficaz que ningún outro pobo. Son o pobo más persuasivo e sedutor que hai. É a flebeza d'Esther vencendo a Asuero. Porque a raza ten moito de femenina. Na sua pureza, ten rasgos femeninos. Compre ollar ises suaves e solapados mozos judeus, d'ollos alongados e impresionante beleza, os quales, já de veilos, conservan a feminidade debaixo das longas e abondosas barbas patriarcais. Femeninos, doces, mansos, vencen co-as bágoas, com'as mulleres.

Tocantes ao segundo, eu penso que é a causa fonda do antisemitismo. Manselha e lene dinamita, o judeu é a gran força desorganizadora, o formento da disolución social, que vai rillando os fundamentos de todal-as cousas,

Os judeus operaron todal-as grandes revoluciós. Iles criaron a economía do diñeiro, a meirande revolución do mundo, da que o comunismo non é mais qu'unha forma evolutiva. A gente semella non decatarse de que sencapitalismo, o comunismo, o socialism

mesmo, resulta inconcebible. Porque, además, non hai que confundir o comunismo moderno —o marxismo, ideia puramente judaica— cos soños de Platón e dos seus seguaces renacentistas, nem co comunismo dos catharos, nem co dos Kármatas e outras sectas musulmans.

A economía do diñeiro foi o principio da destrucción das sociedades cristianas polo judaísmo. O diñeiro é a mais espantosa dinamita do mundo. A economía capitalista ten o vicio original, satánico, negativo, d'erguer un valor artificial porriba dos valores económicos naturais, úneos verdadeiros. Ello tivo para os judeus o efecto de facelos ricos, e para os outros, o de minar o fundamento das sociedades que dende entón descansaron sobre os cartos, sobre base mintireira, falsa e inconsistente. E os valores económicos erguerónse porriba dos espirituais. Logo os judeus ainda fixeron máis: evaporaron o diñeiro en figura de creto, co qual remataron de facelo omnipoente e universal, co qual trunfou a gran ideia judaica: o internacionalismo cosmopolita. Porque co creto, estableceu a solidaridade mundial das finanzas, a ditadura dos grandes trusts internacionais.

M I T T E L E U R O P A

En servizo da idea cosmopolita, os judeus tiñan os cartos pra propagala, pois quen ten diñeiro ten a imprensa, a propria que se sostén, e mais a allea que se soborna. Os judeus son ademais mestres na propaganda; non hai mais que ver o espallamento no mundo do *Berliner Tageblatt*, que mandan gratis a todolos hoteles. En case total-as vilas de Galiza, o úñeco jornal alemán que se recibe, é o *Berliner*; quen se queira enteirar directamente das cousas d'Alemaña, tense que coller a unha fonte judaica d'información. D'este jeito, calquera empresa judía, calquer sabio, pensador ou escritor judeu, ten o eisito asegurado; sabe qu'o seu nome ha ser es-pallado deixa o derradeiro recanto do mundo.

Eu non digo qu'isto todo o fagan os judeus de cote coscente e deliberadamente, c'un fito fixo e unha vontade a il endereitada, anque ben poidera acontecer qu'así fose. Pode que non constituian unha força universal úneca, verdadeiramente orgaizada en precura d'ise oujetivo preciso, anque haxa d'iso muito mais do qu'a gente se figura. N-efeito, os judeus protégense uns aos outros coma ningún pobo, conservan certas formas religiosas, moitas veces sen creeren n-elas, certas usan-

zas qu'os ajuntan; non empregan nos outos cárregos dos seus negócios mais que gente da sua raza; disponen da gran imprensa, carexan os seus valores, teñen unha influenza decisiva nas organizações masónicas, etcétera, etc. Pode que o fagan, non por un propósito único, deliberado, senón por unha tendenza innata ou adequerida da raza; o conto é qu'o fan e que non poden por menos de o faceren.

O internacionalismo esprícase n'iles por seren un pobo sen patria, sen terra. Isto proba a necesidade qu'o home ten da patria. A falla de patria produz un íntimo descontento, unha íntima desespranza, un amarguexo e desespero no fondo da y-alma. Proba da sua arela de ter patria é o sionismo, o querer en voltar á Terra Prometida, e a mesma exaltación da terra de Canaán na sua tradição e no seu rito. Mais ali, queiran ou non queirán recoñecelo, non poderán afincar endenmaiás, todos sabemos ben porqué.

A desesperación de non teren patria, lévanos, cosentemente ou non, a querer en desfacer as patrias dos demás, a querer en borrar a idea de patria, e isto óllase ao menos coma tendenza, en todal-as suas publicaciós.

M I T T E L E U R O P A

O home sen patria é de cote un home, no fondo, de mau sangue, d'un acedume destrutor no fondo do espirito, disposto de cote à vinganza e ao mal. Ten moito adiantado pra ser un malvado. E todos sabemos que ahi homes que non son malvados mais que no pensamento, e que non sendo capaces de lle facer mal a un chinche, sementan ideas que levan o acedume e a desespranza a muitos homes e perturban o mundo, coma son no fondo todal-as ideias destrutoras de prejuizos. Eu non digo qu'esas ideias non sefan precisas pra o anovamento das sociedades, e mais pra iso que chaman o progreso, e cecais n-iste senso hainas qu'aceptar. Mais os seus efeitos son de cote os ditos, e ademais, saen sempre d'homes co figado revolto.

Por certo qu'a raza judaica é unha raza hepática, de temperamento dominado pol-o fel, e d'elqui a coor de ceruda dos mais puros. Pode que n-outra raza non houbera feito o desterro os efeitos que n'iles fixo.

O internacionalismo é unha ideia desespada, de biliosos, de carraxentos que dese xan, coscentemente ou non, pra todos, a mesma disgracia qu'iles padecen. O pior é qu'es demais, ao veren esa ideia disfrazada

V I C E N T E R I S C O

con verbas de generosidade e d'amor universal, acóllena e parécelles ben. Acontez coma co comunismo: gente chea de bós sentimentos e de verdadeiro amor á humanidade, acolle esas doutrinas coidando que son d'amor e piedade, e que no fondo están ditadas pol-o odio, pol-o *resentimento*, coma dixo Nietzsche, o odio dos *tchandalla*, a vinganza dos parias, que ao que vai é á destrucción de todo, en nome d'un ideal imposible, que cecais os seus proframadores sabian ben que o era...

E coma se sabe, tamén o comunismo é judaico.

Ora, compre fixarse ben n un feito: os judeus, onde resultaron mais temíbeles foi na Europa central; onde houbo antisemitismo nos tempos modernos. Pódese perguntar s'a perigosidade dos judeus é causa ou efecto do antisemitismo. Por outra banda, a perigosidade ideológica dos judeus semella terse desenvolto na Europa central principalmente dend'a reforma de Moisés Mendelsohn. Porque semella que o judeu mais perigoso non é precisamente o non asimilado; parez mais ben que a perigosidade está nos infideles á tradición da sua raza, nos que despo-

M I T T E L E U R O P A

xas de perderen com'os mais a patria terrea, perderon a patria espiritual da Thora e do Talmud. O perigo se cadra non está na Sinagoga, nem no Ghetto; o judeu non é "se cadra perigoso por judeu, senón por cosmopolita.

O antisemitismo pode niste senso ser incruso unh'arma pra iles. A *Akekreuz* non ha de ser suficiente amuleto protetivo. A outra cruz, si.

É mais din qu'a ela han volver na fin dos tempos os fillos d'Israel. Anuncios ja os hai: en Oranienburgstrasse, 20, está estabreicida a sociedade *Judenchristliches Zeugnis an Israel* que ten os domingos servizo divino e sermón, terza e quinta feira, conferencias bíblicas demostrativas da misión mesiánica de Cristo.

PRECURA DE DEUS.

A sociedade moderna, decadente, materialista, estragada pol-o marxismo, pol-o freudismo, pol-o nudismo, pol-o capitalismo, quer e non pode vivir sen Deus. Anda à precura de Deus pol os camiños mais estraviados e retortos, moitas veces pol-o camiño do exotismo e da toleria. A mesma rabia impo-

tente e furiosa dos ateos amostra qu'a transnoitada fé na cencia, propia do século XIX, qu'erguera os cómicos prestigios de tipos coma Haeckel e Ostwald, vai perdendo adeutos a mais non poder,

En Berlín hai o demo de religiós: na Mesquita inda véndense folletos de propaganda musulmana. En Fehrbelline Platz, hai unha eirexa rusa ortodoxa. En Frohnau, fermosissima aldeia ao N. de Berlín, hai un templo buddhista. N-outro lado que non lembro, inaugurouse hai pouco un templo brahmáni-co. E trescentos mil mais.

Visitei a *Buddhistisches Haus* de Frohnau. Foi ergueita por un Profesor alemán de Berlín convertido ao buddhismo, cuia viuda vende ali libros e follas de propaganda. Hai uns jardís e unha chea de grorietas, escadoiros e terrazas armadas con colos do río. Hai unha casa e mais un templo con teitos estilo chinesco. Por adentro, non ten nada de particular. O templo ten no testeiro unha praca de cemento c'un Buddha en baixo releve. Aos lados, duas estelas de mármore oscuro, con letras douradas, conteñen sentenzas do *Dhammapda*, unha n-alemán, outra en pali, anque escrito en letra latina. A entrada

M I T T E L E U R O P A

é libre pra quen queira ir; a ninguén se lle pide nada. Os mesmos buddhistas non están obrigados a cotizar. As quartas feiras júntanse no templo e cantan. Algunhas veces teñen conxencias. Pódense sentar no xardín e meditar. Aquelo é unha cousa tristeira e fría, cecnis acaendo moi ben no credo do Tathagata.

A tendenza dos alemás car'as filosofías da India ven já do tempo do romanticismo e da gran filosofía panteísta postkantiana. Fichet, Schelling, Hegel, Schopenhauer, creeron coincidir moitas veces cos *Upanischad* e os *Pitakas*. Foi moito mais tarde cando se descubriu qu'o panteísmo indo e o panteísmo alemán eran cousas d'unha fonda diversidade. Mais aquela mirage oriental ainda vai perdurando nalgús eruditos románticos, levados con seguranza do noxo qu'en naturezas superiores, d'unha fina sensibilidada, cheas de desengano e sen coraxe pra recuaren en precura da tradición, ten que producir iste dispreciábel mundo moderno. Eu comprendo qu'esas naturezas finas e flebes, precuren fuxir da vida actual solagándose nos paraisos orientás qu'a erudición lles fornece. O buddhismo especialmente, sen ser nen

moito menos un paradiſo, e precisamente por iso, acáí moi ben co estado d'esprito dos homes das postrimerías, dos desencantados que se sobreviviron e que presinten que já non hai ningunha espranza. Pra os ateos de tendenza místega que sean capaces d'un gran esforzo mental pra figurárense que s'adonan do pensamento indo, non deixa de ser o budismo unha boa religión final, pr'agardaren con sosego relativo os derradeiros días.

Venén logo unha chea de doutriñas que precuran encher o valeiro religioso dos homes mecanizados da grande urbe con concecios do mundo feitas á sua mensura: espiritismo, teosofia, masonería. Pra ser adepto de calquera d'estas doutriñas compre ter unha mentalidade qu'eu chamaría *flammarionica*. Unha mentalidade de vulgarización centífeica, d'esa que se goza no pasmo beato que lle causan os milleiros de légoas que hai entr'a terra e a lua, nos d'anos que tarda en chegar a nós a lúis da estrela Vega, aos d'átimos que hai n unha micra cúbica de platino ou nos de microbios que nadan n'unha pinga d'auga. Pra ises homes que soñan na pruridade de mundos habitados e que comparan a estructura do átimo co-a do sistema so-

M I T T E L E U R O P A

lar, a teosofía co-as suas cadeas de mundos, co-as suas rondas de trasmigraciós, co-a perpetua ascensión das almas cara os Logos inaccesibleis a través de innumerables mabantaras e pralayas, pode levar aos seus espíritos optimistas e entusiastas un gran consolo. Ademáis, coma é unha sorte de democratización da omnisciencia, ten o éxito seguro.

Temos que destacar da turbamulta d'escolas teosóficas a antroposofía de Rudolf Steiner, cuyos discípulos teñen eiqui unha sede importante, en Fasanenstrasse, 23, incruso c'un agrupamento d'estudantes universitarios (*Anthroposophische Akademische Arbeitsgruppe*) Rudolf Steiner, sabio e filósofo de certo prestigio fora dos círcos teosóficos, emprendeu unha reconstitución da cencia e da vida, a base da cencia construída por él (*Geistes wissenschaft*, cencia do espírito) e qu'il precura arredar con coidado da cencia natural, do espiritismo, da religión, da mesma teosofía, etc. Dend'ise punto de vista, il e os seus discípulos acometen todol os problemas da cencia e do mundo moderno: a filosofía, a religión, a mística, as cencias ocultas, a historia, a etnología, a agricultura-

V I C E N T E R I S C O

ra, o regime de vida, a meicía, a pedagogía, o movemento da mocedade, os problemas económicos e sociáis da postguerra, o novo erguemento d'Alemaña, a arte, a literatura, a múseca, etc. Ainda ten un piano de reconstrucción social a base da división tripartita da sociedade. A leitura dos traballos de Steiner e da sua escola, non direi eu que seña moi comenente pr'a saúde mental, mais pra os que teñan tolerancia d'abondo pr'a istos asuntos, é moi útil. A doutrina antroposófica é un edifizo de pantesía que contén moitas pezas de realidade.

Outros hai que s'adican a rehabilitaren os antigos mitos tradicionais germánicos, que van precurar no *Edda* revelacións teogónicas e cosmogónicas e que precurran o misterio das rimas. As esencias da revelación propia da raza Arya débese atopar n'aquél libro e n'aquél alfabeto. Chámase a isto *Aryosofia*, e ven coincidir co racismo dos nacionalistas e nacionalsocialistas. Reivindícase pr'a raza germánica unha tradición oculta tan antiga com'a dos indos ou com'a Kabbalah dos xudeus. Por frente ao simbolismo e combinacións kabalistecas do alfabeto hebreu, do alfabeto grego e do abecedario latino, érguese a

M I T T E L E U R O P A

cencia segreda do *futhorks* germánico, como nós, os celtas, poidéramos facer se quixéramos cos signos *oghdmicos*. Ao meu ver, non ha deixar d'haber n'estas cousas algunha influenza das teorías de Fabre d'Olivet tocantes á raza nórdica e ao imperio de Ram. Mais despois de todo, a Aryosofia non deixa de ser unha teosofia nacionalista, un intento mesmamente de nacionalismo religioso.

Arredor d'istes movementos religiosos ou pseudo religiosos, e mais ou menos misturadas co-iles, andan unha grea de sociedades e fraternidades ocultistas: masonería mística, teosofia blavatskiana, Rosa Cruz, Masdasnan, *Christian Science*, *Neugeistlehre*, Swedenborgismo, martinismo, etc. etc., e un vizoso frolecer das cencias ocultas, como pode verse na pasmosa bibliografía qu'ofercen os catálogos, por eixempro o da libraría oculta *Inveha*, Kleiststrasse, 6, cuias sezóns son as seguintes: Alquimia, Antroposofia, Ariosophia, Astrología, Quiromancia, Cencia Cristiña, Grafología, Crarividenza, Hipnotismo e sugestión, Kabbalah, Magia, Magnetismo, Masdasnan, Melciña oculta, Conñecencia do home, Metaffiseca, Misteca, *Neugeistlehre*, Orientalia, Parapsicología, Literatura en col-

do péndulo, Frenología, Fisiognomía, Profecía, Psicología, Filosofía da Religión, Novelas ocultas, Rosa Cruz, Espiritismo, Simbólica, Simpatía, Telepatía, Teosofía, Teurgia, Interpretación dos sonhos, Vampirismo, Artes divinatórias, Yoga, Revistas, Calendarios, Anuarios, etc.

Na Kurfürstendamm vive e ten o seu consultorio un médeco ocultista que cura pol a bruxería. Sempre hai diante da casa unha chea d'autos de gran luxo. Cand'os médecos de Berlín o quixerón levar ao xulgado, deuilles nas napias co seu tídeo de Doutor en Meiciña.

Na Universidade, ocúpase n'estudos en col dos fenómenos ocultos, a tídeo de parapsicología, o únecho filósofo de nota que din que hai en Berlín, o Prof. Max Dessoir, xudeu e socialdemócrata.

Hai hoxe en Berlín dous indos notabres n'estes asuntos: un é amigo do Canedo, e adícase a estudos de Yoga; outro é un rapaciño novo, un gran pensador místeco d'enorme prestigio na súa terra, que ven estudar biología com'ajuda pra o desenrollo do seu pensamento.

Cánto tolo hay no mundo! diredes vós, os

M I T T E L E U R O P A

que ahí estades. É doadó despachar estas cousas co-isa expresion, cand'un s'atopa na nosa terra, sentado baixo d'unha parra, c'unha merendinha diante, e por frente unha paisage espréndida. Mail os homes d'esprito débense decatar de qu'o home vive n-iste mundo arrodeado constantemente pol o misterio, presentindo, case sabendo qu'atrás das cousas que nós vemos hai outras que nen telescopio nen microscopio son d'abondo pra nos revelaren; de que non é tolada nen pecado o precurrarmos abesuitar n'ise alén que se nos acocha e que nos chama, xiquera no qu'está mais perto de nós; de que, en canto ao que semella mais longe e nos importa mais, o home moderno das vilas mecanizadas e vertiginosas, perdido o únecho camiño seguro e permitido, non é miragre que perda o tino e que tolee collendo por verdades as pantasmas da sua douta ignorancia. Por iso son dinas de respeto as cencias ocultas, que non teñen por qué ser menos cencias qu'as cencias con categoria oficial universitaria, e deben ser desbotados e esquecidos os sistemas ocultistas e teosóficos, nos que tantos excelentes espíritos andan solagados nas tréboas, atrás de verdades supremas qu'ende-

V I C E N T E R I S C O

jamais han conseguir acadar por ises vieiros. E tampouco ises, despois de todo, son más tolos qu'os nosos políticos, os nosos sociólogos, os nosos economistas, os nosos filósofos, os nosos homes de cencia. Eu non vexo por qué a teosofía, a antroposofía, o espiritismo, a mesma cencia cristiána, han ser mais anormales nen mais ridículas qu'o marxismo, o freudismo, a fiseca mecanicista ou a filosofía neokantiana. O estravío d'uns e d'outros ven ao cabo do mesmo trabucamento inicial: o afan teimoso de virarlle as costas ás naciós tradicionás que forman o fundamento da nosa cultura, e principalmente á nosa fé religiosa, que lles sirve d'eixe vital; cand'estamos vendo que, ao arredármonos d'esas cousas non camiñamos cara ningunha nova construcción duradoira, senón car'unha dispersión dos entendementos que frolece nos erros mais variados e contrapostos.

Ainda así e todo, teósofos, ocultistas, espirítistas, gente que perdeu a Deus por culpa dos outros, dos filósofos, dos homes de cencia dos politecos, andan desesprados en precura d'I; cecais non estean tan tolos, cand'o polo menos o buscan, namentras qu'os

M I T T E L E U R O P A

outros, os marxistas, os freudistas, os mecanicistas, camifian sen II coma se tal couxa.
Cecais os tolos señan istes.

Agardemos un día en que ao fin s'amostre
Deus a todos.

ÍNDICE

I.—A VIAXE

	<u>Páx.</u>
Ultra-Quereñio	7
Caput Castellae.	9
O País Basco.	14
Hendaya.	18
San Sebastián.	24
Cámara d'Hotel.	30
O Pobo Basco.	34
Fuenterrabía.	38
Le Maire de Loasain.	43
Hendaya-París	48
París.	52
Car'Alemaña.	69

II.—O RHIN

De Hergenrath (Aachen) a Colonia.	75
Colonia.	78
Bonn.	84
A Câmara núm. 13.	90
A Universidade.	94
O Munster.	99
O Museu.	100
A Beethoven-Haus.	106
Seminarios.	108
O Rhin.	111

	P a g.
Conversas.	112
Abreise.	114
Nach Berlin.	114

III.—BERLIN

Zoologischesgartenbanhof.	.	.	.	116
Pensión latina.	.	.	.	118
Primeiras impresioes.	.	.	.	119
Bei Torneg.	.	.	.	125
Berlín diante dos ollos.	.	.	.	137
As millores horas de Berlin.	.	.	.	147
Canedo e Tobio.	.	.	.	147
Cea Berlinesa.	.	.	.	153
Ludwigskirche.	.	.	.	156
Preussische Staatsbibliotek.	.	.	.	161
Tiergarten.	.	.	.	171
En precura d'un mestre.	.	.	.	180
Wannsee.	.	.	.	190
Das Kreuz-Unser sieg.	.	.	.	199
Potsdam.	.	.	.	209

IV.—MUSEUS DE BERLÍN

Nationalgalerie, ...	225
Kaiser-Friedrich Museum	239
Zeugniss	245
Museum für Volkerkunde.	248
Altes Museum.	264
Sammlung für Deutsche Volkskunde.	273

Páx.

Zoologischer Garten.	279
Aquarium.	293

V.—MIUDEZAS DE BERLÍN

Rúas.	305
Gente que pasa pol-as rúas.	313
Cadelos.	324
Carros.	328
Tendas.	330
Antiguidades.	342
Orientalia.	344

VI.—IDEIAS DE BERLÍN

Neve Kunst	347
Americanismo	357
Marxismo.	362
Cosmopolitismo.	375
Sexualfrage	384
Militarismo.	393
Nacionalsocialismo.	394
Antisemitismo.	396
Precura de Deus.	405

Iste volume de
MITTEL-EUROPA
imprentado por NÓS
Rúa do Vilar, 15,
baixo, SANTIAGO,
rematouse o día
3 de Abril do
ano de 1934.

